

БОРИС ГРІНЧЕНКО

Розум
та почування
у живої тварі

РОЗУМ ТА ПОЧУВАННЯ У ЖИВОЇ ТВАРІ

Написав Борис Грінченко

Київ
Богдана
1994

ББК К84.4УКРІ

Г-85

Грінченко Б.

**Розум та почування у живої тварі. — К.: Богдана, 1994. — 80 с.:
16 іл.**

У невеликих оповіданнях, що увійшли до цієї книги, розповідається про звички багатьох тварин, що населяють нашу планету.

Розрахована на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Друкується за виданням “Розум та почування у живої тварі” вид-ва “Поступ” 1918 р.

РОЗУМ ТА ПОЧУВАННЯ У ЖИВОЇ ТВАРІ

I

Кілька мурашок лізло кудись одна за одною — всі однією стежкою. Коло тієї стежки сидів один чоловік і бачив мурашок. Він узяв одну мурашку, посадив її коло стежки й нагнітив грудочкою землі. З-під грудочки видно було саму мурашчину голову, і грудочка була така важка, що мурашці ніяк було вилізти з-під неї. Другі мурашки пробігали повз неї і нічого не помічали. Але одна мурашка набігла на грудочку і несподівано побачила там свого братчика. Мурашка зараз почала пособляти пригніченій: штовхала геть грудочку, попихала мурашку, але нічого не могла вдіяти, бо не мала сили. Тоді вона побігла геть, але незабаром вернулася назад і привела з собою дванадцятро мурашок. Ці мурашки підбігли до грудочки і почали одгризати, одколупувати від неї невеличкі крихотки. Грудочка була м'яка, і мурашки незабаром її всю розколупали і визволили пригнічену мурашку.

Так зробили мурашки. Не про самих тільки мурашок, а про всі комахи, та й про всі живі тварини, люди кажуть, мов би то вони нетямущі, нічого не розуміють так, як людина. Але з сього випадку видно, що ті, які так кажуть, помиляються. Мурашки розуміють так само, як і люди, що треба, щоб одна одній пособляла, у пригоді рятувала. З сього видно, що в їх є жаль до таких, як і вони, бо як би сього не було, то вони б і не рятували одна одну. З сього видно також, що в їх є неабиякий розум. Бо як би в їх не було розуму, то не могла б та мурашка, що перша прибігла до пригніченної, розказати про неї тим дванадцятьом мурашкам, а ті дванадцять не могли б її зрозуміти. Також треба розуму й на те, щоб відразу догадатися, що коли несла грудочку зіпхнути, то можна її розгризти, розколупати. Це цілком так, як і люди одкопують людей, якщо часом завалить їх землею. Та, мабуть, перша мурашка вже все це й розібрала сама, що грудочки не зіпхнеш, і що вона м'яка, і що її можна колупати, і сказала це тим дванадцятьом, бо ті зараз як прийшли, так і кинулись гризти грудочку.

Відомо, що мурашки не в сьому самому свій розум виявляють. Вони так гарно будують свої мурашники, що аж диво. У їх скрізь там пороблені вулиці, кімнатки. Всі мурашки, що живуть у мурашнику, складають одну громаду, і в тій громаді кожному є своє діло. Одні мурашки — це робітники: вони будують оті мурашники і роблять усяку, потрібну мурашкам, роботу. Другі мурашки — самички, матері. Вони мають собі крила і все несуть яечка, нічого іншого не роблячи. За те робітники годують їх із свого рота і обчищають, начебто лижуть, та жалують їх часом. З яечок тих виплоджуються гробачки, і тоді ще більш клопочуться робітники, догля-

даючи їх, виносять на сонце, а як стане дуже душно, несуть знову на спід у холодок. Як гробачки повиростають, то завмирають і робляться лялечками (у нас тоді їх звать — мурашині подушки). Цих лялечок робітники теж виносять на сонце, щоб з них від тепла швидше мурашки виплоджувались. І справді з їх виплоджуються мурашки.

Проміж себе поводяться мурашки дуже гарно, зовсім по-братерському. Коли яка знайде, що та не подужа сама тягти, то інші зараз збігаються пособляти; коли яка заклопочеться за роботою так, що ніколи їй попоїсти знайти, — вона своїми вусиками торкає інших, і зараз же знаходяться такі, що нагодують її з свого рота; коли яка занедужає на роботі, то зараз же теж підходять до неї та й пособляють недужій дійти додому.

Незгірші мурахи і в господарстві. Ось, наприклад, у їх є свої корови. Є такі маленькі комашинки на рослинах — зуться рослинні воші. У їх на кінці тіла два ріжки, а в тих ріжках солодкий сік. Молоді комашинки підлазять до старих і смокчуть той сік, от як телята у корів молоко. Це помітили мурашки і собі почали так робити: підлізе мурашка до якоїсь більшої комашинки та й починає її своїми вусиками ззаду лоскотати, а та зараз же випускає крапельку того соку, мурашка і п'є. Мурашки іншим комахам часто роблять шкоду, а цим — ніколи, бережуть їх і навіть беруть їх у свій мурашник, носять їм туди їжу і за те смокчуть з їх солодкий сік.

Так само як у людей є всякі народи, так і в мурашок не однакові породи. Як у людей народи проміж себе воюються, так і в мурашок.

Руді й чорні мурашки часто проміж себе ворогують і воюються. Підійдуть до чужого мурашника, але там стоїть усюди сторожа. Та сторожа зараз же кинеться у мурашник, подасть звістку всій громаді, так увесь мурашник і вироїться. Починають ті нападати, а ці оборонятися, кліщиками одна одну калічить. Якщо подужають напасники, то забирають до себе мурашині корови і ті подушечки (лялечки), що з їх мурашки виплоджуються; а як з їх мурашки виплоджаться, то вони повертають їх на невільників, силують усе собі робити, а самі тоді лінуються. Це цілком так, як і в людей, бо в людей теж були раби та кріпаки, що на панів панщину робили.

Усе це дослідили про мурашок учені люди, і всьому цьому правда. Виразно видно з цього, які розумні мурашки і що в їх є такі почування, як і в людей: до своїх вони почувають жаль та любов, а з чужими ворогують і навіть, як люди, і панувати люблять.

II

Інші комахи теж дуже розумні. Ми не будемо про них усіх розказувати, бо це було б дуже довго, а ми хочемо поговорити ще й про інші тварини, от хоч про птахи.

Над морем ведуться такі птахи — крачки, — схожі до чайки. Стрілець підстрелив крачку, перебив їй крило, і вона впала в море. Стрілець хотів її дістати,

але в цю мить поналітали інші крачки, дві з їх ухопили носами поранену за крила й полетіли, а за ними ще дві крачки. Як дві перші втомилися, то спустили поранену на воду; тоді її підхопили ті дві крачки, що летіли ззаду, і понесли. Так дві пари крачок по черзі несли поранену, поки аж принесли на великий камінь, що стирчав з води далеченько від стрільця. Стрелець підійшов до тієї каменюки, щоб узяти підстреленого птаха. Але тоді знову налетіли крачки й дві з їх ухопили поранену й понесли далі. Тоді стрільцеві зробилось соромно і він кинув крачок робити своє милосердне діло.

Видно з цього, що й птахи мають добре серце. Але й розум вони мають. Навіть, здається, трохи лічити (числити) вміють. Ось, наприклад, в одному невеличкому місті було багато гусей. Вони завжди паслися на луці за містом. У місті раз на два тижні бував на міському майдані торг, і туди багато привезено хліба зерном. Як переношено мішки, то чимало зерна сипалося додолу. Якось гуси про це довідалися і почали з луки ходити на торг, але не щодня, а теж раз на два тижні — саме на другий день уранці після торгу. Як про це дізнавалися гуси — невідомо, але неодмінно визначеного дня вранці вони табуном, весело гелгочучи, йшли на майдан і їли порозсипане зерно. Дехто думав, що гуси, мабуть, чули від зерна дух. Але це було не так. Одного разу трапилося, що торгу тоді, як треба, не було й зерна на майдані ніхто не розсипав. Таким побитом гуси не могли ніякого духу чути; але вони все ж другого дня вранці табуном прийшли з луки на майдан. Таким побитом виходить, що сі гуси вміли порахувати часу на два тижні. Коли ми згадаємо, що є дикі люди, такі, що не можуть далі п'яти лічити, то зрозуміємо, що гусяче рахування виявляє не малий розум.

З деяких випадків видно, що птахи часом розуміють, що таке повинність, обов'язок, розуміють, що хто своїх обов'язків не додержує, той мусить відповідати, підпадати під кару.

Один чоловік держав у себе в дворі свійського бузька. Одного разу він піймав другого бузька і теж хотів держати його в себе. Але скоро він звів обох бузьків до купи, зараз же свійський почав так дуже сильно бити дикого, що мусив той чоловік дикого випустити на волю. Проминуло чотири місяці. Після цього знову прилетів той бузько, якого побито, але з кількома іншими бузьками. Дикі бузьки напалися на свійського і заклували його на смерть.

Часом ще й краще буває: справжній суд у птахів. Один англійський учений оповідає, що одного разу він бачив, як граки судили свого товариша. З п'ятдесят граків зібралось в коло, а в середину впущено ще одного грака. Він ходив у колі туди й сюди, а весь гурт репетував на нього. Тоді вскочив у коло другий грак і почав щось верещати — так, мов обвинувачував того першого грака. Після сього обвинувачування всі граки кинулися на першого грака й заклували його. Тоді всі судді миттю розлетілися, кинувши труп на смерть покараного.

Виявилось, що птахи так само бавляться, як і ми, танцями та розмовами. Деякі породи птахів навіть дуже люблять танці і танцюють завжди мудро і з запалом. Багато вчених людей бачило це, а з-поміж них славний англійський природознавець Дарвін.

Танцюють, наприклад, дуже добре чаплі, а шуліка дуже мудро колом туди й сюди кружить. Є дрібні австралійські пташки, що роблять собі з гілочок та з листя затишні куточки, щоб там розмовляти. Це вони роблять осібно від гнізд, а гнізда по деревах мостять. Ці осібні хатки вони роблять там, де ніхто й ніщо не буває, й закрашають їх мохом та травами і навіть чепурними черепашками.

Деякі птахи до танців ще й музику мають. Так звані райські птахи в Новій Гвінеї дзьобом та крилами дерчать якимось до танців у лад. Найцікавіші танці у деркачів — сей птах у нас ведеться. Часами деркачі збираються чередою і роблять справжній бал. Повитягавши шиї, вони сходяться, розходяться, крутяться, потім одразу стають, мов закам'янівши, а тоді знов кидаються танцювати. До того вони у лад до танців з усієї сили вигукують і так щиро роблять те все, що зовсім знемагають: зі свого балу вони розходяться хитаючись, заточуючись, за малим не падаючи.

III

Ось що оповідає один учений, Август Лебен.

У одного чоловіка був кіт, що звався Петром. Кіт був дуже чепурний. Він зріс укупі з одним хлопцем, і той хлопець дуже його доглядав. Ще бувши кошеним, дуже полюбив він хлопця. Як бавився хлопець, то вже кіт конче там був. Він дозволяв садовити себе в маленький возик, і хлопець цілі години возив той возик, а кіт Петро сидів за візника і не втікав. Хоч було коли його хлопець й скривдить, то він терпів і кігтями не оборонявся.

Як кіт виріс, став ловити мишей, а вловивши, приносив своєму господареві. Коли хлопець показував, мов хоче відняти в його здобич, кіт пускав мишу з рота і дивився, чи зуміє хлопець її піймати. Бачачи, що того хлопець не може зробити, а миша втікає, він кидався до неї, хапав її і знову кидав до ніг хлопцеві.

Хлопець занедужав на віспу. Кіт майже не відходив від його ліжка. Як хлопцеві стало погано, кота замкнуто в іншу світлицю. Хлопець умер, а другого дня котові випадком пощастило визволитися з неволі. Він зараз же прибіг туди, де сподівався побачити хлопця. Не знайшовши його там, де звичайно, кіт почав бігати по всьому будинкові, жалібно нявкаючи. Врешті він добіг до тієї світлиці, де лежав мертвий хлопець. Там він зостався і лежав тихий та сумний, аж поки його знову було замкнуто. Зараз же після похорону його було випущено. Він кудись зник і вернувся аж за два тижні надзвичайно худий. Прийшовши в ту світлицю, де жив хлопець, він почав жалібно нявчати. Його хотіли нагодувати, але він не схотів нічого їсти і, нявчучи жалібно, втік знову. Врешті з голоду змучений, почав він щодня приходити на обід, а попоївши, зараз ішов з хати геть. Ніхто спершу не знав, де він ховається. Вже потім його найдено було на кладовищі біля хлопецевої могилки. П'ять років іще батько й мати того хлопця жили в тому місці, і п'ять років кіт щодня був біля тієї могилки. Тільки тоді не бував, як узимку дуже холодні дні були. Так пам'ятав кіт свого приятеля і любив його.

Звірі вміють не тільки любити людей за ласку, але розуміють, коли люди хочуть робити їм добро, скоряються тоді людям.

У Парижі є великий сад, а в йому живуть усякі звірі. Звірі ті привезено з інших країн, де клімат не такий, як у Парижі, там звірі ці часто нездужають. Та й життя невідільно теж сприяє хворобам. То доводиться звірів лікувати. У великих хижаків котячої породи найчастіше бувають нервові хвороби, — то доводиться деякими ліками заспокоювати роздратовані нерви у левиць та в тигриць. А одного разу в слона страшенно болів зуб, і бідна звірина кидалася з великого болю. Довелось покликати лікаря вирвати зуб. Поки лікар працював у роті в слона своїм інструментом, сторож стояв біля слона і голосно проказував, що терпеливість усе перемагає. І розумна тварина мов тямала те, що він казав. Видно було, що слон терпів великі муки, часом стогнав, переступав з однієї ноги на другу, але не одхиляв голови. А як скінчилась операція і слон побачив свій зуб у руках у лікаря, то він почав гладити лікаря своїм довгим носом і силкувався виявити йому свою радість.

Року 1891-го зима в Парижі була дуже холодна. Хоч там, де живуть такі звірі, що з теплих країн їх привезено, взимку й топлять, але не можна було натопити так, як їм треба. В одного бегемота примерзла частина шкіри. Довелось прикладати до болючого місця вазелинову мазь, і бідний звір щоразу пищав з утіхи, як йому те роблено.

А то занедужав на шлунок ведмідь, бо люди, що приходили дивитися на звірів, із жарту кидали йому в клітку не тільки їжу, але й подерті рукавички, клапті ременю та паперу. На втіху глядачам ведмідь усе те ковтав і занедужав нарешті на шлунок. Він почав нудитися, не хотів нічого їсти і жалібно стогнав з болю. Його заходилися лікувати. Він одужав, і лікар каже про його, що він був дуже добрий пацієнт, завжди залюбки заживав ліки й, видимо, розумів, що з їх йому користь.

Безліч можна було б ще розказати про пташиний і про звірячий розум, але ж тих оповідань буде так багато, що з їх можна було б величезну книгу скласти. Тим я розкажу тут дещо про самих слонів, про собак та про мавп.

IV

Слони — величезні звірі, що живуть по теплих краях. Живуть гуртами й мають над собою отамана. Того отамана вони всі слухаються й розуміють добре всі його накази. Люди ловлять слонів, і вони швидко стають свійськими. В Індії свійськими слонами роблять, і слони виявляють такий великий розум, що аж дивно. Одного разу їхали двома слонами і довелось сходити на гору. Сходити було так круто, що треба було покласти деревини, колоди, бо інакше слони не могли зійти. Спершу підвели старішого слона. Він подивився вгору, похитав головою, а як люди почали його гнати на гору, жалібно заревів. Хазяїн слонів звелів краще положити колоди, і тоді слон пішов. Але перш ніж ступнути, він перевіряв то деревину, чи міцно вона лежить, то камінь який, чи не увірветься, і тоді вже ступав. Ще одна деревина не сподобалась йому. Поводир умовляв його: “Любий мій, голубчику мій, синочку

мій, — іди, не бійсь!” Але слон не йшов. Переклали деревину, й тоді він зійшов на гору. Як зійшов, — зрадів, почав лащитись до людей, засурмив у свого носа довгого й розкидав землю, граючись. Молодший слон був ще внизу. Поки старіший сходив, цей не зводив з його очей і головою так кивав, мов підсаджував його, пособляв сходити. Як же він побачив, що товариш уже на горі, то поздоровив його, радісно засурмивши. Але як звеліли йому йти, він злякався. Його примушено. Як уже він був недалеко, то старший слон з гори простяг до його свій довжелезний ніс-хобот. Молодий слон обвився об його своїм носом і так зліз на гору. Як зліз, почали слони один одного так вітати, мовби довго не бачились. Вони обнімались і довго стояли, голову до голови притуливши, мовби розмовляючи по-своєму.

Звісно, нічого й казати, що слони один одному пособляють, один одного обороняють. Але вони такі розумні і такі милосердні, що їм жалко й інших звірів і людей. Один чоловік їхав верхи конем вузькою лісовою стежкою. Одразу почав кінь харапудитись, бо спереду чулись якісь хрипкі, трохи сердиті звуки. В цьому місці був поворот. Як чоловік повернув, то побачив, що на стежці стояв слон і держав на своїх іклах велику важку деревину. Ікла у слона стремлять з рота довгі та міцні. Деревина, що лежала на їх, була довга й загородила всю дорогу. Ще не побачивши людей, а чуючи, що хтось їде, слон почав нахилити голову на бік, щоб деревина не загороджувала стежки й можна було проїхати. Але деревина була дуже довга, й цього не можна було зробити, тому слон ото й сердився, а кінь злякався його голосу. Як слон побачив, що кінь став, він підняв голову, подивився трохи на людей, потім кинув деревину й зійшов з стежки ще далі та ще й голос подав, тільки вже не сердитий, як перше, але ласкавий, щоб насмілити коня. Але кінь все ще боявся і не йшов. Слон ще далі відійшов і знов голос подав, але вже тепер у його голосі нетерплячку чути було. Тоді кінь пішов. Як він пройшов, слон знов вийшов на стежку, підняв іклами деревину й пішов, куди треба.

Люди часто й густо доручають слонам глядіти дітей, й слони бувають дуже гарними няньками; як побачить слон, що дитина лізе кудись в небезпечне місце, то бере її своїм носом і несе назад. Ноги в слона як стовпи, але він ніколи не наступить на людину, а обміне. Про одного слона таке відомо. У нього був хазяїн немилостивий, робив слоном багато, бив дуже, а годував мало. Слон спершу терпів биття, але далі вже в його не стало сили терпіти. Одного разу, як хазяїн почав його катувати, слон наступив на хазяїна ногою, і той умер. Хазяїнова жінка побачила те, заплакала, вхопила своїх дітей, принесла до слона, кинула йому під ноги й каже: “Ти батька задавив, задави й їх!” Слон зрозумів, мабуть, для чого жінка принесла дітей, і йому стало соромно і жалко, що він так зробив. Він подивився на дітей, взяв носом більшенького хлопчика й посадив його собі на шию. З того часу він почав того хлопця слухатися й робити всяку роботу, яку той йому загадував.

Не менше за слонів розумні й собаки. Так само, як і слонам, їм від одного людського докірливого слова стає часом соромно. У одного чоловіка була собака, яку він ніколи не бив. Тільки гляне на неї неласкаво або скаже сердите слово, вона весь день зажурена ходить. Одного разу хазяїн поїхав, а собаку на той час доручив своєму братові. Той як ішов куди на прохідку, то й собаку з собою брав. Собака дуже любила ці прохідки. Але одного разу він на прохідці легенько її вдарив

за те, що вона забарилася з другою собакою. Собаці було зовсім не боляче, але її ніколи не били, й вона страшенно образилась. Дивуючись, поглянула вона на того, хто їй таку кривду зробив, і побігла додому. Другого дня хазяїнів брат знову пішов на прохідку і взяв з собою собаку. Вона пройшла з ним трохи вулицею, потім поважно подивилася на нього й вернулася додому. І з того часу вже більше ніколи не хотіла з ним ходити, бо вона образилась.

Про те, які розумні собаки, всякий знає, то й не будемо про це казати, хіба наведемо одей цікавий випадок — про те, як собака купувала. Одна собака привчилася ходити сама в пекарню. Їй давано копійку, вона брала її в зуби, бігла в пекарню, давала хлібопеці копійку, а він їй давав за це маленький буханець. Одного разу хлібопека взяв у собаки копійку, але буханця їй не дав. Тоді другого разу собака, як прийшла в пекарню, то поклала копійку додолу й не дозволяла хлібопеці її брати доти, поки він їй не положив буханця. І з того часу так уже робила. Це виявляє розум, але почувань не виявляє. Але в собаки є й почування. Досить згадати про те, скільки-то собаки рятують людей. По великих містах на пожежах часто застаються у великих будинках діти. За полум'ям та за димом люди не можуть їх витягти. Тому до цього діла привчено собак. У Англії, в місті Лондоні, одна така собака врятувала дванадцятьох дітей. Її звали Бобом. Одного разу з нею трапився такий випадок. Горів будинок, а перед будинком мати голосила, що там, у полум'ї, зосталася її маленька дочка. Вогонь так обняв хату, що людям уже не можна було доступитися туди. Але Боб побіг і хвилин через п'ять виніс з полум'я за сорочку дівчину. Мати кинулася до дочки й заплакала з радощів. Люди хотіли подивитися, чи не попівся Боб, але він знову побіг у полум'я. Незабаром він вернувся й виніс щось у зубах. Як роздивилися, то всі зареготали: Боб ніс у зубах велику ляльку, — він думав, що це теж дівчина. — Здається, цей же таки Боб врятував з полум'я поросят, бо йому, певне, жалко було, що вони живі та загинуть. Поросята пищали, вищали, тікали від нього, але він їх не покинув, усіх подинці повиносив.

Є порода американських собак — ньюфаундлендські собаки. Вони дуже гарно плавають і пірнають. Деякі з них так і живуть над морем і доглядають, щоб ніхто не втопився. Якщо хтось впаде у воду, собака кидається й витягає його. Є собаки, що врятували так дуже багато людей.

Між Швейцарією та Італією є гори, що звуться Альпи. Вони такі високі, що сніг на їх ніколи не таниє. Ідучи з Швейцарії в Італію, треба переходити через ці гори. Дорога йде горою Сен-Бернар. На цій горі є монастир. Найголовніше діло в ченців з того монастиря — шукати замерзлих. Там узимку бувають такі завірюхи, що на п'ять аршинів снігу намітає, і люди під такі завірюхи часто замерзають. У ченців є собаки. Цих собак вивчено шукати замерзлих. Щодня кожна собака оббігає чималі простори, обшукуючи, чи нема де людей. Якщо вздрить, що десь зробився сніговий завал, цебто увірвався сніг з вищого місця на нижче, то шукає сліди людські, а знайшовши їх, викопує засипану снігом людину. Якщо ж одкопати несила або людина не ворухиться, то собака біжить у монастир і веде до людини ченців. Багато сотень людей врятували ці милосердні собаки. Деякі з них уславилися широко. Одна собака врятувала двадцять і двоє людей і загинула під сніговим

завалом, рятуючи людей. Вона мала на шиї медаль за свої діла. Друга собака, на ім'я Діамант, пішла під бурю вночі шукати. Почувши людей, Діамант викликав ченців і привів їх туди, де лежали непритомні чоловік і жінка. Ченці взяли їх і понесли, але Діамант не відходив від того місця, не пускав ченців, гавкав. Ченці пошукали ще і не знайшли нічого. Вони кинули Діаманта й пішли. Діамант zostався сам і довго розгрібав сніг лапами. Нарешті він відкопав мало не зовсім замерзлого хлопця маленького. Діамант певне почав його лизати своїм гарячим язиком, грів його своїм теплим диханням доти, поки хлопець трохи опритомнів. Тоді він, мабуть, ліг біля його, грів його своїм тілом, лашився до його і підставив свою спину, щоб хлопець сів на його верхи. А як той сів, Діамант поніс його в монастир. А в монастирі було тим часом горе. Та жінка, що принесли її ченці, була мати тому хлопчикові. Як опритомніла вона та побачила, що її хлопця нема, то тяжко злякалась і хотіла, незважаючи ні на ніч, ні на бурю, бігти його шукати. Коли це задзвонено коло дверей в дзвоник. Одчинили двері, аж то Діамант сіпає за дзвоник, а на спині в його хлопчик сидить. Увійшов змучений Діамант у хату, і мати побачила, що то її сина він врятував і приніс у монастир.

Відомо також, які собаки вірні слуги й друзі людині. Собака йде за людину на видиму смерть, а бували такі випадки, що собака сама собі заподіювала смерть, як умирав хазяїн. Вона сиділа на його могилі, не їла нічого і так умирала.

І багато, багато можна було б розказати ще про собак такого, але й того, що сказано, досить, щоб побачити, які собаки розумні, щирі, милосердні, вірні і як не жаліють віддати своє життя за інших.

Мавпи живуть гуртами, мають часом отаманів, гуртом роблять те або інше діло, пособляють одна одній і обороняють одна одну. Про те, як вони любляться, видно з цього оповідання. Один стрілець убив у лісі мавпу самицю і поніс її в своє шатро. В шатрі були ще й інші люди, приятелі стрільцеві. Незабаром до шатра підійшло з сорок мавп. Вони почали страшенно кричати. Стрілець вийшов з шатра, і мавпи хотіли кинутися на нього. Стрілець показав їм рушницю. Мавпи рушниці злякались і одійшли далі, тільки отаман їх сам zostався. Він стояв коло шатра і страшно клацав зубами. Стрілець міг його вбити, але він уже вбив одну мавпу, і йому тепер здавалося, що він це не гаразд зробив. Тим часом отаман перестав клацати зубами. Він підійшов до шатра аж до дверей, почав жалібно вити і все простягав до стрільця руки, просячи, щоб дали йому вбиту мавпу. Стрілець та його приятель зрозуміли це і винесли йому мавпу. Отаман узяв убиту на руки й зажурений поніс її до інших мавп, і тоді всі зникли в лісі. Така любов однієї мавпи до другої, така туга за вбитою здалися дивні стрільцеві і його приятелям, і вони постановили ніколи більше не стріляти мавп.

Відома також річ, що живі тварини можуть проміж себе розмовляти — по-своєму. Але оце недавно дізналися, що й людина може навчитися зв'язної мови, може порозуміватися із звіриною. Принаймні з мавпами. Американський професор Гарнер бачив одного разу, як у ту клітку, де сиділо кілька маленьких мавп, було пущено великого страшного мандрила (мандрил теж мавпа, та тільки великої і злої породи). Мавпочки поперелякувалися, збились до купи до стінки в клітці і почали всякими голосами озиватися до тих мавп, що сиділи в другій клітці. Прислухавшись

до цього, Гарнер побачив, що тут справжня розмова. Тоді він почав учитися мавпівської мови й навчився дещо навіть говорити по-мавпячому так, що мавпи його розуміли. Перше слово, яке він зрозумів, визначало у мавп усяке пиття. Потім пощастило дізнатися, як у них зветься їжа, рука. Особливо часто мавпи згадують про годину, яка година на дворі — мабуть, це їх дуже зацікавлює. Сім років учився Гарнер тієї мови й нарешті забалакав з мавпами їх мовою. Спершу вони страшенно здивувалися, але потім почали виявляти велику радість. Гарнерові пощастило вивчити одне слово, що визначає небезпечність, смерть або взагалі щось дуже страшне. Як він сказав це слово одній дуже свійській мавпі, так вона почала труситися з ляку і ледве змогли заспокоїти її. Як сказав Гарнер удруге це слово, вона зі страху втекла від нього у найдальший кут; а як уже втретє те слово він сказав, то її обняв такий переляк, що після того вона не стала брати від Гарнера їжу й не дозволяла себе гладити, а до того була дуже свійська.

Вивчаючи таким побитом мавпячу мову, дізнався Гарнер, що в тій мові 8 або 9 найголовніших звуків, але вимовляються вони дуже неоднаково, — тим нарізних літер на них буде 35. Кожна порода у мавп має свою мову, але якщо вони живуть в одній клітці, то незабаром навчаються розуміти одна одну, хоч кожна говорить по-своєму.

Таким побитом, бачимо ми, що живі тварини мають розум, мають і почування. Розум пособляє їм якомога краще дбати про своє життя, злучатися навіть у громадські спілки й робити гуртову, спільну роботу. Цей розум дає їм змогу розмовляти проміж себе й навіть розуміти, як людина до них заговорить їх мовою. Почування роблять живі тварини милосердними, прихильними до тих, хто їм не робить зла. Таким побитом, ми бачимо, що живі тварини так само, як і людина, чують біль, думають, розмовляють (що вони думаючи розмовляють — видно на мавпах), люблять або ворогують, жаліють або сердяться, віддають себе на жертву за других, а винних карають, навіть судять. Правда, не всі живі тварини однакові, не у всіх однаковий розум та почування. Правда й те, що й думання в їх незмірно поганіше від людського думання, і почування в їх не такі глибокі, як у людини. Але ж і люди неоднакові. Як порівняти широко освіченого розумного чоловіка до тих диких людей, що далі п'яти числити не вміють, то велика різниця вийде. Правда, що звірі жорстокі бувають, але ж і люди людей убивають скрізь; а й досі ще є такі породи людські, що їдять людське м'ясо. От як подумаємо про все це, то стане зрозуміло, що велику неправду робить той, хто мучить або без усякої потреби вбиває живу тварину. Скільки-то є людей, що без ніякої потреби втішаються з стрілецтва і не подумують, що це гріх! Ні, треба завжди пам'ятати, що тільки той має право віднімати життя, хто може його, — це життя, — давати. Це робити може тільки Бог, — а людина не може, — тому людина не має права й знищувати живих тварин, — хіба тільки тоді, як самій людині доводиться від їх оборонятися.

1891.

Олексівка в Катеринославщині

Б.Грінченко

ОПОВІДАННЯЧКА ПРО РОЗУМ ТА ПОЧУВАННЯ У ЖИВОЇ ТВАРІ

Попереказувала М.Загірня

БДЖОЛИ — БУДІВНИЧІ

У вулику одломився великий шматок стільника і впав, але не додолу, а якимось зачепився серед вулика. Бджоли зараз же заходилися ліпити з воску підпірку під його. Підперши стільник так, що він уже не міг упасти, бджоли заходилися робити новий стільник од того шматка, що одломився, до того, відкіля він одломився. З'єднавши обидва шматки новим стільником, бджоли зруйнували підпірку, бо вже вона стала непотрібна.

Одна бджола стала робити далі початий іншими бджолами стільник. Та тільки чи не вмiла, чи помилилась, а зробила не так, як треба, не туди завела. Друга бджола побачила це й зараз же зруйнувала те, що не так було зроблено.

БДЖОЛИ ЗАХИЩАЮТЬСЯ

Як залізе у вулик до бджіл мотиль, що зветься “мертва голова”, то великої шкоди там наробить. Через те бджоли дуже бояться його і як помітять, що він десь поблизу з'явився, то поспішаються заліпити вічко воском, залишивши тільки малесеньку дірочку, щоб могла пролізти бджола, а мотиль у таку дірочку не пролізе.

БДЖОЛИ ГРАБУЮТЬ

Бувають такі ледачі бджоли, що не хочуть самі збирати мед, а мають за краще красти його в чужих вуликах, а то ще грабують бджіл, як вони несуть мед у вулик. Нападають вони звичайно не поодиноці, а гуртом: по чотири, по п'ять. Летить бджола з медом додому, а вони перестрінуть її, вчеплються за ніжки і щипають, аж поки бджола висуне язика. Тоді по черзі висмокчуть у бджоли з рота мед і пустануть її.

БДЖОЛИ ПРОХОЛОДЖУЮТЬ ВУЛИКИ

Влітку у вуликах буває дуже душно, так, що бджолам тяжко працювати та й стільники можуть попсуватися від духоти, можуть навіть розтопитися. Щоб прохолоджувати повітря у вулику, багато бджіл сідають лавами скрізь біля вічка і скрізь по вулику і швидко-швидко махають крильцями. Те махання стає бджолам замість вітрогона, і у вуликові стає не так душно і повітря свіжіше.

МУДРІ ОСИ

Оса хотіла взяти з землі велику муху, але не могла: муха була занадто важка. Оса одгризла в мухи голову і живіт, взяла середину і полетіла. Але крила мушині були ніби вітрила і через те заважали осі летіти. Тоді вона сіла додолу, повіривала крила, взяла знову свою здобич, знялася і полетіла з нею.

Така сама пригода спіткала і другу осу. Але ця не повіривала крил, а тільки порозривала їх, так, що вони не могли напинатися проти вітру і перестали заважати осі летіти.

Одна оса вбила коника, вхопила його і хотіла летіти, нести здобич у гніздо, але коник був важкий, не могла оса з ним знятися вгору. Тоді потягла вона коника до кленка, сажень за чстири, стягла на кленок, а тоді вже з високого місця змогла полетіти з своєю здобиччю.

Так само зробив шершень, убивши велику бабку. Він не зміг підлетіти з нею з землі, то прирозумів стягти її на дерево, а звідти вже й полетів, міцно держачи бабку ногами.

Оса побачила на дереві згорнений листок. А вона, мабуть, уже добре знала, що в такому листкові сидить гусінь. І схотілось їй поласувати. Зараз же вона з одного краю прогризла в листкові дірочку, а тоді з другого краю заходилася дзичати. Гусінь злякалася дзичання і почала вилазити крізь ту дірочку, що оса прогризла. Оса зараз же вхопила гусінь, але не змогла понести; тоді перегризла гусінь надвоє і понесла половину. Трохи згодом прилетіла знову і забрала другу половину.

МУРАШКИ ПІЗНАЮТЬ СВОЇХ

Кілька вчених людей досліджували, чи відрізняють мурашки своїх од чужих. І виявилось, що мурашку з свого мурашника завжди пізнають і гарно приймають; а мурашку хоч би й такої ж породи, як і вони, але принесену з іншого мурашника, зараз пізнають, що то чужа. Деякі породи стривають чужинця дуже вороже і зараз же вбивають. Один учений узяв з мурашника одну мурашку і держав її в себе чотири місяці, а тоді одніс на старий мурашник. Її там зараз же пізнали і привітали гарно, бо почали гладити вусиками. Другий учений, Джон Леббок, продержав у себе мурашку більш як рік і тоді поніс у мурашник. І через такий довгий час її пізнали і привітали гарно. Джон Леббок зробив таку спробу з кількома мурашками, і щоразу було однаково: мурашку пізнавали в її мурашнику і приймали гарно. Вченому цьому хотілося довідатися, як мурашки пізнають своїх: чи пізнають вони їх з вигляду, от як людина людину, чи дух від їх однаковий від усіх, чи, може, вони подають гасло вусиками. Він узяв з мурашника кілька подушечок, цебто черв'ячків, з яких виплоджуються мурашки; через якийсь час, як уже з подушечок виплодилися мурашки, він одніс їх у мурашник. І от хоч їх там ще ніколи не бачено, бо взято їх звідти, як ще були вони черв'ячками, але все ж їх зараз же було пізнано, що то свої і привітано ласкаво. І дух їх запевне був не той, як у рідному мурашникові, бо виплоджувалися вони в іншому мурашникові; і гасло подавати не могли вони навчитися, і все ж їх свої пізнали і прийняли ласкаво, а кожного чужинця, якого Джон Леббок пускав до їх, неминуче вбивали.

Учений Форель бачив у одній долині більш як двісті мурашників. Мабуть, спершу там був один мурашник, а як мурашок множувалося, то частина виходила на своє господарство і робила собі свою оселю; але, очевидно, не забували мурашки про те, що всі вони родичі, бо скільки не носив Форель мурашок з одного

мурашника в другий, всюди було приймано гостей гарно; але чужинців зараз же вбивали.

Джон Леббок досліджував ще, чи мають мурашки жаль до своїх, чи допомагають їм у лихій пригоді. Виявилось, що деякі породи мурашок допомагають своїм, а деякі ні. Але і при цих дослідах виявилось, що мурашки добре відрізняють своїх від чужих. Джон Леббок узяв двох мурашок з мурашника, пустив їх у пляшечку, не заткнув її, а зав'язав серпанком і поклав біля мурашника, у другу пляшечку пустив мурашок з іншого мурашника, але тієї ж породи, і ту пляшечку теж положив біля мурашника. Виявилось, що на родичів, зав'язаних у пляшці, мурашки зовсім не зважали і ніякої помочі їм не давали. А на чужинців звернули пильну увагу, прогризли серпанок і повбивали їх.

Джон Леббок робив цю спробу кілька разів, і щоразу було однаково: на своїх не зважали, а чужинців убивали.

МУРАШКИ РОЗУМЮТЬ НЕБЕЗПЕКУ

У одного вченого, на прізвище Гаг, у кабінеті на полиці завжди стояло три глечички з квітами. І от до крайнього глечичка внадилися червоні мурашки. Десь під стелею знайшли, мабуть, якусь шпаринку та й улазили нею в хату, а тоді по стіні лізли до глечичка з квітами. Гаг кілька разів змітав їх з стіни, але вийшло тільки те, що мурашки то лізли до квітів тільки згори, а то почали лізти і знизу. Одного разу на полиці біля глечичка зібралось мурашок десятків зо три. Гаг ударив по їх пальцем і деяких убив, а решту покалічив.

Що ж вийшло? Мурашки, що лізли до квітів згори, долізши до полицки, побачили своїх побитих та поранених товаришів, мерщій повернули назад і кинулись навтіки, як несамовиті. За малий час на стіні над полицкою не було вже ні одної мурашки.

Ті ж мурашки, що лізли знизу, не зникали трохи довше. Долізши до полицки, до спіднього ребра її, вони, видимо, якось довідувались, що на полиці щось страшне скоїлося, і мерщій тікали стурбовані. А сміливіші долазили до верхнього ребра, вистромлювали голови і зазирали на полицку. Побачивши біля глечичка побитих та покалічених товаришів, вони жахалися і мерщій тікали назад. Якщо перелякана мурашка, тікаючи, зустрічала товариша, що ліз до полицки, то обидві спинялися, ніби про щось розмовляли і потім знову бігли, кожна своїм шляхом. І та мурашка, що бігла до полицки, побачивши страшне місце, де лежали неживі й покалічені товариші, так само страшно лякалась і тікала. Години через дві ні одної мурашки вже не було на стіні, ні вгорі, ні внизу. Через кілька днів вони знову з'явилися, але вже лізли не до крайнього глечичка, а до середнього. Гаг знову вбив та покалічив кілька мурашок, і знову мурашки страшно жахалися й тікали. А як котора необачна таки вилазила на полицку і опинялася серед побитих та покалічених, то так лякалась, що спершу навіть не могла собі дати ради і кружляла, мов несамовита, поки нарешті втікала. І знову з тиждень мурашки не з'являлися. А потім з шпари під стелею почали з'являтися, але небагато, наче на довідки приходили. Тоді Гаг убив одну чи дві мурашки на стіні так високо, як тільки зміг достати рукою. Після

цього, як мурашки долазили до того місця, то зараз же повертались і тікали. І нарешті не стали зовсім приходити.

Не люблять мурашки і того, якщо впоперек їхньої стежки провести пальцем. Добігши до такого місця, вони турбуються і або вертаються назад, або силкуються обминути страшне місце і нарешті дуже неохоче перелазять через його.

МУРАШКИ-ПАНИ

Дослідувачі допильнували три породи мурашок-панів, що держать у себе рабів. Вони нападають на чужі мурашники, забирають там подушечки, приносять їх у свій мурашник і тих мурашок, що виплоджуються з подушечок, повертають собі на рабів. Нападають вони не на кожну породу мурашок, а тільки на потрібну їм. Раби не скрізь однакову роботу роблять. Одна порода мурашок-панів ніколи не випускає своїх рабів з мурашника. Там раби роблять тільки хатню роботу, а поза мурашником не можуть дати собі ради, так що як доводиться перекочовувати, то пани несуть своїх рабів у зубах. А в другій породі так заведено, що раби переносять панів у зубах. Деякі мурашки-пани так допанувались, що вже без рабів ніяк не можуть жити на світі, бо вміють тільки воювати, а навіть їсти самі не здатні.

Дослідувач Гюбер узяв тридцятьоро мурашок-панів, кілька їхніх же гробачків та подушечок, щоб було їм про кого піклуватися і поклав їм найкращої їхньої їжі. І він побачив, що мурашки-пани анічоґісінько не могли робити і деякі з їх померли, видима річ, з голоду. Тоді Гюбер пустив до їх одного раба. Той зараз же нагодував з рота своїх панів, які ще не повмирили з голоду, почав піклуватися про панські діти і заходився будувати мурашник.

Другий дослідувач, Леснес, положив грудочку цукру біля такого мурашника, в якому держано рабів. Один раб скоро набіг на цукор, насмоктався досхочу і побіг у мурашник. Трохи згодом вибігло ще кілька мурашок і допалися до цукру. Аж вибігають кілька панів. І їм цукру схотілось, та не зугарні були смоктати. Тоді почали кліщиками тягти за ноги рабів, нагадуючи, що й вони, пани, теж хочуть поласувати. Що мали робити бідолашні невільники? Хоч пани самі їсти і не вміють, але голови прокусювати вміють дуже добре. Кинули раби ласувати і заходилися годувати з рота своїх войовничих панів.

А Одюбон дослідив, що в Бразилії мурашки поробили своїми рабами лісових блощиць. Ті їм носять харч у мурашники. Самі мурашки наодгризають листя собі на їжу, а нести його в мурашник мусять раби-блощиці. Наберуть вони бідолашні листя і, вишикувавшись по двоє в ряд, несуть його в мурашник, а мурашки-доглядачі бігають збоку і гостро пильнують своїх рабів: скоро який zostався трохи позаду чи збочив, зараз доглядач кусане його і поставить на належне місце.

МУРАШКИ ВОЮЮТЬ

Мурашки вельми войовиті створіння і дуже часто воюються. А воюються на те, щоб пограбувати в іншому мурашникові їжу, щоб набрати подушечок, з яких

мають виплодитися їм раби, щоб одвоювати собі мурашник і прогнати інших мурашок з тієї землі, яку вважають за свою.

Надумавши йти на здобитки, мурашки посилають своїх довідатися, на який мурашник варто напасти. От ті біжать і поодинці, і маленькими гурточками оглядати чужі мурашники; найголовніше, про що вони дбають, це — знайти ті дірочки, якими влазять у мурашник. Звичайно мурашки так хитро-мудро їх ховають, що не відразу їх можна знайти. Довідавшись, на який мурашник найзручніше напасти, довідувачі вертаються додому і, мабуть, якимось сповіщають про те, що знайшли, на кого варто напасти; на мурашникові зчиняється біганина, мурашки торкають одна одну вусиками, ніби радяться, потім військо вишиковується і рушає в похід, а перед ведуть довідувачі. От уже військо дійшло, куди треба, але там біля мурашника варта стоїть, бо мурашки завжди сподіваються ворожого нападу і через те завжди пильно вартують свою оселю. Вартові, побачивши ворогів, тую ж мить сповіщають про їх, звістка надзвичайно швидко оббігає мурашник, і мурашки тую ж мить висуваються звідти давати відсіч ворогові.

Іноді напасникам досить швидко пощастить пограбувати чужий мурашник, а іноді воюються дуже довго, бо деякі породи мурашок надзвичайно завзято обороняють свою оселю. Та ще поки військо обороняє, робітники тим часом копають хідники на той випадок, якщо доведеться тікати та рятувати своє добро.

Найлютішими бувають і найдовше тягнуться війни тоді, коли воюються мурашки однієї породи. Дослідувач Могрідж бачив, як мурашки однієї породи воювалися сорок шість днів! Двічі на тиждень приходив він довідуватися, що діється, і щоразу бачив війну. І тільки через 46 днів усе втихомирилося. Удруге він же дослідив, що війна тяглася 31 день і скінчилася на тому, що напасникам таки пощастило геть усе пограбувати з мурашника; і хазяїв у йому не стало, бо, мабуть, не змігши оборонитися, кудись повтікали.

МУРАШКИ ТА ЇХ “КОРОВИ”

Мурашки мають у себе “корів”. А ті “корови”, то воші, що живуть на рослинах. Мурашки не тільки користуються з їх, але й піклуються про їх, як добрий господар піклується про свою худобу. Є така порода вошей, що можуть вони жити в мурашниках, то мурашки їх там держать, приносять їм їсти саме те листя, яке їм до смаку. А є такі, що в мурашниках жити не можуть, а тільки на землі, на рослинах. Восени вони кладуть свої яєчка і самі гинуть, а по весні з яєчок виплоджуються молоді “мурав’ячі корівки”. І от Джон Леббок допильнував, що мурашки беруть ті яєчка і ховають у мурашниках, а по весні, як з яєць виплодяться “корівки”, мурашки виносять їх з мурашника і садовлять саме на ті рослини, які “корівки” їхні люблять. Ото ж виходить, що мурашки допильнували якимось, що взимку багато яєчок гине з негоди і через те виплоджується менше “корівок”, то вони й прирозуміли, як яєчка берегти через зиму.

Один чоловік, на прізвище Ноттебом, посадив два ясенки: один серед інших дерев, а другий на галявині, де було багато мурашників. Перший ясенок дуже гарно

ріс, а другий зачучверів, бо його заїдали воші. Щоб визволити від їх ясенок, Ноттебом по весні, ще як ясенок не почав розвиватися, дуже добре обглядив і обмив на йому кожну гілочку, кожну брунечку, щоб ніде не зосталося яечок з вошей. Це допомогло: ясенок розвився і стояв такий гарний у своєму пишному весняному вбранні; вошей на йому Ноттебом не знайшов ні одної. Коли це одного гарного сонячного ранку підійшов він до ясенка і побачив, що по йому бігає сила мурашок. Почав придивлятися і побачив, що то мурашки носять своїх “корівок” і садовлять на листя. Він знову обчистив і обмив деревце, але трохи згодом мурашки знову наносили на листя своєї худоби.

Мурашки держать у себе не самих цих “корівок”, але й інших комах, які теж випускають із себе солдцький сік, але ніколи не держать вони неоднакову худобу в одній загороді, а кожну окремо.

МУРАШКИ СПЛЯТЬ, ЧЕПУРЯТЬСЯ, БАВЛЯТЬСЯ

Мурашки сплять не тільки вночі, але й вдень. Кілька дослідувачів бачили, як мурашки, добре напрацювавшись, лягали спати, а інші тим часом працювали. Сплять вони дуже міцно, так що інші лазять по їх, але їм байдуже. Дослідувач Мак-Кук пише, що він мусив добре таки торкнути мурашку, щоб її збудити. Прокинувшись, мурашка позіхнула, встала і заходилася чепуритися, облизуючи собі ніжки, живіт. Часто він бачив, як мурашки чепурили одна одну. От, наприклад, мурашка припала до землі і простягла голівку до товаришки. Та зараз же заходилась біля неї. Спершу вилізала голову та навіть у роті, потім передню ніжку одну, далі другу, потім груди, потім другу пару ніжок і так доти, аж поки причепурила геть чисто всю товаришку. А тій, очевидно, було дуже приємно, отак, як кішці чи собаці, як їх лащать. Вона то ту ніжку простягне, то ту; то повернеться набік, то на спину, а товаришка терпляче її чепурить, бо знає, мабуть, що й їй зроблять таку саму послугу.

А то ще й бавляться мурашки. Кілька дослідувачів бачили, як вони проти сонечка борються, перекидаються, тягають одна одну за вусики і таке інше і все це так мирно та любо, що зараз видно, що малі тварючки, напрацювавшись, дозволили собі трошки побавитися.

МУРАШИНІ ГОРОДИ

Дорозумувалися мурашки і до того, що позаводили в себе городи, а ростуть у їхніх городах малесенькі грибки, які їм дуже до смаку; тільки грядки в мурашок не з землі, а з листя. Ось як вони порають свої городи. Знайдуть вони годяще собі дерево та й заходяться коло його: злізе мурашка на дерево, одгризе шматок листка і несе його в мурашник. Дуже цікаво буває дивитися на цю роботу. Од дерева до мурашника наче зелена гадюка лізе: то мурашки з листочками лізуть, а листочок же над кожною мурашкою вгору стирчить. А від мурашника до дерева

ніби друга гадина лізе, тільки вже темна: то мурашки поспішають до дерева по листя. Принісши мурашки листя до мурашника, кидають його додола, а інші беруть, несуть у мурашник і там гризуть його на дрібнісінькі шматочки. На отій січці з листя і ростуть грибки, що мурашки люблять. А самого листя вони не їдять. Коли часом якесь молоде мурашеня принесе не такий листочок, як треба, то його одкинуть геть. У мурашникові роблять дірочки над городами і то відтуляють їх, то знову затуляють; мабуть, то на те, щоб на городі не було ні занадто душно, ні занадто холодно. Мокрого листя мурашки в мурашник не понесуть. Якщо їх застане дощ на дорозі, то вони розкидають листя, щоб висохло, і тоді вже забирають у мурашник. Якщо ж дощ іде довго, так що листя дуже намокне, то вже його не забирають зовсім. У спеку теж не ходять по листя, бо поки донесуть, то дуже воно пересохне, а занадто сухе теж не здатне.

Цікаво ще, як мурашки роблять собі шляхи. Якщо між мурашником і деревом росте трава, то мурашкам не можна листя носити, заплутаються в траві. То вони скушують травинки біля коріння і складають під один бік, а собі таким чином роблять шлях вершків два з половиною або й три завширшки. Така сила мурашок лізе тим шляхом, що він стає такий уторований, наче колія від колеса. Один чоловік узяв та й перегородив шлях мурашкам: положив упоперек його досить товсту колоду; положив так щільно, що підлізти під неї не можна і обминути не можна, бо по обидва боки шляху трава густа росла. А перелізти з листям через колоду теж не можна, бо важко. А тут же навпроти лізуть мурашки порожнем по листя. Тим неважко було перелізти через колоду, але, перелізши, наскочили на тих, що з листям стояли біля колоди, не знаючи, як через неї перелізти. Зчинилася велика зам'ятня, але незабаром усе впорядкувалося. Чоловік, що положив колоду і пильнував, що з того буде, побачив, що мурашки кладуть листя додола. Частина перелізла через колоду на той бік, а частина зосталася з цього боку і заходилися ті відтіля, а ті відціля копати під колодою хідник. За півгодини хідник прокопано, мурашки забрали своє листя і понесли до мурашника на свої грядки.

МУРАШИНІЙ ПОХОРОН

Кілька дослідувачів упевнилися, що мурашки ховають мертвих. Побитих ворогів вони висмоктують, потім відносять геть далі від мурашника і там складають купкою. А своїх ховають у землю. Ось як описує пані Геттон мурашиний похорон:

— Я вбила кілька мурашок-воїнів і трохи згодом прийшла подивитися, що буде далі. Прийшовши, я побачила, що до мертвих назлазилося чимало товаришів. Четверо чи п'ятеро з їх побігли до мурашника і хвилин через п'ять вийшли звідти, і з ними вийшло ще чимало мурашок. Вони поставали по двоє в ряд і так дійшли до мертвих. Тоді кожного мертвого взяли двоє товаришів. Як уже забрали всіх мертвих, тоді стали таким ладом: двоє мурашок з мертвим, за ними двоє порожнем, потім знову двоє з мертвим і т. д. Забравши всіх мертвих, процесія рушила. Ішло сорок пар, а за ними ще сот зо дві мурашок. Як яка пара втомлювалася, несучи мертвого, то клала додола і тоді його брала та пара, що йшла порожнем. Так

чергуючись, прийшли мурашки на піщаний берег морський. Там ті мурашки, що йшли за процесією, викопали ямки; в кожному ямку положено мертвого, потім усіх засипано піском. Але на цьому ще не скінчилося. Шестеро чи семеро мурашок було втекли, щоб не копати ямки. Їх піймано і приведено. Товариші юрмою кинулись на них і вбили. Тоді викопали одну ямку, кинули їх усіх туди і засипали.

ВІРНИЙ СЛИМАК

Кожен знає, звісно, отих тварючок-слимаків, що лазять, тягаючи на спині свою закручену хатинку. Їх ще звать у нас петриками або павликами-равликами. Звичайно діти, побачивши павлика десь на листку, беруть його і промовляють:

— Павле, павле, павлення, вистав роги на коня! — або ще як інакше, поки такі діждуться, що павлик висуне свої ріжки, а далі й тіло своє м'яке тягне з хатинки, хоч зовсім витягти його не може, бо воно зрослося з хатинкою. Так ото двох таких слимаків чи павликів англійський учений Лонсдель посадив на кущі в своєму садку, щоб пильнувати їх життя. Садочок у його був малесенький і миршавенький, а за муrom був гарний великий сад, і багато було в йому слимачої їжі. Слимак був великий і бадьорий, а слимачиха квола, мабуть, хвора. Одного разу Лонсдель побачив, що на листку сидить сама хвора слимачиха, а слимака нема, тільки слизький слід zostався. Лонсдель по сліду побачив, що слимак переліз у гарний сусідів сад. Він подумав: — Отак же, поквапився слимак по гарну їжу та й покинув свою хвору слимачиху. — Але він помилився. Другого дня слимак вернувся до слимачихи і, мабуть, якось розповів їй про гарну їжу у великому саду, бо Лонсдель побачив, як вони знялися вдвох і потяглися до того саду. Довгий це був їм шлях, бо, звичайно, помалу вони лазять, а тут ще слимачиха була хвора; але все ж долізли до муру, перелізли через нього і опинилися в сусідовому саду. І вже більше не верталися в миршавенький Лонсделів садок.

ЩИПАВКА

Щипавка — це руда комаха, довгенька, вузенька; з обох боків тіла у неї багато ніг. Дослідувач Де-Геер узяв щипавку і посадив її в коробочку і яєчка її теж забрав і розкидав у коробочці. Щипавка позносила яєчка всі до одного в куточок і сіла на них, як квочка. Як з яєчок вилупилися малі щипавки, то вони купчилися біля матері так, як курчата купчаться біля квочки, бігали за нею і ховалися під неї, як курчата під квочку.

А то двоє дівчаток привчили щипавку приходити до їх їсти. Щодня у відому годину злазила вона на завіску і дожидала, поки дівчатка дадуть їй цукру.

СВІЙСЬКІ МУХИ

Одному англійцеві схотілося перезимувати кількох мух і привчити їх до себе. Як уже стало холодно й мухи стали мляві і почали гинути, то він піймав чотирьох,

зробив нірку в бавовні і посадив їх туди, щоб їм тепло було. Щодня під час сніданку мухи вилазили з свого тепленького куточка, прилітали до столу, наїдались і знову летіли додому. Через якийсь час три мухи таки загинули і тільки одна зосталась. Англієць клав собі на ніготь цукру з маслом, і муха сідала й їла. Ні одного дня вона не проминула, а щодня у відомий час прилітала їсти. Може б вона й перезимувала, але після Різдва приїхав до англійця товариш. І от як посідали снідати, то й муха прилетіла. А гість не знав, що вона свійська, та й убив.

МУДРІ ПАВУКИ

В саду між двома стовпами павук виткав павутиння і спідній край його припасував ниточкою з павутиння ж таки до якоїсь рослини. По саду ходили люди і часто рвали ту ниточку, а павук мусив її знову прясти і павутину припасовувати до рослини. Нарешті йому це докучило. Він знайшов малесеньку каменючку і вплів її в павутиння вниз. Тоді вже ниточки стало не треба і павук визволився від зайвої праці.

Другий павук під час вітру причепив до свого павутиння трісочку, щоб не так гоїдалося павутиння, бо вітер обірвав кілька ниточок, якими воно припасоване було з боків. А як вітер ущух, тоді павук полагодив павутиння і перегриз ниточку, що на їй висіла трісочка, бо вже її не треба стало.

ПАВУК ГНІВАЄТЬСЯ

Один чоловік кілька тижнів годував павука мухами. Щодня приносив йому обценьками кілька мух. Павук добре призвичаївся хапати муху з обценьків. Одного разу чоловік почав дратувати павука: тільки той хоче схопити муху, а він її назад. Павук розлютувався. Тоді чоловік дав йому вхопити одну муху, а тоді знову почав дратувати і таки не дав павукові їсти. Другого дня, як він приніс павукові муху, той не рушив з місця і сидів у своєму павутинні. А третього дня чоловік уже павука не побачив — він кудись переселився.

СВІЙСЬКИЙ КАЖАН

Чоловік піймав кажана і держав у себе в хаті. Через якийсь час кажан так звик до його, що як чоловік, прийшовши додому, зараз же не підходив до кажана і не лащив його, то кажан сам злазив йому на плече, терся головою об його, лизав руки. Як чоловік брав щось у руки, то кажан пильно розглядав ту річ; як чоловік сідав і починав щось робити, то кажан сідав біля його і пильнував кожен його рух. Так собі й приятелювали чоловік із кажаном.

ПРО КРАБІВ

Є тварини тієї ж породи, що й раки, — зуться краби. Деякі з їх живуть у воді, деякі на суходолі. Один чоловік бачив, як краб рив собі нору. Чоловік кинув до нори кілька маленьких черепашок. Одна черепашка закотилася в крабову нору, а три впали біля нори. Трохи згодом краб виніс із нори черепашку, що туди впала, і одніс її геть далі. Прилізши до нори, побачив ті три черепашки, що біля неї лежали, і запевне зміркував, що й вони можуть скотитися до його в нору, бо взяв їх і поодносив туди, куди й першу.

Краби люблять їсти кокосові горіхи; але на горіхові тверда шкаралупа, а поверх неї ще шкура міцна. То краб насамперед обдирає клешнями шкуру з шкаралупи і завжди починає це робити з того краю, де в шкаралупі три ямки, потім передніми клешнями провірчує в шкаралупі дірку саме там, де ямка. А тоді, повернувшись до горіха задом, стромляє в дірку вузькі задні клешні і потроху витягає звідти смачний горіх.

ОМАР ВАРТУЄ

Омари — це тварини тієї ж породи, що й раки, і живуть вони у воді. У великий басейн з водою пущено було омарів, раків і всякої риби, щоб пильнувати їхнього життя. На дні в басейні було товсто насипано піску. От омар піймав рибку — палтуса і заходився їсти. З'ївши трохи, він решту закопав у пісок і зверху сам примостився — вартувати, щоб інші омари не вигребли його риби. За дві години омар п'ять разів відкопував і знову закопував рибу; а закопавши, не йшов від неї, а вартував і не допустив до неї ні одного омара.

СВІЙСЬКІ ЖАБКА ТА ЧЕРЕПАХА

Одна дівчина привчила до себе жабку. Раз на день, після сніданку, вона годувала її. Прийшовши до малого ставочка, дівчина починала гукати: — “Томмі! Томмі!” — Коли жабка була навіть на тім боці, то зараз же перепливала до дівчини і брала їжу. Але вона приходила до дівчини не тільки по їжу, а щоразу, як та її кликала.

А в одного чоловіка свійська жаба жила тридцять шість років і знала не тільки хазяїна, а й усіх його друзів.

Черепahi теж стають свійськими і вмiють пiзнавати своїх хазяїнiв. Одна свійська черепаха лашилась до свого хазяїна так, що терлася головою об його чоботи. Вона приходила, як він її кликав, а як інші кликали, то не приходила. Одного разу він поїхав з дому і приїхав через кілька тижнів, і черепаха його пізнала.

ЖУКИ ХОВАЮТЬ ЇЖУ НА ДАЛІ

Дослідувач Берклі бачив, як один жук стяг неживого павука на кущик, настромив його на гілочку і тоді поліз геть. Берклі спробував струснути павука, але він не впав, так міцно настромив його жук. Видима річ, що тепер він був не голодний і приховав їжу собі на далі.

Дослідувач Гарравей теж бачив, як жук прилетів з гусінню. Жук викопав ямку і положив туди гусінь, але не накрив і полетів собі. Гарравей подумав, що погано заховав жук свою їжу, бо неминуче хтось набреде на неї і з'їсть. Але дуже швидко жук прилетів знову з малесенькою каменючкою і накрив нею ямку з гусінню. Таких каменючок тут не було. Виходить, що жук накрив нею ямку на те, щоб одразу пізнати, де сховав своє добро.

КРОКОДИЛЕНЯ ТА КІШКА

Один чоловік піймав мале крокодиленя і так привчив його до себе, що воно знало його голос і бігало за ним. Але найбільше приятелювало воно з кішкою. Вони гралися вдвох, а потім лягали спочивати проти вогню. Крокодиленя клало голову на кішку, і так вони спочивали. Як не було кішки, то приятель її дуже турбувався. Ще в тому ж дворі жила лисиця, прип'ята на ланцюзі. Одного разу чогось крокодиленя не поладнало з нею і як заходилося бити її хвостом, то може б і вбило, якби лисицю не визволили від нього. Але з кішкою ніколи не сварилося. Годовано його м'ясом та молоком.

СВІЙСЬКІ ЗМІЇ

Художник Вальтер Северн приїхав до свого приятеля Манна погостювати. Посидівши трохи з ним, хазяїн спитав, чи боїться він змій. Художник каже: — Ні, не дуже. — Тоді хазяїн вийняв із шафи удава і ще кількох змій великих і малих. Удав ліг на кріслі, маленькі змійки поскручувалися на столі поміж книгами та паперами, а дві великі змії обкрутилися круг хазяїна і поглядали на гостя блискучими очима, висовуючи з рота свої, ніби порозрізані надвоє, язики. Художникові стало моторошно; але побачивши, що змії зовсім свійські, він перестав боятися. Через якийсь час хазяїн пішов по жінку, і художник зостався сам із зміями. І бачить, що удав мало-помалу повзе до нього. Знову йому стало моторошно та ще й дуже. Аж тут увійшли господар із жінкою і з двома дітьми. Привітавшись з гостем, пані і діти почали лащити удава, і він зараз же обкрутився круг стану пані, а голова його здіймалась над її головою. Так з удавом пані й ходила по хаті і наливала кофе. Всі змії були дуже слухняні.

Через рік ці пан і пані з дітьми мусили на шість тижнів виїхати, а удава віддали на цей час у зоологічний сад. Він дуже нудьгував там. Як же приїхали його хазяїни й прийшли по його, то він страшно зрадів і кинувся до їх.

Через кілька років Манна несподівано розбив параліч. Жінка його побігла по лікаря. Прибігши хвилин через десять додому, вона побачила, що удав лежить неживий біля її чоловіка. Хто й зна, чи це випадок був, що удав саме тоді вмер, чи, може, прилізши в хату і побачивши свого приятеля неживого, удав так тим уразився, що й сам умер.

КОЗИ

Кози, живучи на високих горах, позивали дертися на скелі, ходити вузенькими стежечками понад безоднями, перестрибувати через безодні. І не тільки це вони вміють, а ще вміють і давати собі раду під час якогось випадку. От, наприклад, як дали собі раду дві кози, зустрівшись на високому кам'яному гребені між двома безоднями. Зустрілися вони несподівано, а гребінь був такий вузький, що не можна було ні розминутися, ні повернутися. Коли стояли якийсь час і дивилися одна на одну. Потім одна тихесенько стала навколішки і якомога щільніше припала до скелі. Друга коза перейшла по їй. Так прирозуміли кози розминутися.

МУДРИЙ ЛИС

Один чоловік удосвіта засів на городі на оленя, що приходив пастися на ниву. Город був одгороджений од ниви низеньким тинком. Як розвиднилося, то чоловік побачив лиса, що спокійнісінько йшов понад тинком і зазирає на ниву. Чоловік зрозумів, що то лисові хочеться поласувати зайчиком, бо кілька їх паслося на ниві. Лис, мабуть, міркував собі, що навряд чи наздожене він зайця, і через те почав мудрувати, що його робити, щоб таки поласувати заячиною. Під тинком були пролази: то зайці попрогрїбали та й лазили ними на ниву. Лис оглядів кілька пролазів і вибрав такий, яким зайці, видимо, найчастіше пролазили. Він зараз же заходився тихесенько копати ямку і вигрїбати землю на один бік. Викопавши ямку, він ліг у неї, а викопана земля затулила його від зайців. Лежав він тихо-тихо, часом тільки підводився і поглядав на ниву, на зайців. Як сонечко трохи підбилося вгору, то зайці почали тікати з ниви. Три зайці пролізли під тинком, але далеченько від лиса. Ще один проліз уже геть ближче до лиса, але той і не ворухнувся, бо думав, певне, що незручно йому кидатися, може не впіймати. Він тільки щільніше приліг до землі. Коли це два зайці підбігли до того пролазу, де лежав лис. Він їх не бачив, але напевне чув, бо вуха його заворушилися. Пролаз був широкий, і обидва зайці пролізли відразу. Лис скочив, насів на зайця і задавив; тоді взяв у зуби і поніс. Але тут куля влучила йому в спину. Так і не довелося лисові поласувати зайчиком, якого він так мудро зловив.

ЛИСИЦЯ ЛОВИТЬ КРАБІВ

Один норвег бачив, як лисиця, сидячи край моря, спускала хвіст у море і дожидала, поки за його вчепиться краб, себто морський рак. Тоді витягала хвіст, одчіплювала краба і їла.

РОСОМАХА-ЗЛОДІЙКА

Росомаха — звірина розумна, але й злодійкувата дуже. Піймати її пасткою вельми трудно, хоч і яку ласу принаду в пастку положено, бо вона якось розуміє, що коли займе принаду, то лихо її спіткає. Двоє мисливців, що жили колись у північних краях, полюючи всякого звіра, оповідали, як їх обікрала росомаха. Жили вони в сніговій хаті. Одного разу пішли вони з дому, не зачинивши дверей, а в хаті було пудів два з половиною м'яса. Приходять, аж м'яса немає і по слідах видно, що дві росомахи його забрали. Та тільки сліди були не біля дверей, бо запевне росомахи побоялися, що то не просто так двері одчинені покинуто, а приправлено там пастку якусь. То вони прогребли дірку в сніговій стіні і туди повитягали м'ясо.

А з однієї хати, що теж незамкнену люди покинули, росомаха геть чисто все винесла: і ковдри, і посуд, і сокиру, і ножі, — все, що було в хаті. Вернувшись додому, господар побачив самі голі стіни. По слідах побачив, що то росомаха похазяйнувала, пішов за її слідом і познаходив мало не все своє добро.

КОНИК ХОЧЕ ПІДКУВАТИСЯ

Вільям Сінклер, учитель, купив собі малесенького коника, з тих, що зуться поні, щоб їздити в школу, бо жив він від школи далеченько. До того часу коник був не підкований, учитель повів його до коваля, і той підкував його. Другого дня бачить коваль, що до кузні підходить учителів коник. Коваль одігнав коника від кузні в той бік, де була вчителева хата. Трохи згодом дивиться, аж знову коник зазирає в кузню. Коваль знову хотів його прогнати, але випадком глянув на ноги і побачив, що одна нога без підкови. Тоді він зробив підкову, підкував коника і дивиться, що ж буде далі. Коник подивився на коваля пильно, ніби питався, чи вже кінець; потім помалу ступнув кілька разів, ніби запитував, чи добре припасував коваль підкову, а тоді весело заіржав і побіг додому.

КІНЬ НАЛИВАЄ СОБІ ВОДИ

Одному коневі як хотілося пити, то він підходив до колодязя, брав у зуби держално від смока і починав його хитати. Тоді вода лилася в цебер. Як води налється вже досить, тоді кінь нап'ється і йде назад у кінницю.

КІНЬ ДОВГО ПАМ'ЯТАЄ

Один чоловік жив у місті і коня держав. Потім переїхав він на село далеченько від міста і вісім років туди не їздив. Приїхавши в місто тим конем, що колись там жив, чоловік побачив, що кінь пізнав двір і свою давню стайню.

КІНЬ РЯТУЄ ЖІНКУ

Одна жінка прийшла на берег прати. Понад річкою була лука і кінь ходив, пасся. Річка була глибока, і хто й зна, чи обрятувалась би жінка, якби не кінь. Він, мабуть, бачив, як господиня його впала в річку, бо кинувся у воду, схопив її зубами за одягу і витяг на берег.

Дуже того коня потім люблено й жалувано в тій сім'ї.

МУШТРОВАНИЙ КОНИК

В одне місто на ярмарок приїздив маленький цирк. Це була велика втіха дітям — ходити в цирк; а найбільше їм там подобався поні, себто маленький коник. Поприходять діти в цирк. Починають там акробати вироблять всякі свої штуки, а діти думають: — “Ой, коли б швидше коника вивели!” — Ось нарешті виводять коника, діти страшенно радіють. Коник малесенький, гарнесенький. Хазяїн показує йому карту і питає: яка? Коник стукає ногою вісім разів. Хазяїн показує карту дітям — вісімка. Потім коник пізнає ще кілька карт. Потім пізнає, яка година на годинникові. Потім хазяїн каже йому: — “Умри!” — і коник падає і лежить як неживий. А як хазяїн каже: “Оживи!” — коник устає. Тоді ще коник танцює і інші всякі штуки виробляє на втіху дітям.

І нетерпляче дожидали діти щоразу ярмарку, щоб побачити свого улюбленця.

ЗАЙЧИК

У одного чоловіка занедужав свійський зайчик. Чоловік дуже ним піклувався, і за три дні зайчик одужав. Який же він вдячний був хазяїнові своєму за піклування! Він терся коло його, лашився, лизав руки і зверху, і долоні, і кожен палець окремо. Хазяїн щодня брав його з собою в сад на прохідку після сніданку. Зайчик дуже любив ходити в сад. Як приходив той час, що йти, він торкався хазяїнові лапкою до коліна, пильно дивився на його; а як це не пособляло, тоді тяг зубами за одягу, аж поки таки хазяїн ішов у сад.

КІШКА ВІРИТЬ СВОЄМУ ХАЗЯЇНОВІ

Один чоловік виїхав з дому на два місяці, а в його квартирі оселилося на той час два його приятелі. У чоловіка було троє кішок, і одна з них, англійська, була дуже тиха й ласкава і любила свого хазяїна. Молоді хазяїни любили дратувати й лякати кішок, так що їм без старого господаря поганіше стало жити. За кілька днів перед хазяїновим приїздом англійська кішка навела кошенят, але ніхто того й не знав, бо вона заховала їх за шафами з книжками. Нарешті приїхав хазяїн. Англійська кішка підійшла до його, і він погладив її, полащив. Через годину, увійшовши в ту хату, де звичайно вмивався і вдягався, хазяїн побачив, що в куточку лежить кішка з кошенятами. Слуга розповів хазяїнові, що як він приїхав, то кішка зараз почала переносити в зубах кошенят з-за шафи і поклала їх у тому куточку, де хазяїн і перше дозволяв їй держати дітей. Тепер кошенята лежали зовсім на видноті, але кішка того тепер не боялася, бо з досвіду знала, що хазяїн їх і сам не скривдить, і нікому не дасть скривдити. Хазяїнові було дуже приємно, що кішка так вірить йому, і звісно ж він не дозволив своїм молодим приятелям і пальцем торкнутися ні до кішки, ні до кошенят.

ПАПУГА ТА ГОРОБЕЦЬ

Папугу багато чого можна навчити, можна навіть навчити вимовляти кілька слів. Зелені папуги ведуться в Південній Америці, а сірі з червоним хвостом в Африці. Звідти їх привозять, і багаті люди купують їх і держать у себе задля втіхи.

Один чоловік купив собі сірого папугу, на імення Джек. Жив він у клітці, а влітку брали його з клітки, виносили з хати на ганок і там прив'язували за ногу. Там йому становили їжу: кришки з хліба та зерно. Папуга клював, і зерно часом розсипалося. Це помітив горобчик і почав прилітати клювати розсипане зерно. І от через якийсь час папуга Джек та горобчик дуже заприятелювали. Горобчик почав уже прилітати не тільки зерно клювати, а й просто в гостину до Джека.

Тільки винесуть Джека на ганок, зараз і горобчик прилітає. Папуга піднімає ногу вгору і простягає її; горобчик сідає на ногу і тріпоче крильцями з радощів, а папуга ласкаво дивиться на свого малого приятеля. Потім обидва птахи починали снідати.

Поснідавши, Джек розпускав одне крило, горобчик залазив під його і починав дзьобиком нишпорити Джекові між перами та чухати йому тіло. Видно було, що Джекові це дуже подобається. Потім він піднімав друге крило, і горобчик підлазив під його і там нишпорив дзьобиком.

Нарешті Джек задовольнявся, і тоді обидва приятелі сідали поруч, ховали голови під крила і спали. І так робилося щодня.

Одного разу Джек чогось занедужав. Побачивши його хворого, горобчик зараз кудись полетів і довгенько його не було. Нарешті прилетів і приніс у дзьобикові якусь травину. Він дав її Джекові і той з'їв. І так днів зо три носив горобчик Джекові якусь травину, а Джек її їв і нарешті видужав.

І Джек оддячив горобчикові за піклування. Одного разу горобчик клював зерно і не помічав, що до його підкрадається кіт. А Джек це побачив і так страшно крикнув, що кіт перелякався і втік.

КІШКА ТА ПАПУГА

Один чоловік оповідав, як кішка приятелювала з папугою.

— Ідучи в школу, — оповідав він, — ми звичайно спинялися біля одного будинку, де жили кішка й папуга. Вони дуже приятелювали, і нам вельми цікаво було на їх дивитися. А найбільше подобалося нам, як було папуга скаже: “Киць-киць, почухай голівку!” А кицька підніме лапку і так обережно чухає йому голівку. І ніколи не вдряпне. А на нас так пильно поглядає, щоб ми не зробили прикрості її приятелеві!

КІШКА КЛИЧЕ РЯТУВАТИ ПАПУГУ

Водній господі жили кішка й папуга — великі приятелі. Одного разу ввечері куховарка пішла чогось на горішній поверх, а в кухні не було нікого, тільки папуга та кішка. Коли це прибігає нагору кішка дуже стурбована і починає страшно нявчати, дивлячись на куховарку. Та дивувалась і не розуміла, чого кішці треба. Тоді кішка підстрибнула, вчепилася куховарці за фартух і почала тягти її за собою. Здивована куховарка пішла в кухню. Що ж вона там побачила? У макітрі з тістом, що стояла на ослінчику, загруз папуга і страшенно кричить та б'є крилами, силкуючись вилізти з тіста, але ще дужче загрузає і вже загруз аж вище колін. Ото ж кішка й тягла куховарку рятувати свого приятеля папугу.

СОБАКА СУХАРІ РОЗМОЧУЄ

Один собака, як йому давали сухарі, брав їх у зуби і відносив у миску з водою. А трохи згодом, як сухарі розмокнуть, він витягав їх лапою і їв.

КІШКА ПРИЯТЕЛЮЄ З СОБАКОЮ

У снігах, у старому кошикові, сиділа квочка на яйцях, а біля неї, теж у якомусь старому кошикові, кішка навела кошенят. Троє кошенят зараз закинуто, а одне зоставлене. Так воно й велось: квочка сиділа на яйцях, а кішка годувала своє кошеня. А як кішка йшла з сіней, то кошеня зоставалося з квочкою. Одного разу кішка пішла та вже й не вернулася — зоставалося кошеня без матері. І от квочка взяла його за дитину. Саме тоді вилупилися в неї курчата; як їм сипали їсти пшоно і сиру затірку, то квочка забирала до гурту й кошеня й вчила його їсти пшоно та затірку,

підгрибаючи йому їжу під самісінький ніс. А кошеняті приносили в мисочці молоко, і воно дозволяло курчатам пити його. Зовсім добре, по-дружньому жили квочка й курчата з кошеням. Одне тільки було недобре: квочці хотілося, щоб кошеня разом з курчатами ховалося їй під крила, а кошеняті не хотілося туди лізти, і воно пручалося й нямчало.

Потім кошеня забрали собі сусіди. Там воно знайшло собі приятеля — цуценя таксу. Таксами зветься порода собак — у їх передні лапи короткі й криві. Спершу кошеня, як побачило цуценя, так нашорошилося, поставило спину колесом, прискало. Але потім звикло і стали вони великими приятелями. Це було у Франції, а там люди їдять трусиків, і в кожному дворі вони є. От такса й почала полювати на трусиків: підстереже малого трусика і задавить. Кошеняті, що вже стало чималою кішкою, це сподобалося, і одного разу воно з собакою пішло на полювання; та й потім уже все вдвох ходили.

А полювали вони так. Трусики звичайно живуть у нірках попід тинами. От вони й підуть: собака по один бік тину, а кішка по другий. Трусик почує ворога, перелякається, вискочить з нірки і біжить, куди видно. Собака чи кішка — з чийого боку вискочить трусик — кидається навздогінці; як дожене, то й задавить. І багатьох трусиків вони знищили, поки нарешті люди це побачили і тоді вже стали і собаку й кішку замикати в кухні. Там вони лежали біля груби: кішка вилизувала собаці шерсть, а собаці те подобалося, і вона лежала й розкошувала біля теплої груби.

СОБАКИ СКОРОЧУЮТЬ СОБІ ШЛЯХ

Коло однієї оселі росли півколом чагарі. В чагарях паслися іноді трусики. Маленькій собачці-таксі дуже кортіло піймати трусика, але не щастило, бо трусик біжить швидше за неї і, перебігши чагарі, ховається в таку схованку, з якої такса вже його не здобуде. Кілька разів так було, що такса даремнісенько втомлялася, женучися за трусиком. Нарешті прирозуміла що зробіть: побачивши, що трусик знову побіг від неї чагарями, вона не побігла слідком за ним, а покинула його і побігла навпростець до трусячої схованки. Поки трусик біг до тієї ж схованки чагарями, що росли півколом, такса навпростець добігла швидше і засіла біля схованки на трусика, а як він туди добіг, то вискочила й схопила його.

Друга такса, на ймення Фан, погналася за пацюком; пацюк скочив у малий ставочок і поплив, і Фан за чим; але скоро побачив, що не нажене пацюка у воді, бо той швидше пливе. Тоді Фан вискочив на берег, оббіг ставочок, і як пацюк вискочив на берег, то кинувся і впіймав його.

СОБАКА ТА КІНЬ

Собака та кінь були великі приятелі. Як конюх сідлав коня, то собака завжди лежав поблизу і ласкаво поглядав на свого приятеля. Побачивши, що конюх уже зробив все, що треба, собака брав поводи в зуби і вів коня до рундука, де вже

стояв той, хто мав їхати верхи. Кінь рушав з двору, і собака біг за ним. Вернувшись разом із конем додому, собака знову брав його за поводи і він до кінниці. Якщо ж конюха не було на той час біля кінниці, то собака починав голосно гавкати; він гавкав, аж поки приходив конюх і починав розсіdlувати коня.

СОБАКА ГРІЄТЬСЯ

Це було восени. Вранці був добрий мороз, усе навкруги біліло. Собака вийшов із своєї хатки і глянув навкруги. Змерз, мабуть, бідолаха і хотів погрітися проти сонечка, аж тут такий мороз. Він тоді пішов назад у свою хатку, витяг свою підстилку, прослав і ліг на їй проти сонечка. А як сонечко підбилося вище і на тому місці, де лежав собака, став холодок, то він перетяг підстилку далі так, щоб знову лежати проти сонечка і грітися.

ДОГАДЛИВІ СОБАКИ

У хаті було дві собаки: велика й мала. Велика гризла кістку, а мала дивилася. Потім велика перестала гризти; мала думала, мабуть, що вже велика задовольнилася, підбігла і хотіла взяти й собі погризти. Але де там! Велика так гаркнула на неї, що бідолашна й не стямилась, як опинилася десь у темному куточку під канапкою. Через якийсь час велика собака вийшла з хати, покинувши кістку; але маленька того не бачила й сиділа собі нишком під канапкою. Коли це велика собака загавкала на дворі. Тоді маленька прожогом вискочила з-під канапки, вхопила кістку і потягла в свою схованку. Ото вона, почувши що велика собака загавкала на дворі, зрозуміла, що її немає в хаті і, значить, можна пожитися кісткою.

Хазяїн однієї собаки пішов з дому. Трохи згодом собака огляділась, що його нема, і побігла навздогінці. Недалеко від оселі була перехресна дорога. Собака добігла туди й стала: перед нею було три шляхи, — яким же саме пішов хазяїн? Собака понюхала один шлях, — не чуть хазяїна; понюхала другий — не чуть; тоді, вже не нюхавши, побігла третім шляхом, бо догадалася, що коли тими двома шляхами не пішов хазяїн, то неминуче пішов третім. Значить, нема чого й час гаяти на те, щоб нюхати. І вона не помилилась, а наздогнала хазяїна.

ХИТРИЙ КАРЛО

Одна сім'я щороку влітку виїздила на кілька тижнів до моря купатися. Була в тих людей собака Карло. Вони її з собою не брали, а кидали в місті з тією людиною, що залишалася берегти хату. Не подобалося це собаці. Де ж таки! Як усі дома, то так гарно, весело, а то залишайся з однією людиною і нудьгуй кілька тижнів.

І через те, як починали пакуватися, щоб виїздити, то Карло починав гніватися — гавкав, вив, вищав і всяким іншим способом виявляв своє незадоволення.

Одного разу, як почали пакуватися, то помітили, що немає Карло, десь зник. Діти вибігали весь двір, увесь сад, гукали, шукали Карло за кожним кущиком — ніде немає. І обідати посідали, а собаки немає. Так і рішили, що хтось украв його. Діти страх як журилися, бо дуже любили свою собаку.

А тим часом пакування вже кінчалося. Зосталося тільки скласти дещо у великий шкуратяний мішок, що лежав у кутку. Взяли мішок, аж він непорожній. Глянули, що в йому, аж там — хіба ж не диво! — там лежить Карло! Скрутився, зібгався, мабуть, щоб менше помітно його було і запевне дуже голодний. А він же чув, як їли, чув, як і його' кликано їсти, і таки не виліз із своєї схованки. То ж, мабуть, думав, що його не помітять у мішку і візьмуть з собою. Всі в сім'ї сказали, що Карло заробив, щоб його взяти, і взяли його з собою до моря.

З того часу він щоразу, як починали пакуватися, влазив у шкуратяний мішок і його щоразу брали до моря, а не кидали дома.

СОБАКА ЇЗДИВ ЗАЛІЗНИЦЕЮ

У одного англійця було два будинки: один у селі Ллан-Бедрі, а другий верстов за п'ять у городі Гарле. І був у його норвезький собака Нерон, дуже розумний. Він добре знав обидві господи свого господаря і жив то в тій, то в тій — де схочеться. Але не любив він ходити пішки, а здебільшого їздив залізницею. Приблизить на вокзал у Ллан-Бедрі, вскочить у поїзд і доїде до Гарле, а там вискочить. З Гарле в Ллан-Бедрі він так само їздив. І ніколи не помилявся, ніколи не сідав не в той поїзд.

СОБАКИ ПІЗНАЮТЬ ЛЮДЕЙ НА ПОРТРЕТАХ

Після смерті однієї пані собачка її, такса, гралася з дітьми; в цей час принесено в хату і поставлено долі великий фотографічний портрет покійної пані. Портрета цього раніше не було, і собачка вперше його побачила; а побачивши, затремтіла і припала до помосту; потім підповзла до портрета і, дивлячись на його, почала голосно з перепинами гавкати, наче питалася: “Чому ж ти не говориш до мене?” Портрет перенесено на інше місце; собачка теж перейшла туди і все гавкала, дивлячись на свою, мовчазну тепер, пані.

Другий випадок: принесено великий портрет господаря. Почали його розгортати. В хаті була вся сім'я господарева і собачка. Портрет розгорнено, і всі почали на його роздивлятися; коли це собака як завищить, як підскочить до портрета! Мерщій вхопили портрет, бо вона хотіла шкрябнути його лапою. Видно було, що вона пізнала на портреті господареве обличчя. Потім портрет почеплено на стіні у вітальні, а під ним стояв стілець. Всі пішли з вітальні в іншу хату; коли згодом чують, собака вищить у вітальні. Пішли туди, аж собака скочила на стілець і

силкується досягти лапою до портрета; тоді його почеплено вище. Але собака про його не забула і ходила дивитися на його. А надто, як господаря не було вдома, то вона мало не весь час сиділа перед портретом і часом тихенько вищала.

Третій випадок: один англієць надовго поїхав з дому в Індію. Через два роки принесено в господу його великий портрет, намальований фарбами, і поставлено долі. І от собака пізнала свого хазяїна, хоч і не бачила його два роки: побачивши портрет, вона підійшла і почала лизати обличчя. Як про це сказали малярові, тому що малював портрета, то він сказав: "Це найбільша хвала мені, бо значить дуже схожий портрет, коли собака відразу пізнала свого хазяїна".

В одного маляра в його робітні стояло багато всяких малюнків та портретів, а серед їх і портрет самого маляра. То його собака часто підходила до того портрета і лизала обличчя, а інших портретів ніколи не займала.

СОБАКА ДОВІДУЄТЬСЯ, ЧИ ДОМА ХАЗЯІН

Одна жінка оповідала таке про свою собаку:

— У нас був дуже розумний собака. Щодня вранці, як мій брат Петро йшов з дому, то й собака йшов із ним. Одного дня прийшов той час, що вже братові треба йти, і собака, як звичайно, налагодився йти. Подождав трохи біля дверей, — немає Петра. Він пішов у їдальню, де ми снідали, подивився — немає Петра; пішов по інших хатах — ніде немає. Тоді він підійшов туди, де висіла одежа, зоп'явся і почав нюхати одежу.

Я догадалась, що то він нюхає, щоб довідатися, чи дома ще пальто Петрове, чи вже він його вдяг і пішов.

СОБАКА ПОРОСЯТ ЗБИРАЄ

Звичайно собак учать, щоб вони на полюванні винюхували дичину і знаходили та приносили мисливцеві те, що він уб'є. Але от що зробила зовсім невчена собака.

Хазяїн пішов у хлів подивитися на поросят і, вийшовши звідти, не добре причинив двері. Поросята повибігали з хліва і подалися в садок. Побачивши це, хазяїн заходився їх ловити. Піймав одне і одніс у хлів. А собака дивилася. Побачивши, що зробив хазяїн, вона заходилася йому пособляти: ловила порося за вухо і тягла в хлів. І так половила всіх поросят.

ВДЯЧНИЙ НЬЮФАУНДЛЕНД

Ньюфаундлендами зветься порода собак, що дуже добре плавають. У їх на ногах між пальцями полотене, як у гуски, через те вони й плавають добре і рятують людей, що потопують.

Одного разу великий ньюфаундленд упав в ополонку і ніяк не міг вилізти, бо крига була ще дуже тонка: собака що вилізе на неї, то вона й ламається, і собака знову у воді. Діти гралися на березі і побачили бідолашну собаку. Вони побігли й сказали про його рибалці. Рибалка наважився обрятувати собаку. Крига була ще дуже тонка, і він зміг проламлювати її човном і так підплив до собаки, що вже зовсім вибився з сил, борсаючися в крижаній воді. Рибалка втяг собаку в човен і привіз до берега.

Собака так знесилився, що вже не міг іти. Його на руках однесли в комору і там положили, вклавши теплою ковдрою. Потім нагодували його теплою стравою і доглядали його, аж поки видужав. То, бувало, як підійде до собаки рибалка, то він висуне з-під ковдри лапу і торкне нею рибальці руку, так ніби хоче сказати: “Спасибі тобі! А як і тебе спіткає лихо, то я обрятую тебе”.

СОБАКА ОБРЯТУВАЛА

Край великої глибокої ріки Темзи гралися діти. Зненацька одна дівчина впала у воду. Вона плавати не вміла, а рятувати не було кому. Діти, що з нею гралися, почали кричати. На щастя нагодився якийсь чоловік; він ішов понад річкою і біля його біг собака — ньюфаундленд. Почувши дитячий крик і довідавшись, що сталося, він показав своїй собаці на річку, де саме в ту хвилину забіліла на воді дівчинчина спідничка.

Собака ту ж мить плигнула у воду, схопила дівчину за одягу і попливла з нею до берега. Тут ще поприбігали люди, почувши дитячий крик. Собака з дівчинкою припливла до берега. Дівчинка була вже непритомна, але все ж її пощастило вернути до життя. А якби не нагодилася собака, то вона неминуче була б потонула.

СОБАКА ЖАРТУЄ З СОРОКОЮ

На хуторі був старий собака меделян Тоулер. І була там свійська сорока. Вона й Тоулер були великі приятелі, і сорока часто дратувала Тоулера: хапала м'ясо з перед його, тягала його за хвіст і таке інше. Тоулер ніколи на неї не гарчав, але ось як жартував з нею. Оце хазяїн іде куди-небудь і дасть Тоулерові нести свій ціпок. Собака візьме ціпок у рот і несе, а сорока сяде на ціпок, щоб й її Тоулер ніс. Ну, він і несе, а потім раптом і випустить ціпок з рота. Ех, сорока як злякається, як затріпоче крильми, як закричить! А Тоулер знову візьме ціпок у зуби і несе.

БЛАГОРОДНИЙ СОБАКА

У місті край моря в двох суміжних дворах було двоє собак: ньюфаундленд і британ. І чогось вони не мирили: як збіжаться, так і погризуться. Одного разу до того догризлися, що обидва покотилися в море. Там уже не до гризні було, а треба було рятуватися. Кинулися собаки пливти. Ньюфаундленд плавав дуже добре

і вже незабаром був на березі і обтрушувався. А обтрисившись, глянув на море та й побачив, що його ворог зовсім знесилився, вже не може пливти, вже потопає. Ньюфаундленд мерщій кинувся знову в море, підплив до британца, вхопив його зубами і притяг до берега.

СОБАКА РЯТУЄ ХАЗЯЇНА

Один чоловік узимку пішов через річку навпростець по кризі. І собака за ним бігла. Коли це серед річки крига проломилася, і чоловік шубовстнув у воду. А річка була глибока, дна ногами чоловік не достав. Він мерщій положив рушницю через ополонку і сяк-так держався на воді, сподіваючися, що, може, хтось тим часом надійде та й обрятує його. Собака покрутилась коло хазяїна, погавкала, але побачила, що нічого з того не виходить. Тоді побігла до села і першого ж чоловіка, якого зустріла, почала тягти за одягу, щоб ішов із нею. Чоловік спершу здивувався, а потім догадався, що недурно собака його тягне, пішов за нею і прийшов саме вчасно, щоб вирятувати чоловіка.

СОБАКИ НАГАДУЮТЬ ПРО СЕБЕ

Одній собаці щодня вранці давали молоко. Але одного разу дівчина, вставши, не пішла, як звичайно, по молоко, а сіла шити. Собака, побачивши, що робиться не так, як треба, почала всяко нагадувати дівчині про себе. Але та не зважала на неї. Тоді собака пішла до завішеного мисника, взяла з-під завіски зубами свою мисочку, принесла й поставила біля дівчини. І вже тоді дівчина таки мусила дати їй молока.

Друга собака ось як прохала собі води. Їй наливали воду в миску. Але якщо забували це зробити, а собаці хотілося пити, то вона починала шкрябати лапою по мисці і таким чином показувала, що вона хоче пити, а води в мисці немає.

СОБАКА ВИМАГАЄ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Один подорсжній зайшов у заїзд і попрохав засмажити йому на обід курча, а поки курча буде готове, сів проти вогню погрітися. Господар наштрикнув курча на рожен і звелів собаці, що лежала тут же в хаті, крутити колесо, щоб рожен крутився над вогнем. Але собака загарчала і в колесо не пішла, а заховалася під стіл. Тоді хазяїн пояснив, що собака тим не хоче йти крутити колесо, що не її черга.

Покликано з надвору другу собаку, і ця покійно стала в колесо і почала його крутити. Як уже курча наполовину спеклося, хазяїн вивів цю собаку з колеса і звелів їти туди тій, що лежала під столом. Тепер уже вона не огризалась, бо її черга була, стала в колесо і почала його крутити.

СОБАКИ ХИТРУЮТЬ

Куховарка опатрала індичку і на якийсь час вийшла з хати. А в хаті була собака, лежала собі. Як вийшла куховарка, собака встала, взяла індичку, понесла і заховала її недалеко в дупласте дерево, а сама мерщій вернулася в хату, лягла й лежить, так наче вона й не думала вставати. Та на лихо їй чоловік один бачив, як вона несла індичку і де заховала. Він увійшов слідом за собакою в хату, а вона лежить і навіть удає, що спить. Ну, звісно ж, не пощастило собаці скористуватися з своїх хитрощів і з'їсти індичку.

Одна господиня держала з себе харчівників. І був у неї великий сен-бернарський собака. Він дуже заприятелював з одним харчівником, і як той у своїй хаті сідав обідати, то й собака приходив і сідав біля нього. Він був такий великий, що голова його була врівні з тарілкою на столі. Харчівник ділився своїм обідом з собакою, а господиня, те бачивши, заборонила собаці ходити до харчівника під час обіду. Не сподобалося те собаці, і він незадоволений лежав у кухні в той час, як його приятель обідав.

Другого дня собака надумався піддурити свою господиню. Він перед обідом тихесенько увійшов у хату до харчівника і сховався під столом за настільником. Як господиня, поставивши їжу, вийшла з хати, собака виліз з-під столу веселий, сів на своєму звичайному місці і подивився на приятеля так, ніби хотів сказати: "А що, гарно я її піддурив?".

Трохи згодом, почувши, що йде господиня, собака знову скотів був сховатися під столом, але потім через віщось не сховався, мерщій ліг на килимок перед грубою і удав, що спить.

Господиня, побачивши його, розгнівалася і скрикнула:

— А ти знову тут, мошенюго!

Собака розплющив очі, підвівся, потягся, позіхнув так, наче він тільки оце прокинувся, потім підійшов до господині і почав лащитися.

А то маленька собачка дуже забила ногу, так що аж не могла ходити добре, а кульгала. Її всі жаліли дуже, з нею панькалися. Собачка помітила, що її дуже жаліли, як вона кульгала, і от вона почала таке виробляти. Як прошкодиться, то зараз і починає кульгати. Це на те, щоб її не картали за шкоду, а щоб пожалкували, бо їй же ніжка болить. І вже як помітила, що це не пособляє, бо не ймуть їй віри, тоді перестала це робити.

Чимало випадків відомо, що собаки вночі скидають із шиї ланцюг і бігають рвати овець, а потім, вернувшись, знову встромлюють голову в ланцюг. А одна собака, отак викрадаючись, бігала не овець рвати, а виноград їсти, бо дуже вона його любила, то й ходила уночі у виноградник поласувати.

А то ще так собаки хитрували. Одного разу дві собаки, що жили в одній господі, дуже погризлися і їх за те добре побито; тоді вони вже ніколи не гризлися дома, а як доходилося до гризні, то кидалися в річку, перепливали на той берег і вже там гризлися досхочу.

СОБАКИ НЕ ЛЮБЛЯТЬ, ЩОБ З НИХ ГЛУЗУВАЛИ

Собачка такса дуже любила ловити мух на шибках. Іноді, як їй не щастило піймати і з неї через те глузували, то вона гнівалася. Одного разу кинулась вона ловити муху і не піймала. Хазяїн був тоді в хаті і, побачивши, що таксі не пощастило, почав сміятися. Трохи згодом такса знову кинулась ловити і знову не впіймала. Хазяїн ще дужче почав сміятися. І так кілька разів уряд такса не піймала мухи; і хазяїн щоразу сміявся. Мабуть, і не щастило їй так через те, що дуже дратував її сміх та глузування, і вона не могла як треба націлитися. От бідолашна собачка удала, ніби піймала муху і з'їла, а тоді весело глянула на хазяїна. Удала вона так гарно, що коли б хазяїн не бачив, що муха лишилася на шибці, то повірив би їй. Але муха дзижчала собі на шибці, і хазяїн показав на неї собачці. Побачивши, що хазяїн викрив її брехню, собачка так засоромилася, що мерщій заховалась під канапу і довго звідти не вилазила.

СОБАКИ ЗАЗДРЯТЬ

Водній господі довго жив собака Чарлі. Як став уже він старий, то почали йому ноги боліти так, що мало й ходив він, а здебільшого лежав. А на прохідку з хазяїнами зовсім перестав ходити. Тоді хазяїни добули собі маленьку собачку на ймення Джек. Джек був дуже втішний, і всі в господі полюбили його. Бідний Чарлі помітив це і жалко йому стало, що всі стали до його такі байдужі, мало й помічають, що він є, а коло Джека так упадають. Правда, що нічого потрібного до життя йому не бракувало: і їсти давано, і постіль витрушувано. Бракувало тільки колишньої ласки, а йому, видимо, так хотілось її мати і так заздро було на Джека, бо до його перейшла тепер хазяїська ласка. Чарлі хотілося вернути її, і от старий, хворий, він перемагав себе і з останньої снаги силкувався робити все, що робив молодий жвавий Джек. Він знову почав ходити з хазяїнами на прохідку, лазив у холодну воду ловити палки, що діти туди кидали, і т. ін. Він силкувався все робити так само, як Джек, навіть їсти почав усе те, що їв Джек, хоч попереду не їв нічого, окрім м'яса. Це все він робив, усю ту муку терпів тільки на те, щоб зазнати ласки. І як при йому лащили Джека, а його й не помічали, то він спершу мовчав якийсь час, мабуть, дожидав, що й його пожалують; але не діждавшись, починав жалібно вищати.

Одна такса дуже пильно вчила свого сина ловити трусиків і дуже раділа, як син розумів її науку і робив як треба. Нарешті син виріс, убився в силу і повершив свою матір: став бігати швидше за неї, так що не могла вона з ним збігти. Тоді їй, видимо, заздро стало, що син краще за неї ловить трусиків, і вона почала так робити: як побачить, що син починає випереджати її, женучися за трусиком, то хапає його зубами за хвіст і так припиняє.

УЛЮБЛЕНИЙ СОБАКА

В Неаполі солдати держали в себе собаку. І от вижив той собака свій вік і вмер, і про його надруковано було в газетах. Тоді полковник написав у газету такого листа.

“Дуже вам дякую за те, що згадали добрим словом нашого собаку, але все ж ви не знаєте добре, чого він був варт. Це був дивний собака. Він дуже любив солдатів, знав усі свої обов’язки і совісно їх виконував, нічого не боявся, бував у баталіях, і його навіть поранено.

Якби ви бачили, що робилося вчора в нас, як солдати довідалися, що наш собака вмер, то, мабуть, і вам стало б жалко. Ми всі плакали, а нас двісті душ. Ми зняли з його шкуру і віддали її напхати і тоді поставимо в себе. Але довго ще нам чогось не ставатиме і не скоро забудемо ми свого вірного, чесного собаку”.

СОБАЦІ ТЯЖКА НЕЛАСКА

Собака дуже не любила, щоб її мито. Побачивши, що слуга лагодиться мити її, вона так розлютовувалася, що боязко було їй приступитися до неї. І слуга нарешті зрікся мити собаку. Господиня теж боялася її мити, бо хоча собака дуже її любила, але ж купатися не любила так дуже, що могла їй покусати. Уже собаку їй бито, і їсти не давано, але нічим не можна було примусити її скоритися їй дозволити мити себе. Тоді господиня намислила показати собаці, що гнівається на неї. Вона не стала брати її з собою на прохідку; прийшовши додому, не зважала ні трохи на собаку, що примирялася до неї; як господиня сідала шити або читати, собака підходила і починала до неї лашитися; але господиня одверталась від неї. Так поминуло кілька днів. Собака весь час була дуже засмучена й нещасна. Нарешті вона вже не витримала і, видимо, зважилася краще витерплювати зненависне купання, ніж зазнавати господиніної неласки. Одного разу вона не підійшла, а підповзла до господині і глянула на неї так, наче хотіла сказати: “Скоряюся, бо довше не можу терпіти”. Її зараз же взяли мити, і вона покійно витерпіла все, що їй роблено. Як же миття скінчилося, то вона кинулась до господині, виляючи хвостом і радісно гавкаючи, так наче хотіла сказати: “Тепер уже помиримося, я того заробила”. Як господиня пішла на прохідку, то їй вона пішла з нею рада й весела. Коли прийшов час знову митися, то собака знову почала було змагатися, але глянувши на господиню і помітивши, що вона гнівається, зараз же скорилася і дала себе мити.

СОБАКИ ДОВГО ПАМ’ЯТАЮТЬ

Дарвін вивіряв пам’ять у своєї собаки. Ось як він писав про це: “У мене був собака похмурий дуже; чужих людей він ненавидів. Не будучи дома п’ять років, я, приїхавши, схотів вивірити, чи добру пам’ять має мій собака. Підійшовши до його

хатки, я покликав його на ймення; собака зараз же вийшов і пішов за мною. Радощів він не виявив, побачивши мене, але слухався мене так, наче ми не п'ять років не бачились, а тільки з годину”.

Другий чоловік оповідає про свого собаку-сеттера. Собака той звичайно жив на селі, а як хазяїн поїхав на кілька місяців у місто, то й його з собою взяв. У місті, перед тим, як іти з дому, собаці щоразу надівано нашійника. На нашійникові було кільце, і як собака біг, то кільце брязкало. Собака радів, як йому надівано нашійник, бо любив ходити вулицями. Пробувши кілька місяців у місті, хазяїн із собакою вернулися на село. Через три роки хазяїн знову поїхав у місто і собаку з собою взяв. І от першого ж разу, як хазяїн вийняв нашійника і собака почув, як брязнуло кільце, він дуже зрадів. Виходить, що він через три роки згадав, що як надівано йому нашійник, то тоді він з хазяїном ішли з дому; а йому дуже подобалось бігати вулицями, тим він так і зрадів, почувши, як брязнуло кільце на нашійникові.

ЖАЛІСЛИВІ ПАЦЮКИ

Це було на кораблі. Одному чоловікові не спалося вночі. Він лежав на ліжкові, а світло горіло. І от бачить чоловік — з-під помосту виліз пацюк. Подивився пильно навкруги, понюхав носом і поліз назад під поміст. Трохи згодом пацюк знову з'явився, тільки вже не сам, а вів за вухо товариша. За цими двома ще два пацюки з'явились. Тоді троє пацюків заходилися збирати на помості крихти і односити їх тому пацюкові, що товариш привів його за вухо. Виявилось, що той пацюк був сліпий, через те його товариші пацюки вивели за вухо і годували.

ЯК ПАЦЮК ОБРЯТУВАВСЯ

Ішли великі дощі, такі, що аж річки порозливалися. Одна невеличка річка так розлилася і розбурхалася, що наробила великого лиха; позносила будівлі, позабирала в людей безліч усякого добра й худоби; каламутні хвилі несли сіно, снопи, столи, стільці, діжки, коней, овець, корів, телят. Люди сходилися до річки і подивитися, і, може, обрятувати щось. І от бачать, пливе білий лебідь, а на спині в нього немов пляма. Здалека не можна було розібрати, що воно. Як же лебідь підплив до берега, тоді побачили, що то пацюк примостився йому на спину, рятуючися від повіді. Тільки лебідь ступнув на берег, пацюк зараз зіскочив з лебедевої спини і прудко побіг, мабуть, вельми радий, що прирозумів, як обрятуватися від води.

СВИНЯ ЯБЛУКА ТРУСИТЬ

Якось то дорозумувалася свиня, що яблука ростуть на яблуні і що їх звідти треба трусити: не раз певне бачила, як люди це робили. Одного разу прибігла вона

в садок, підбігла до яблуньки і заходилася її трусити. Потрусилася, яблука попадали: вона їх поїла і знову потрусилася яблуньку. Ще впало кілька яблук, — вона й ті поїла. Та яблунька була молоденька, і яблук на ній було трошки. Як свиня втретє почала трусити, то вже яблука не падали. Вона ще разів кілька трусонула, прислухаючись, чи не падають. Але яблука вже не падали, і свиня пішла собі геть.

ВЕЛИКА БУРА СОБАКА

У Канаді ще й досі багато великих лісів, і там водиться всякий звір. Одного разу восени невеликий хлопчик, пообідавши, пішов собі в ліс по якісь ягоди. Думав ходити по узлісся, та якось і не встерігся: потроху-потроху та й зайшов далеко від хати. Нарешті стало смеркатися, і хлопець повернув назад, щоб йти додому. Повернув та й став, бо куди ж його йти? В який саме бік? Наче повз оті сосни він ішов... Але ж де не глянь, то все такі сосни, всі вони наче однакові. І повз терен проходив. Але ж і терну скрізь багато: хто й зна, повз який він ішов... Хлопець пішов якоюсь стежечкою — здалося йому, що не тудою треба йти. Повернув на іншу. Ішов, ішов, а хати все немає. Тоді хлопець зрозумів, що заблукався...

А тим часом дома кинулися його, і батько з матір'ю пішли шукати в ліс. Усю ніч виходили лісом, шукали, гукали — і не знайшли. Вернулися додому і попрохали сусідів допомогти їм шукати.

Шість днів шукали і не знайшли...

Сьомого дня вранці сусіди сказали, що вже не будуть більше шукати, бо видима річ, що хлопець загинув. Але батько й мати не кинули шукати; плачучи нікали вони в пуші, шукаючи свою дитину. Стомлений батько сів відпочити на товстелезній дуплинистій деревині, що лежала на землі. Коли це щось заворушилося в дуплі. Він помацав рукою і намацав дитячу голівку. Глянув, аж то його хлопчик живий ще, але дуже знесилений...

Хлопчика забрали з дупла і понесли додому. За кілька днів він зовсім остербав.

— Що ж ти їв, синку? — питалися в його.

— Ягоди, самі ягоди, — відказував хлопчик.

— А тобі ж холодно було вночі?

— Ні, тепло, бо в дуплі спала й велика бура собака і мені тепло було від неї.

Батько з матір'ю і сусіди зирнулися: собак на хуторі було небагато, а бурої не було ні одної. Виходило так, що в дуплі певне жив ведмідь і ласкаво дозволив хлопцеві ночувати в себе.

Хлопчик виріс, одружився, і було в його троє дітей. І вони страх як любили слухати батькове оповідання про те, як він гостював у лісі у великої бурої собаки.

ЯК ВЕДМІДЬ ДОБУВ З ВОДИ ПАЛЯНИЧКУ

У неділю в зоологічний сад поприходили люди дивитися на звірів, що там жили. Звичайно як туди приходять, то й їсти звірам приносять. Хтось кинув ведмедеві паляничку; та тільки так невлучно кинув, що паляничка впала в басейн

з водою. Ведмідь подивився, подумав... Мабуть, не хотілося йому у воду лізти, то він і прирозумів, як паляничку добути: став край басейну і почав лапою гнати воду до себе. Він вигадав добре, бо женучи до себе воду, він з водою гнав до себе й паляничку. І паляничка не забарилася припливти до ведмедя. Тоді він витяг її лапою і з'їв.

КИЦЬКА ГРАЄ

В одній господі жила кицька Топсі; дуже гарненька була: шерсть на їй біла-біла, довга і м'яка, як наче шовкова. Ще будши кошням, стрибала вона по стільцях та стрибнула і на відчинений рояль. Ну й злякалась же вона, бо, стрибнувши на рояль, вона ж заграла на йому. Так і метнулася геть, як попечена.

Через кілька день знову якось не встереглася і стрибнула на рояль. Цього разу, мабуть, ще дужче злякалася, бо стрибнула на басы, і музика, мабуть, здалася їй така страшна, як грім.

Після цього ще не раз траплялося їй зачіпати рояль і нарешті вона, мабуть, помітила, що хоч воно й страшно гримить, та лиха їй ніякого не робить, і, мабуть, музика їй навіть сподобалася, бо, побачивши одчинений рояль, кицька сідала на стілець перед ним і злегенька торкала лапою клавіші, і видно було, що це їй дуже подобається.

СЛОН ЖАЛІЄ ТОВАРИЩА

Один старий слон знесилився, впав і не міг сам устати. Привели другого слона, щоб допоміг старому встати. Видно було, що цьому другому слонові дуже жалко товарища. Старого слона обмотано ланцюгом, а молодому звелено тягти за ланцюг. Він хвилин зо дві тягнув, аж тут старий застогнав. Тоді молодий кинув ланцюг, заревів, повернувся до старого і хоботом та передніми ногами заходився скидати з нього ланцюг.

ВДЯЧНИЙ СЛОН

Це було в Індії під час війни. Там на війні бувають і слони: гармати возять тощо. Слон везе, а погонич сидить у його на спині. Одного разу, під час баталії, привезли слони гармати і мусили знову вертатися, щоб привезти ще; коли це одного погонича поранено, і він упав додолу. Він хотів устати і ніяк не міг: що підведеться, то зараз і впаде. Слон це побачив і, мабуть, зрозумів, що коли його погонич зостанеться на землі, то його затопчуть, і підняв його з землі хоботом. Солдати кинулися, щоб узяти пораненого, бо слон повинен був іти по гармату, але слон не віддав їм свого погонича: він помалу обережно одніс його на безпечне місце і там положив, а тоді вже пішов по гармату.

Цей погонич завжди був добрий до свого слона, і слон за добрість оддячив йому.

СЛОНИ ДАЮТЬ СОБІ РАДУ

Слон дуже добре вміє орудувати своїм довгим хоботом. Він бере ним їжу і кладе собі в рот; кінчиком хобота може взяти найдрібнішу річ, наприклад, намістинку; як слонові душно, то він набирає в хобот води і поливає собі спину; як мухи кусають слона, то йому дають гілку з листям, він бере її хоботом і зганяє мух з себе. Хоботом же свійські слони роблять всяку роботу. Розумний звір часто й без людської допомоги вміє зарадити собі в пригоді. Один чоловік бачив, як під час великої спеки свійський слон пішов до сіножаті, де косили траву; там він хоботом почав брати свіжу, тільки що скошену траву і клав собі на спину. Укривши всю спину травою, він, видимо, був дуже задоволений з своєї вигадки, бо трава захищала спину від палючого сонця.

Другий чоловік оповідає, як один слон підійшов до сторчового очеретяного тину (там очерет дуже товстий), витяг очеретину, наступив на край, одломив шматок, узяв хоботом, подивився й кинув. Тоді витяг другу очеретину, зробив з нею так само — і ту кинув; так він кинув кілька очеретин і нарешті знайшов таку, якої було йому треба. Взявши її міцно хоботом, слон ступнув якомога далі вперед лівою передньою ногою, просунув очеретину під пахву і заходився скребти себе очеретиною. Трохи згодом на землю впала велика п'явка. Тоді чоловік зрозумів, на що слон вибирав очеретину: до його присмокталася п'явка, і ото він прирозумів, як її збутися.

Той же чоловік оповідає про іншого слона таке. Чоловік цей, їдучи слонем, побачив, що його дуже кусають великі мухи, а обганятися слонові нічим, бо забули дати йому в хобот гілку з листям. Чоловік під'їхав до молодих деревців, що росли край шляху, і пустив слона ходою, а сам дивиться, що далі буде. Слон заходився хоботом нищпорити серед деревців. Нарешті намацав годяще, зломив його хоботом, обчухрав, зоставивши листя тільки на вершечку, подивився, що деревце довге і одломив зайве геть, тоді взяв хоботом гілку з листям на вершечку і заходився обганяти з себе мух. Видима річ, що роблячи те, про що тут розказано, слони дуже добре розуміли, що й до чого вони роблять.

ПАМ'ЯТЬ У СЛОНІВ

Слони мають дуже гарну пам'ять. Ось, наприклад, що оповідають про їх. Один свійський слон злякався тигра і втік. Через півтора року на полюванні його пізнали серед диких слонів. Але він здичів, і як хотіли наблизитися до його, то він люто крутив хоботом, так як і інші, зовсім дикі слони. Тоді один старий мисливець сів на свійського слона, під'їхав до здичилого, вхопив його за вухо і звелів лягти. І як тільки слон зачув той наказ, якому колись корився, то зараз же

де й ділася його лютість: покірно ліг і потім уже робив усе, що було сказано і чого раніше його навчено.

Другий слон був свійський усього два роки і потім утік. Через п'ятнадцять років його знову піймано; і от через такий довгий час він пригадав усе, чого навчився під час своєї дворічної неволі.

В одне невелике англійське місто приїхав цирк. У йому було чимало вчених звірів, між ними й молодий слон. Люди виходили глянути на звірів, як їх ведено, вийшов і один чоловік, що торгував городиною та садовиною; він був добрий чоловік і любив звірів, то й пригостив слона картоплею. Слон залюбки поїв її і був дуже задоволений.

Через якийсь час цирк знову приїхав у те ж місто. Слона, як і всіх інших звірів, замкнено на ніч, але він якось примудрувався визволитися з-під замка і ранесенько на зорі пішов собі на базар шукати ту крамничку, що з неї йому винесено картоплю. І він її таки знайшов, але вона була замкнена. Ну, це слона не спинило: він висадив двері і почав сам себе пригощати! І чого тільки він не їв: яблука, картоплю, капусту, помаранчі, навіть якісь солодкі пряники! І все таке добре! Слон їв, аж за вухами лящало! Коли це ляснула пуга, і слон почув знайомий голос. То погонич углядив, що слона немає та й побіг шукати, та ото й знайшов, як слон ласував свіженькою городиною та садовиною. Довелося слонові відбути кару за походеньки та за ласування без дозволу. Але ж пам'ять він мав дуже гарну!

ОБАЧНІ СЛОНИ

Англійському офіцерові довелося бути в тому краї, де живуть слони. Настала велика спека, така, що малі річки повисихали і слонам не було де напитися. Тоді вони з багатьох місць перекочували до великої річки.

Довідавшись офіцер, що в окрузі зійшлося багато слонів і вночі ходять до річки пити, схотів подивитися на їх і, дізнавшись кудю слони ходять, однієї місячної ночі вибрав гіллясте дерево, що стояло само собі сажень за сто від берега, зліз на його, вмостився добре і почав дожидати слонів. Години дві сидів; уже йому й ноги помліли від того непорушного сидіння, думав, що вже й не діждеться. Коли це бачить, вийшов з лісу величезний слон, постояв, подивився навкруги і тихенько пішов до річки. Офіцерові добре було його видно, бо місяць світив ясно, а між лісом та річкою тільки де-не-де маячили дерева. Слон кілька разів ставав і пильно прислухався та озирався навкруги. Нарешті дійшов до річки. Але не став пити воду, а тільки постояв на березі і знову, так само дослухаючись та придивляючись, пішов у ліс. Трохи згодом він вийшов з лісу вже не сам, а з п'ятьма слонами. Він трохи не довів їх до річки і там покинув, а сам знову пішов у ліс. Офіцер догадався, що то слон поставив вартових край річки. Через малий час слон вивів з лісу велику череду слонів. Сам він ішов попереду, а череда помалу йшла за ним. Довівши слонів до п'яťох вартових, старий слон покинув їх усіх там, а сам пішов до води. Там він ще подивився, понюхав і, впевнившись, що нічого небезпечного немає, вернувся до череди і, очевидно, якось подав гасло, що можна безпечно йти пити воду, бо вся череда рушила до води.

Як уже слони покупались і понапивались, старий слон знову повів усіх у ліс.

РИБИ ПРИЯТЕЛЮЮТЬ

Риби дуже зникають одна до одної і стають приятелями. У одного чоловіка в акваріумі було два йоржі, і дуже вони дружно жили. І от хазяїн віддав комусь одного. Тоді той, що zostався, дуже засумував, так що навіть перестав їсти. Так було тижнів зо три. Хазяїн побоявся, що йорж загине з нудьги і забрав назад другого йоржа. Приятелі дуже зраділи один одному і знову стали веселі.

Так саме було з двома щуками і з двома золотими рибками.

ЗАЗДРИЙ ГУСАК

Гусак дуже любив свого хазяїна і звичайно весь день терся біля його: куди хазяїн, туди й гусак. Одного разу якийсь приятель положив свою руку на руку гусаковому хазяїнові. Гусак як розсердиться, як кинеться на того чоловіка, як заходиться його крилами бити, то насилу його одігнали.

МОТОРНА БІЛОЧКА

Одного літа дуже добре вродили горіхи, і діти чимало наносили їх собі з лісу та й понасіпали в липівки в коморі. І от почали помічати, що горіхів меншає. Дітям це було дуже прикро й жалко. Та й як же б не було жалко: так вони находилися в ліс по тії горіхи, на зиму собі дбали, аж тут маєш: хтось забирає. Почали діти пильнувати і допильнували, що білочка знайшла в коморі дірку та й лазить туди по горішки і носить їх собі в дупло. А до дупла далеко, аж 280 сажень, — це більш як півверстви. І схотілося дітям вивірити, чи швидко білка носить горіхи. Вони понакривали всі горіхи так, що білка не могла їх дістати, а на видноті положили тільки двадцятєро. Через шість годин увійшли в комору. аж немає вже ні одного горіха, білочка всі забрала до себе в дупло. Але ж вони їй не легенько прийшлися, бо від дупла до комори й назад треба пробігти верству й 60 сажень, а скільки ж то разів довелося їй звернутися туди та сюди! Отже, не лінувалась, а бігала, дбаючи собі харчі на зиму.

ЯК ГАВИ ІДЯТЬ УСТРИЦЬ ТА КРАБІВ

Про гав кажуть, що вони вельми розумні, і, мабуть, таки цьому й правда. Ось, наприклад, як вони дорозумувалися їсти устриці. Ловити устриці їм не треба, бо море викидає їх на берег. Але як же добути устрицю з тих черепків, у яких вона сидить? Гава ж не може їх розкльовати. От гава йде до голови по розум і робить так: бере устрицю і летить з нею вгору якомога вище і тоді кидає її вниз, ще й пильнує так кинути, щоб устриця впала на каміння. Як устриця впаде з

висоти, то черепки на їй розіб'ються; а гава тим часом і сама злетить униз і з'їсть устрицю. А коли з одного разу черепки на устриці не розіб'ються, то гава кине її і вдруге, і втретє. Так само роблять гави і з крабами: б'ють їх об каміння. Помітивши, об який камінь найкраще розбивається здобич, гави так уже на його й кидають. Один природознавець каже, що об одну скелю гави били крабів років з двадцять.

ХИТРА КАПРА

Капра ловить рибу, пірнаючи у воду. От углядить вона цілу черідку дрібненької риби і пірне до неї. Тільки ніколи не пірне вона між рибу, щоб не розігнати, а пірне осторонь і тоді плаває собі круг черідки і крилами зганяє дрібнесеньку рибку до купи, а сама тим часом усе ковтає її, ковтає, аж поки наїється.

ВІЙНА З МАВПАМИ

В Африці на мисі Доброї Надії в казармах жили солдати, а недалеко в печерах жили мавпи-павіани. Вони частенько вешталися біля казарм, заходили і в казарми. От якось і потягли вони в солдатів дещо з одежі. Офіцер наважився одібрати в павіанів одежу; взявши десятків зо два солдатів, пішов із ними так, щоб не допустити павіанів поховатися в печері. Але павіани, видно, зрозуміли, до чого йдеться. Зараз же старий сивий павіан почав щось вигукувати, мавпи в один момент назбирали каміння і, як солдати наблизилися, старий павіан щось вигукнув, і його військо так сипонуло камінням на солдатів, що ті мусили тікати, не однявши в павіанів покраденої одежі.

СВІЙСЬКИЙ ЖУРАВЕЛЬ

В одного пана був свійський журавель. Вони дуже приятелювали. В хаті журавель був звичайно біля свого приятеля, по садку вони ходили вдвох. Як чоловік вертався додому, то птах дуже радісно зустрічав його; а як чоловік по обіді лягав спочивати, птах стромляв свого довгого носа йому під плече і теж спочивав, стоячи біля свого приятеля.

ГАЛКА НАГАДУЄ

Одна пані мала свійську галку на ймення Джек. Галка любила купатися; пані поставила в саду під деревом велику миску і щодня вранці наливала в неї воду, щоб галка могла там купатися. Трохи згодом вона звичайно відчиняла в своїй хаті

віконниці, що були зсередини, і вікна. Одного разу, одчинивши віконницю, пані побачила, що галка сидить проти вікна. Тільки пані одчинила вікно, галка почала розпускати крила, обтрушуватися і т. ін. Одно слово, почала удавати, що вона купається. Тоді пані згадала, що це ж сьогодні вона не налила галці води і та їй нагадує про це. Вона зараз пішла і налила в миску воду.

УВАЖНІ ПТАШКИ

Одна пані бачила, як якась маленька пташка сідала на маківку і хитала її. З маківки висипалося кілька мачинок. Пташка збирала їх, тоді знову хитала маківку, щоб ще натрусити маку.

А то голуб був такий хитрий, що примудрувався здобувати собі вівса. Як хазяїн надівав коневі торбу з вівсом, то звичайно трохи вівса розсипалося, і голуби збирали його. От одного разу голуб вибирав увесь овес, тоді як кинеться коневі на голову! Кінь злякався, мотнув головою, і через те з торби висипалося трохи вівса. Голуб вибирав його і знову кинувся на коня, щоб той мотнув головою і ще трохи вівса розсипав.

ПТАШИНИЙ СУД

Оповідують, що в Шотландії влітку можна бачити таку подію. На якийсь шпиль чи на поле починають злітатися ворони; злітаються звідусіль і все на одне місце, так наче їм загадано туди летіти. Злітаються день, іноді навіть два. Нарешті починається, мабуть, суд. Кричать, кричать страшенно; потім починають бити двох чи трьох своїх товаришів. Як уб'ють, тоді знову порозлітаються.

Таку саме подію бачив чоловік в Індії. Назліталася сила ворон, посідали і заходилися лементувати. Довго лементували. Після того всі знялися вгору. П'ятеро заходилися бити одну, а всі останні кружляли коло їх. Нарешті побита ворона впала додолу. Чоловік підбіг, щоб її взяти, але вона вихопилася йому з рук і полетіла низенько над землею у чагарник. Ворони, страшенно кричачи, покрутилися над чоловіком і тоді полетіли в той бік, куди подалася побита їх товаришка.

А то граки судили галку. Назліталася їх багато, посідали всі, а посередині галка. Перша почала говорити галка, а граки слухали. Потім почали говорити граки, а галка слухала. Тоді знову залемтували граки. І кілька разів кричали то граки, то сама галка. І мабуть, таки галка зуміла виправдатися, бо її не бито, а пущено летіти додому, — вона жила на дзвіниці. І граки порозліталися.

А в одному селі бачили люди, як на одну хату до бузькового гнізда назліталися бузьки. Вони довго про щось клекотіли, а тоді кинулись на буслицю і вбили її.

ПРО ГРАКІВ

Граки страшенно бояться людини з рушницею. Мабуть, упевнилися вже вони, що від рушниці буває їм велике лихо. Але хоч і як вони рушниці бояться, а тікають

від неї тільки тоді, як ще нікого з їх не вбито; а як людина стрельне і влучить у грака, і він упаде, тоді товариші його не кидаються тікати, а страшно кричать і кружляють над пораненим чи вбитим і то той, то той злітають до його, наче хочуть спитатися, чому він не летить до їх. Один чоловік стрельнув, і один грак упав. Він узяв його, і поранений птах бився у його в руках. А ціла зграя граків кружляла і кричала; і враз один пролетів над пораненим так близько, що мало не черкнувся крилом об його. Убитого грака почепили на дрючку на полі. То ще й тоді кілька граків прилітало до його. Але, мабуть, упевнилися, що вже нічого не вдіють, що він уже не полетить із їми, і тоді вони зовсім не стали літати на ту ниву.

КАРА ЗЛОДІЯМ

Молоді граки, як почнуть мостити собі гніздо, то іноді допускаються злодійства: побачуть, що якесь гніздо залишилося порожнє, бо хазяї обоє десь полетіли, то вони й почнуть з його хвойдинки витягати та на своє гніздо носити. Але ж це ніколи їм не минається. Граки, прилетівши до свого гнізда, бачать яку їм шкоду зроблено і, мабуть, жаліються громаді своїй на злодіїв, бо незабаром граків з восьмеро чи й більше налітають на гніздо молодої пари і геть чисто розтягнуть його. Тоді молода пара впевнюється, що злодійством не проживеш, і починає вже чесно здобувати собі дерево на свою хату.

ПТАШКА-ЧЕПУРУШКА

В Австралії водиться пташка завбільшки з нашу горлицю. Вона в'є собі гніздо круг дерева: зриває з однієї рослини стеблинки з листям і з їх в'є гніздо. Листя на тій рослині довго не в'яне, і гніздо довго буває зелене. А перед гніздом ті пташки роблять собі садочок. Наносять вони моху зеленого, вистеляють ним землю перед гніздом, а на йому порозкладають квіти, ягоди, чегурні печерички, комах. І пташки пильнують, щоб у їх у садочку завжди було чепурно; а як квітка зав'яне чи ягода або печеричка нечепурна стане, то пташки викидають зіпсоване геть, а замість його кладуть нове.

А то ще є такі пташки, що гуртом роблять собі так ніби альтанку і перед нею роблять теж ніби садочок. В альтанці вони не живуть, а тільки злітаються туди бавитися.

ДБАЙЛИВИЙ ЯТЛИК

В Америці, а саме в Каліфорнії, водиться зелений ятлик. Хоч там зима і не вельми холодна, так що і сніг не завжди буває, але все ж зима — то не літо, і не так легко тоді їжу здобувати, як улітку. То ятлик цей і дбає собі їжу на зиму. На соснах та на дубах він у кори видовбує дірочки і стромляє туди жолуді. І так

міцно він їх туди забиває, що людина насилу зможе витягти. І густо, густо настромляє він жолудів, а тоді й не бідкається їжею, бо під холодний час летить до своїх комор та й годується.

ПТАШКИ ПЕРЕНОСЯТЬ ЯЄЧКА

Пташки дуже піклуються про свої яйця і як помічають якусь небезпеку, то навіть переносять їх в інше місце. Один чоловік бачив, як пара соловейків переносила яєчка з свого гнізда в інше місце, бо до їхнього гнізда підступала вода. Кожне яєчко вони несли вдвох. Переносять пташки яєчка і тоді, коли помітять, що хтось наглядів їх гніздечко.

Одній курці помостили в ящику і положили яйце на поклад, щоб вона там неслася. Але їй, мабуть, не сподобалося, що ящик так стоїть, що кожний туди заглядатиме. Вона перенесла поклад у інший ящик, геть далі. Знову переложили поклад у перший ящик, і знову він опинився у дальшому ящику. Дивувалися, як його курка переносить; нарешті підгляділи, що вона бере його шиєю і так несе.

ПТАШКА-ШВАЧКА

Чоловік, на прізвище Форбс, бачив в Індії, як пташка-швачка робила собі гніздо. Вона вибрала рослину з широким листям, назбирала бавовни і носиком та ніжками накрутила з неї ніби валу; тоді дзьобиком попротрикувала в листі дірочки і позатягала в їх той вал. Так і пошила собі пташка гніздечко.

ЧАБАНСЬКА СОБАКА

Хуторянин продав чималу отару овець і дав покупцеві свою собаку, щоб допомгла одігнати отару до нового хазяїна за тридцять п'ять верстов. З покупцем він так умовився, що, пригнавши овець, той нагодує собаку і пустить, а вона вже знайде дорогу до свого хутора.

Покупець разом з собакою погнали отару.

Поминуло вже кілька днів, а собака не вертається додому. Вже хуторянин і турбуватися почав, боявся, чи не спіткала його вірну собаку якась лиха пригода.

Коли це раненько на зорі збудила його якась тупотнява у дворі. Він глянув у вікно і побачив свою собаку і цілу отару овець. Придивився пильніше, аж то вівці його — ті, що він перед тижнем продав.

Хуторянин здивувався і почав довідуватися, як це так сталося, що вівці вернулися. Ось що виявилось: собака дуже сподобалася тому чоловікові, що купив вівці, і він наважився zostавити її в себе. Пригнавши з собакою вівці, він накинув собаці на шию ланцюг та й прив'язав її, щоб не втекла на хутір.

Але собаці якось пощастило визволитися від ланцюга і вона помстилася за ту кривду, що їй було заподіяно. Мабуть, вона зміркувала собі, що така людина, яка хотіла вкрасти собаку, не має права й вівці мати. Вона побігла на толоку, де паслася отара, зайняла її і погнала на хутір до старого хазяїна.

ВДЯЧНІ ЛЕЛЕКИ

На одній німецькій школі, на дахові, змостили собі гніздо лелеки. Через якийсь час у гнізді з'явилися маленькі лелечки. І от одного разу маленький лелека випав з гнізда. Вчитель знайшов його біля дверей: він лежав нерухомий, бо дуже забився. Вчитель узяв його в хату і там годував його та піклувався про його, аж поки він видужав. Тоді одніс його на луку і там посадив. Старі лелеки знайшли його там і годували, і вчитель відвідував його. Як уже в малого лелеки вирости й зміцніли крила, так що він зміг літати, то старі лелеки забрали його в гніздо. Але щодня, як учитель вихсдив на луку проходитися, молодий лелека прилітав до його і ходив поруч із ним. Це було таке диво всім, що навіть приходили дивитися, як учитель з лелекою проходжується, а діти юрбою бігали круг їх. І лелека нікого не боявся, бо з ним був його приятель і оборонець.

А то кажуть, що в Брюсселі (місто у Бельгії) один ткач теж знайшов малого лелеку, що випав з гнізда, і взяв до себе. Він панькався з ним, як із малою дитиною, бо жив собі сам-один і лелека став йому за дитину. Вже лелека й виріс зовсім, а добродія свого, старого ткача, не кидав. Щодня було ткач сідає за верстат ткати, а лелека злетить на жердку над верстатом і сидить там. Старий гомонить до його, розповідає про свої справи, про радощі й горе, а лелека слухає уважно, так наче й справді щось розуміє. Прийде час їсти, то їдять удвох. Дуже вони собі приятелювали.

Аж ось дожив старий ткач свого віку і вмер.

Прийшли люди, лелеку вигнали з хати і почали ткача лагодити в далеку дорогу. Лелека весь час кружляв над хатою. От уже старого понесли на цвинтар і поховали.

Зосталася пустою ткачева хата, а лелека не хотів її покидати. Політає, покружляє над нею та й спуститься і сяде біля хати. А потім уже й літати не здолав, а тільки сидів зажурений, самотній... Та так біля хати і вмер, зжурившись за своїм приятелем.

МАВПА ОБРЯТУВАЛА ДИТИНУ

У одного чоловіка жила велика мавпа орангутанг. Чоловік її дуже любив, та й вона любила і його, і малу дочку його. І от одного разу сталася в будинкові в того чоловіка пожежа. Звісно, всі поперелякувалися, почали витягати з хати речі. І з переляку так запаморочилися всім голови, що забули всі за дитину. А вона собі спала. Як же про неї згадали, то вже не можна було ввійти в будинок, бо вже горіли сходи.

Що його в світі божому робити? Батько вже кинувся бігти до сходів. Звичайно що не обрятував би він дочку, бо зараз же на сходах полум'я спалило б його. Люди вхопили його, щоб не пустити в огонь, коли в цю хвилину відчинилося вікно в будинкові, спершу висунулася з його лапа в шерсті, а потім виліз і весь орангутанг з дитиною; дуже обережно зліз він по ринві додола і положив дитину на руки няньці.

СОБАКА Й ВІВЦІ

Одному чоловікові довелося бачити таку подію.

Тече річка неширока, але глибока, і місток через неї зроблено. На березі з'юрмилася отара: вівці мусять перейти через місток на той берег, але страшенно бояться. Собака чабанський щосили гавкає на їх, підгонить. Задні вівці лякаються гавкання і посуваються наперед; а передні поступаються назад, бо на місток бояться йти, і назирають на задніх. Собаці вже сили не стає підгонити, а хазяїн сидить собі осторонь і не втручається: мабуть, певний, що собака сам дасть раду. І собака таки прибрав ярміс. Вівці ж так з'юрмилися, що пройти поміж ними не можна. То собака скочив на їх, пробіг по спинах до містка, схопив за шию вівцю, потяг її аж на середину містка і там пустив. Почувши під ногами не воду, а поміст, вівця перестала боятися і побігла, а те бачивши, побігли за нею й інші вівці. Собака сів збоку і пильнував, щоб уся отара перейшла через місток, а тоді й сам побіг за нею.

ЯК УЧАТЬ СОБАК

Багато цікавого оповідають про славетних сен-бернарських собак, що рятують людей на височенних снігових альпійських горах. На горі Сен-Бернар стоїть монастир, і в йому держать ченці отих собак. І вони вже не одну сотню людей обрятували від смерті, вишукуючи їх серед снігів та криги.

Один мандрівець бачив, як сен-бернарські собаки обідали. Як прийшов час обіду, всі собаки посідали в'ряд, перед кожною поставлено миску з їжею. Чернець ходить перед ними, гомонить до їх, лащить. Собаки сидять і не кидаються до їжі. Нарешті чернець каже: — "Їжте!" — Тоді всі вони починають їсти. Як же часом якесь молоде цуценя, не діждавшись того слова, почне їсти, то зараз же старіший сусіда сіпне його за вухо, і цуценя схаменеться і сидить тихо.

А то один англієць учив свою собаку, пуделя Вана, висловлювати, чого йому хочеться. От як він про це оповідав:

— Почав я з того, що став класти в одну миску їжу Ванові і накривав її дощечкою, на якій написано було: "їжа"; біля тієї миски становив другу, порожню і накривав її дощечкою без напису. Через кілька часу Ван добре навчився розбирати, в якій мисці їжа. Потім я написав на дощечці: "Пустити з хати!", і Ван навчився розуміти, що то означає. Потім він довідався, що значить напис "кістка" і ще кілька

слів. Я перемішую дощечки з написом і без напису і загадую Ванові принести мені дощечку з яким-небудь написом, ну, скажімо: “Пусти з хати!”. Він вибирає ту дощечку і приносить мені. Іноді він помиляється і приносить не ту дощечку, але це трапляється дуже нечасто. От, наприклад, учора він дев'ять разів поспіль приніс мені дощечку з написом “їжа”, хоч я щоразу інакше розкладав дощечки. І вже він розуміє, що принести дощечку, на якій написано “їжа”, це все одно, що попрохати їсти.

РОЗУМНИЙ ДЖЕК

Белла з Джеком були великі приятелі. Белла була дівчинка, а Джек — собака. Одного разу вони гралися вдвох: бігали, гонилися одне за одним. Нарешті Белла чогось розгнівалася на Джека і сховалася у шафу. Джек підбіг до шафи, став на задні лапи, а передніми зачинив дверці, а вони й замкнулися. І от Белла опинилася в шафі замкнена, бо зсередини дверці не можна було відчинити. Вона почала кричати, бо вже їй не ставало чим дихати; але крику ніхто не чув, бо всі були в нижньому поверсі. Ніхто не знав, що Белла замкнена в шафі, сам тільки Джек знав. Він шкрябав дверці, щоб одчинити, але дверці не відчинялися, а бідолашна Белла стукала в їх, щосили і кричала. Тоді Джек збіг у нижній поверх і кинувся до старої куховарки. Він вив, вищав і тяг куховарку за спідницю. Куховарка спершу було злякалася і подумала, що Джек захворів. Але він пильно на неї дивився і все тягнув її кудись за спідницю. І вона зважилася нарешті піти подивитися, куди він її тягне. Джек зрадів і побіг уперед, а куховарка йшла за ним. Ось Джек повернув на сходи на вищий поверх і все озирався, чи йде за ним куховарка. Нарешті привів її до шафи і почав ще дужче вити й вищати. Куховарка одчинила шафу, аж там Белла вже непритомна. Ще як би хвилин кілька не відчинили шафу, то дівчинка вмерла б без повітря.

От зрадів Джек, як Белла нарешті опритомніла! Кілька днів він не відступав від неї і навіть під час обіду лежав біля неї, хоч раніше й не бував у їдальні, як там їли, бо йому ще змалку було це заборонено.

СОБАКИ ХОВАЮТЬ ХВОЙДИНУ

Одна пані так оповідала про свою собаку:

— Років, може, з двадцять минуло, як у нас був собака — білий пудель, і ми всі дуже його любили. Як і всі пуделі, він дуже любив носити щось у зубах. Був дуже розумний і швидко навчався розуміти все, але мав одну хибу — любив красти.

Чимало він крав і так воно йому все легко миналося. Але одного разу, скористувавшись з того, що в кухні не було нікого, він увійшов туди, взяв великий пиріг, спечений на обід, і пішов з кухні, зачинивши за собою двері — цього я сама його навчила.

Куховарка перелякалася, побачивши, що пиріг зник. Виявилося, що вкрав його пудель, і я наважилася нарешті суворо покарати собаку. Ждала тільки випадку піймати його на гарячому вчинку.

Дождати довелося недогго. Він щось украв, і я покарала його хвойдиною, та ще тією, що він сам приніс у зубах.

Другого дня я пішла з дому і собака зо мною; я дала йому нести хвойдину. Тільки вийшли ми з двору, мій собака як чкурне! Я кричу, кличу його, а він біжить чимдуж далі. Убіг у ліс, кинув хвойдину десь у кущі і прибіг до мене веселий. Я зрізала другу хвойдину і знову дала йому нести. Він і ту запровадив у кущі. Але з того часу перестав красти і дуже не любив, як йому нагадувано про кару.

Другого собаку теж покарано було за щось хвойдиною. Він помітив, куди хазяїн положив хвойдину, вибрав зручний момент, ухопив хвойдину і побіг з нею з хати. Десь він її заховав і тоді веселий прибіг у хату.

СВІЙСЬКА РИБА

У чоловіка була в саду сажалка, а в сажалці жило кілька коропів. Чоловік щодня кидав своїй рибі черв'яків і кришки хліба, і нарешті коропа навчилися пізнавати його. Як він приносив їм їсти, то вони підпливали близьенько і хапали їжу. Як же чоловік приходив не сам, а з кимось чужим, то вони, вгледівши чужу людину, пірнали і ховалися під каміння. Потім ще вони звикли до дівчини, що приносила їм хліба. Дівчина кликала коропів, і вони підпливали до берега і їли хліб, що дівчина їм кидала.

СВІЙСЬКИЙ ТЮЛЕНЬ

Один чоловік, живучи над морем, піймав собі малого тюленя і став його держати в себе. Тюлень був тихий і ласкавий і любив свого хазяїна. І от сталося колись так, що хліб у тому краї не вродив і почався голод. Темні люди подумали, що то через тюленя хліб не вродив, і почали вимагати, щоб тюленів хазяїн убив тюленя. Але той не схотів. Тоді люди вхопили бідолашного тюленя, кинули в човен, одпливли від берега і кинули тюленя в море. Трохи згодом тюлень вплив з моря і приліз до свого хазяїна.

Тоді його знову вхопили, кинули в човен і повезли кидати в море; а везучи, повиколоювали бідній звірині очі і казали:

— Тепер уже не вернеться.

І справді тюленя довго не було. Але одного разу, в той час, як на дворі лютувала буря, хазяїн тюленів почув, що ніби стогне хтось під дверима. Він одчинив двері і побачив свого тюленя. Бідна сліпа звірина таки долізла до тієї хати, де їй гарно жилося, таки знайшла ту людину, що була до неї добра. Але на це бідолаха-тюлень так багато сили потратив, що вже не міг жити і вмер на порозі в свого доброго хазяїна.

СВІЙСЬКИЙ ВОВК

Вовки чимало шкоди роблять людям: крадуть овець, телят, свиней. Часом, як бувають дуже голодні, то нападають навіть на людей. Але якщо вовка взяти ще зовсім малесенького, то можна зробити його свійським. В однієї пані був свійський вовк, і ось що вона про його розповідала:

— Мій чоловік купив трое вовченят таких малесеньких, що тільки ще почали дивитися. Мені схотілося zostавити їх у себе, і вони з місяць прожили в саду, в альтанці. Щоразу як я кликала у дворі своїх собак, то й вовченята кидались до мене і лащились. Я гладила їх і давала їсти, і вони, наївшись, йшли знову в свою альтанку. Через місяць двох вовченят ми подарували знайомим, а одного zostавили собі. Зоставшись само, вовченя все терлося коло мого чоловіка або коло мене. Просто аж дивно було, як воно любило бути біля нас. Ідемо ми з дому і воно з нами; сядемо спочити і воно ляже біля нас. А тільки хто чужий наближався до нас, то зараз гарчало і вишкіряло зуби. Як я починала його за те картати, то зараз змовкало і починало лизати мені руки, але пильно дивилося на того, хто до нас підходив.

Вовченя ходило в нас по всіх хатах, заходило і в кухню; любило гратися з дітьми і лизати їх. Так було п'ять місяців, поки воно виросло і стало вже вовком. Тоді мій чоловік сказав, що вже треба його прив'язати, бо, граючися з дітьми, він може їх подряпати; а якщо побачить кров на них, то може наробити великого лиха. Але й після цього я часто брала його з собою, як йшла проходитися. До нас часто приїздили люди з села, і вовк страшенно вищав та махав хвостом, щоб вони прийшли до його і погладили; а як приходили і гладили його, то нюхав, чи немає в кого чого їстівного. Бувало, що хтось навмисне задля вовка клав у кишеню шматок хліба.

Ів він дуже багато. Нашим собакам він дозволяв їсти разом із ним; коли ж приходила чужа собака, то гарчав і проганяв. Щоразу як я виходила у двір, він починав плигати й вищати; а як підходила до його хатки, то ставав на задні лапи, передні клав мені на плечі і лизав мене. А як я йшла від його, то жалібно вив. Потім вовчик заприятелював з однією собакою і прийняв її жити до себе в хатку. Як собаці давали м'яса, то вона не їла сама, а несла до вовка, і їли вдвох. І вовк так само ділився з нею їжею.

КІШКИ ПРИМАНЮЮТЬ ПТАШОК

Діти сипали в саду кришки горобцям. Кішка й помітила, що як посиплють кришки, то прилітають їх клювати горобці. І вона почала засідати за кущами на горобців. Але не довго їй з тим щастило: за кущами був мур, і горобці, сидячи на йому, чудово бачили кішку і не летіли до кришок. Кішці докучало дожидати, і вона йшла собі геть; тоді горобці пурхали до кришок і мершій хапали їх.

Та ця кішка була ще не дуже хитра. В другій господі була хитріша і ховалася краще, через те їй щастило іноді піймати пташку. Одного разу сталося так, що

пташки чомусь не прилетіли клювати кришки: може, кішку побачили, що вона засіла на їх, а може, й через що інше. Кришки лишилися на землі, а вночі притрусив їх сніг. Другого дня вранці хазяїн з вікна побачив, що кішка розгрібає сніг. Хазяїн почав пильнувати, чого вона шукає, і побачив, що вона повигрїбала з-під снігу кришки і порозкладала їх по снігу, а сама сховалась і почала дожидати пташок. Потім ще двічі бачили, як ця кішка вигрїбала кришки з-під снігу.

Але третя кішка перевершила цих обох. Помітивши, що пташки прилітають клювати кришки і тоді зручніше їх ловити, вона одного разу сама приносила кришки і розкладала по снігу; це робила вона, видимо, на те, щоб приманити кришками пташок.

МАВПА КАРАЄ СОБАКУ

Два хлопчики італійці ходили вулицями з катеринкою та з мавпочкою. Один хлопець грав на катеринці, а другий заставляв мавпочку штукарити, і мавпочка такі кумедні штуки виробляла, що завжди багато людей спинялося, щоб подивитися на неї. Ото так ті два хлопці заробляли собі гроші на прожиток.

Одного разу на мавпу кинулась собака і покусала її. Хлопцям було дуже жалко своєї мавпочки, і вони надумали навчити її покарати собаку.

Прийшовши додому, один хлопець став на руки й на ноги і почав гавкати по-собачому, а другий скочив на його верхи і удавав, що тягне його за волосся і б'є палкою по голові. Мавпа сиділа тихенько і пильно дивилась на хлопців.

Другого дня хлопці пішли з мавпою знову туди ж, де були вчора, і от там знову та ж таки собака кинулась була до мавпи. Та мавпа тепер уже була обачна. Вона не піддалась собаці, а мершій стрибнула їй на спину. Тут хлопець дав їй палку, і мавпа заходилась скубти собаку та бити палкою по голові. Довелось визволяти собаку від неї. Після цього собака вже боялась усякої мавпи: як заглядець було мавпу, то чимдуж тікає куди видно.

НЕКЛИКАНІ ГОСТІ

Один чоловік, що довго жив в Індії, любив оповідати про те, як до його та до його жінки прийшло в гостину кілька десятків мавп. От як він оповідав:

— Я одружився в Індії і найняв собі будинок, що стояв серед великого гаю. До найближчої європейської оселі було верстов з чотирнадцять. Ми приїхали туди вранці. Жінка пішла вмитися та перевдягтися після подорожі, а покоївка готувала сніданок на веранді. Тільки застукала вона тарілками, в ту ж мить з високих буків, що росли круг будинку, і з інших дерев, що росли геть далі, почали злазити мавпи. Їх було кілька десятків. Вони приходили і по одній, і по двоє, і цілими сім'ями і тихо, поважно сідали на веранді. Сказав би, що то глядачі сходяться дивитися на театральну виставу. Як сніданок уже був готовий і мавпи всі посідали, я пішов кликати жінку:

— Снідання на столі, і гості дожидають тебе, — сказав я.

— Які гості? — спитала вона, — я думала, що ми тут самі і не прибиралася до гостей.

— Не турбуйся! — сказав я. — Наші гості не такі, щоб до їх прибиратися. Вони самі все в одному вбранні ходять.

І здивувалася ж жінка, як вийшла на веранду!

Серед великої веранди стояв стіл, а навкруги всю веранду засіли мавпи і так тісно, що не було й маленької місциночки порожньої. Вони сиділи й на поручнях, і на сходах. Сиділи тихо, поважно; тільки очі їм блищали та ворухнулися маленькі кругленькі вуха. Жінка весело засміялася і сіла за стіл. Мавпи сиділи все такі ж поважні.

— Як ти думаєш, чи їстимуть вони, як їм дам? — спитала вона.

— Спробуй!

Вона взяла шматок хліба і кинула мавпам.

Враз усі мавпи підскочили вгору і збилися в одну купу. Я ще ніколи нічого такого не бачив. Але через якусь хвилину вже всі вони знову сиділи такі ж поважні, як і попереду, так, наче нічого й не було.

Жінка кинула їм другий шматок, потім третій, четвертий. І щоразу було однаково: всі мавпи підстрибували, збивалися вкупу, а за хвилину вже знову поважно сиділи так, наче нічого й не було. Нарешті ми й самі поснідали і мавпам віддали все, що могли, тоді встали і пішли в хату. Мавпи теж повставали, поважно походили зі сходів і позникали в гаю.

ЯК ТИГРА ЛІКУВАЛИ

У звіринці був тигр, сидів у залізній клітці. І от йому кіготь уріс у палець, а це ж страшно боляче. Тигр іноді аж вив з болю.

Треба було кіготь спилати, але як же це зробити? Тигр був страшно дужий і страшно лютий, як же до його приступитися? Думали, міркували і нарешті зміркували зробити такі пристрої, що тигра притисли до залізних ґрат у клітці, на лапу накиннули петлю і витягли її з клітки. Тоді лікар заходився пиляти кіготь.

Після цього лапа в тигра перестала боліти і він, видимо, зрозумів через віщо, бо через якийсь час, як заскабив уже іншу лапу, то сам висунув її з клітки крізь ґрати і дався витягти скабку.

СОБАЧА ПРИХИЛЬНІСТЬ

Один чоловік оповідав про своїх собак.

— Кілька років тому я їхав верхи, і дві мої собаки бігли біля мене. І от я впав з коня і зламав собі ногу. Подивились би ви, яке це горе було моїм собакам! Вони розуміли, мабуть, що мені треба допомогти, а цього не можуть зробити, і вони гавкали й вили, щоб когось прикликати. І нарешті таки докликались: прийшли

люди, побачили мою лиху пригоду і мене на ношах понесено додому. Собаки бігли по обидва боки, а як люди, що несли мене, втомлялися і ставили ноші на землю, щоб одпочити, собаки лащилися до мене

Нарешті мене принесено додому, лікар полагодив мою бідолашну ногу, і я лежав у своїй хаті. Мені сказали, що мій собака, на ймення Падді, лежить уже кілька днів біля стайні, мабуть, дожидає, що я прийду в стайню, візьму свого коня і поїду верхи.

Одного разу, як листоноша приніс газету, мій слуга дав газету Падді і сказав.

— Понеси панові!

Падді вхопив газету і за хвилику був уже в мене в хаті. От зрадів же він, як мене побачив! І вищав, і стрибав, і лащився, і лизав мене. З того дня він щодня брав у листоноші газети і листи, які мені приходили, приносив до мене і клав на ліжко.

ЯК МАВПА ЗНАЙШЛАСЯ

Мавпи добре вміють удавати людей і швидко навчаються всякого штукарства. Їх купують і держать для втіхи. В клітках мавпи дуже нудьгують, і через те їх здебільшого держать на волі. Вони й на прохідку ходять з своїми хазяїнами, дуже до їх звикають і довго пам'ятають. Але часто мавп купують і задля заробітку. Оті люди, що по містах ходять з катеринкою та грають, добувають собі часом мавпу і навчають її танцювати, як катеринка грає. Так вони більше заробляють грошей, ніж тоді, як тільки грають на катеринці.

В одній сім'ї жила маленька мавпочка, і дуже її любили всі: і діти й великі. І от мавпочка десь поділася. Шукали її, людей розпитували, — не знайшли. І дуже всі за нею жалкували.

Одного разу господиня тієї мавпочки йшла вулицею і бачить, що купка людей стоїть біля катеринки. Катеринка вже переграла, і хазяїн її ходив з брилем у руці, збирав гроші з людей за те, що слухали та дивилися, а на катеринці сиділа мавпочка. Вона, бідна, дуже втомилася і сиділа сумна-сумна.

Пані підійшла ближче. Мавпочка глянула на неї, стрибнула їй на плече і почала до неї лащитися.

Пані пізнала, що то її мавпочка і сказала, що візьме її. Але катеринщик розсердився, почав кричати і впевняти, що він купив мавпочку десь далеко і давно вже.

— Ну, чим ви докажете, що мавпа ваша? Докажіть! — кричав він.

— Добре! — сказала пані. — Журко, а де в мене горіхи? — спитала вона в мавпочки.

Мавпочка швидко зсунулася з плеча до кишені і почала швидко шукати в ній горіхи.

Тоді всі люди, що тут були, сказали, що мавпочка, безперечно, цієї пані, і тоді пані пішла додому з мавпочкою. Уже ж і зраділи діти, побачивши свою Журку! Та й вона не менше раділа, що вернулася туди, де їй гарно жилося, де її любили й не мучили.

ХИТРОЦІ

В одній господі була маленька собачка Топсі, дуже розумненька і втішненька. Влітку сім'я снідала на ганкові, і Топсі давано шматок м'яса; тільки їла вона його не на ганкові, а на траві перед ганком. Побачили дві ворони, як снідає Топсі, і їм схотілося поласувати її сніданням. Вони підлетіли до собачки і почали однімати в неї м'ясо; але вона так вишкірила зуби і так на їх гарикнула, що вони мерщій подалися геть. І так було не раз. Але воронам таки дуже кортіло одняти в Топсі снідання. Одного разу, піймавши знову облизня, вони сіли на дерево і почали каркати одна до одної, так ніби розмовляли. Потім знялися з дерева і підлетіли знову до Топсі і одна боляче вкусила Топсі за хвіст. Топсі завищала і повернулася назад, а друга ворона тільки того й дожидала: вона мерщій підлетіла і вхопила м'ясо.

Хоча ворони своїми хитрощами зробили Топсі прикрість, та вона навчилася у них і собі хитрувати. Дуже вона любила лежати на великому старому кріслі: скрутиться, зібгається та й лежить собі. Але іноді до господарів приходив гість з великим собакою. Собаці теж сподобалося лежати на кріслі, і він було заляже на Топсіне місце та ще й гарчить на Топсі, щоб та й близько не підступала.

Після пригоди з воронами Топсі прирозуміла, як їй прогнати велику собаку з крісла. Топсі не було в хаті, як великий собака прийшов і ліг на крісло. Прибігла Топсі, аж бачить, її ворог уже заліг на її місце. Як же загавкає Топсі, як кинеться бігти! А великий собака подумав, що Топсі женеться за кимось, — як схопиться з крісла, як побіжить! А Топсі тим часом оббігла навкруги та другими дверима вскочила в хату, лягла й лежить на кріслі. Прибіг великий собака, аж уже Топсі лежить на кріслі. Великий собака зрозумів, мабуть, що Топсі його піддурила, мовчки пішов собі від крісла і ліг долі в кутку.

МУДРА КИЦЬКА

На столі стояв кухлик із молоком. Кицька його побачила і схотілося їй молока. Скочила на стіл та до кухлика. Аж тут лихо — голова в кухлик не влазить. Так гарно молоко пахне, а язиком до його кицька не сягне. Засмутилася кицька, але не надовго, бо скоро зіркувала, що робити, щоб молочком поживитися. Вона почала вмочати лапку в молоко і обсмоктувати її. Вмочить лапку, обсмокче з неї молоко і знов умокає. Так і застали її над кухликом, як вона добувала з його молоко.

ЖАЛІСЛИВА СОБАКА

В одній господі кішка навела кошенят і, як то звичайно ведеться, господарі попорядкували кошенятами: одно лишили собі, одно призначили комусь подарувати,

а одно дали слугі, щоб утопив. Слуга поніс кошенятко до ставка, і собака побігла з ним. Слуга кинув кошенятко у воду, — собака теж стрибнула у воду, вхопила кошенятко і положила на березі. Слуга вдруге кинув кошенятко в воду, — собака знов витягла його і положила на березі. Слуга втретє кинув кошеня у ставок. Собака теж стрибнула в ставок, узяла кошеня в зуби і перепливла на другий берег, а тоді, з кошеням у зубах, оббігла круг ставка і принесла кошенятко додому. В кухні топилося, бо кухарка варила обід. Собака лягла проти вогню і кошенятко положила біля себе.

Тоді вже й людям стало сором, що собака жалісливіша за них, і вони вже не займали кошеняти. А як удруге навела кішка кошенят, то вже їх не закидали, і всіх трьох zostавили в себе, щоб подивитися, що собака робитиме. І собака вельми приятелювала з кошенятами.

ГАЙВОРОН ПІЗНАЄ ЛЮДИНУ

Один англієць мав у себе свійського гайворона. Він його піймав ще малим і вигодував із рук. Гайворон довго жив у його, а потім десь зник.

Поминуло після того вже з рік. Одного разу англієць ішов полем, а над полем літала велика зграя гайвороння. Коли це один гайворон підлетів до англієця, сів до його на плече й почав до його лашитися. Англієць пізнав свого гайворона і зрадів йому. Але гайворон не дався йому до рук. Він пурхнув і вже не сів до чоловікові на плече, а довго кружляв над ним. А потім знявся високо і полетів до свого товариства. Мабуть, любіше йому було жити з товариством на волі, ніж хоч і в доброго чоловіка, а все ж у неволі.

ПРО КУЛИКІВ

Кулик — маленька болотяна пташка з довгим дзьобом. Він ним випорпає собі їсти там, де пташка з коротким дзьобом нічого не здобуде. Гнізда свої кулики мостять на березі в піску, на сухенькому.

Як малі кулички трохи підростуть, а літати ще не вміють, то мати бере їх і по одному перетягає на болото. Там багато черв'яків і всякої їжі, і мати вчить куличків знаходити собі їжу. Як же вони понаїдаються добре, то мати знову перетягає їх з болота в сухе гніздо.

КУРКА І МИШІ

На одному хуторі була курка, що страшенно не любила мишей. Вона знала всі мишачі нірки. І оце було стане над ніркою і стоїть, стоїть, аж поки мишка виткнеться з нірки; тоді враз хап її дзьобом і несе. Однесе аж на луку і там кине. І так чимало мишей вона виловила, а чим вони їй завинили, того ніхто не знав.

ДОГАДЛИВИЙ СОБАКА

Був холодний день узимку. Зранку було холодно, а надвечір ще похолоднішало. Господиня вийшла подивитися на курей, аж їх немає ні одної. Увійшла в хату і клопочеться, що де це кури поділися. Коли це шкрябається щось коло дверей. Одчинили, аж то собака держить курку в зубах; ускочив, положив курку додолу і побіг з хати. Трохи згодом знову курку приніс. І так аж поки всіх курей попереносив у хату.

Бідолашні кури так померзли, що вже не змогли й ворухитися самі, по-присідали десь за хатою та, мабуть, і позамерзли б, якби собака не догадався повносити їх у хату.

РОЗУМНА КИЦЬКА

Це було на війні. Після однієї баталії офіцер знайшов поранену кицьку. Куля зачепила їй ногу; бідна звірина не могла ходити і лежала знесилена і з голоду, і з того, що зійшла кров'ю. Офіцер поніс кицьку до лікаря, і там їй зав'язали поранену ногу. Офіцер годував кицьку і щодня носив її до лікаря; нарешті вона потроху почала дибати, хоча рана ще й не загоїлась. Аж тут офіцер сам занедужав і не міг уже понести кицьку до лікаря. Вона терлася біля нього, нявчала, а потім зникла десь. Через якийсь час прийшов лікар одвідати хворого офіцера і приніс кицьку. Виявилося, що, мабуть, кицька зрозуміла, що офіцер не може понести її до лікаря, бо сам лежить. І вона подибала сама. І з того часу вона щоранку ходила до лікаря, аж поки рана її загоїлась. А тим часом і офіцер видужав, і він та кицька стали такі приятелі, що й водою не розіллеш: де офіцер, то вже неодмінно там і його кицька.

ЛЕВ ТА ХЛОПЧИК

Чоловік, що жив у Південній Африці, оповідав про таку пригоду. В одній сім'ї зник хлопчик: гулявся у дворі, а потім хто й зна де й дівся. Батько попрохав сусідів йти з ним шукати сина його. Позабирали рушниці і пішли в ліс. Ідуть лісом, шукають, гукають — немає. Вийшли на прогалину, аж по той бік сидить хлопчик і снідає — хліб з маслом їсть. Тільки що вони його вгледіли, не встигли ще й гукнути на його, коли це виходить з лісу лев і йде просто до дитини. Всі так і похололи. А хлоп'я не злякалося, побігло назустріч левові, простягло йому хліб і просить: “Їж, собачко!”

Батько так перелякався, що не міг ні поворухнутися, ні слова вимовити, тільки думав, що ось зараз лев ударить дитину своєю страшною лапою і вб'є. Та лев не вдарив, а перекинувся на спину, як кішка, коли хоче гратися, і дивився на хлопчика, наче прохав погратися з ним. Хлоп'ятко весело гладило “собачку”. Всі дивилися

на те мовчки, бо стріляти не можна було, щоб не влучити в хлопчика. Потім лев устав і помалу пішов у ліс. Як його не стало видно, тоді вже забрали хлопчика. Мабуть, не голодний був той лев.

СОБАКА І ЖАБИ

Одна собака дуже не любила жаб. Часто бачили, як вона приносила в зубах живу жабу до квітника, клала її на грядку, а сама починала розгрібати землю, поглядаючи весь час на жабу, щоб та не втекла. Як жаба пострибає геть, то собака візьме її, знов положить на грядку, а сама гребеться. Як вигребе глибоченьку ямку, тоді кине туди жабу і закидає землею. І так вона закопувала кожну жабу, яку де надібає. Звичайно собаки нічого не роблять так собі, по-дурному. Але тут хазяїн ніяк не міг дорозумуватися, чого це його собака надумалася закопувати жаб. Він розповів про це своєму знайомому, і той сказав, що його собака закопує бджіл. Якось її вкусила бджола, і з того часу, як побаче вона бджолу на землі і пощастить їй наступити на неї, то вже вона неодмінно прикидає її землею. Ще він бачив, як одна собака перекусила жабу і довго потім кривилася, бо, мабуть, дуже погано було в роті. Може, й ця собака колись покуштувала жабу, і така вона їй здалася недобра, що з того часу вона й почала всіх жаб закопувати.

КІШКА І КУРЧА

Усім відомо, що кішки дуже люблять їсти пташок і дуже спритно їх ловлять. І курчат частенько хапають. Але ж трапляється часом і так, що кішка може з'їсти пташку, та не з'їсть, а ще й добра до неї буває. Одна бабуся розповідала про такий випадок:

— У моєї знайомої, — казала вона, — квочка вилупила десятеро курчат. Через кілька днів курчата вже ходили з квочкою у дворі і привчалися гребтися та знаходити собі їжу. Одному курчаткові хтось, мабуть, настоптав ніжку, і воно не могло ходити з квочкою, а зосталося саме. Квочка ж не помітила, що однієї дитини її не стало. Хазяйчина дочка побачила, що одно курчатко не може ходити і трохи згодом пішла взяти його в хату, але його вже не було і ніде не могла вона його знайти. Так і подумали, що, мабуть, його вхопила ворона.

Другого дня наймичка сказала їй, що курчатко в запічку, там де кішка з кошенятами. Подивились туди, аж курчатко справді там, і кішка лиже йому хвору ніжку. Почали пильнувати, що ж далі буде, і виявилось, що кішка щоранку виносила курчатко в двір, як годували курей, дожидала, поки воно наїсться, а тоді брала його в зуби, несла в запічок і клала біля своїх кошенят.

А друга кішка навела кошенят на горищі, а там голубка сиділа на яйцях. І от кішка з голубкою заприятелювали і допомагали одна одній. На горищі велися миші,

і вони підбиралися до голуб'ячого гнізда, щоб повипивати яйця, як це бувало попереду, але кішка того не допустила і таку війну завела з мишами, що вони мусили покинути горище. Як же кішка йшла з горища, то голубка доглядала кошенят, і як хтось підходив до їх і ніби хотів узяти, то вона кидалася на його, клювала й біла крильми і не допускала брати кошенят. Так дві матері допомагали одна одній.

РОЗУМНА ВІВЦЯ

Про овець звичайно кажуть, що вони дуже дурні. Але з оповідання одного лікаря видно, що вони і жаль одна до одної почувають і розум виявляють.

Один молодий лікар часто їздив велосипедом. Одного разу, їдучи лукою, де паслася отара, він побачив, що одна вівця не тікає від нього, як інші, а, навпаки, йде до його. Вона жалібно мекала і так дивилася на лікаря, ніби прохала в його чогось. Не розуміючи, що сталося, лікар устав з велосипеда; і як тільки він устав, вівця побігла до річечки, що протікала недалеко. Лікар пішов за нею і, дійшовши до річечки, побачив, що в її борсається вівця і ніяк не може добитися до берега. Лікар поміг їй вилізти на берег, і тоді обидві овечки побігли до отари.

“НЕ ВСІ РАЗОМ, ПАНОВЕ!”

В одного шинкаря був свійський папуга. Його клітка висіла в шинку. Папуга бачив усе, що в шинку робилося, чув усе, що там говорилося, і дуже всім цікавився. Як бувало в шинок надійде багато людей і всі тиснуться до шинкаря і кожен просить дати йому швидше, чого там кому треба, то шинкар каже їм: — “Не всі разом, панове! По черзі, прошу вас!”

Папуга так часто чув ці слова, що вивчився їх казати, і як було почнуть люди тиснутися до шинкаря, то папуга це поперед шинкаря кричить їм: “Не всі разом, панове! По черзі, прошу вас!”

Звичайно, всі починали сміятися і казали, що папуга дуже розумний.

Одного разу вранці папуга побачив, що дверцята в його клітці відчинені. Він вилетів з клітки, а тоді у вікно та й полетів собі в сад і сів на прогалині. А він же такий барвистий. Як побачили його пташки, то страшенно здивувалися. І горобчики, і шпачки, і синички, і всяке інше птаство назліталось, тиснуться до папуги, роздивляються, щебечуть як несамовиті. Де ж пак таке диво побачили!

А шинкар кинувся, що немає папуги, — пішов його шукати. І саме вчасно нагодився. Папуга сидів нашорошений, розпустивши крила, а його з усіх боків скубли, клювали. Він же навіть не одбивався, а тільки сердито кричав: — “Не всі разом, панове! По черзі, прошу вас!”

ХИТРИЙ КОЛЯДА

Був собі собака на ймення Коляда. А названо його так через те, що знайдено його малесеньким цуценям на вулиці, йдучи з колядування. Хтось, мабуть, викинув його, то воно й брьохалося по снігу, жалібно скиглячи. За кілька місяців з малого цуценяти виріс великий Коляда, і був він вельми втішний і розумний. Так, наприклад, він навчився подавати лапу, і от як приходив хто і, вітаючися з господарем, подавав руку, то й Коляда простягав свою лапу до гурту. Як йому хотілося цукру, то підходив до господині, торкав її лапою, тоді йшов до шафи, де був цукор, і озирався, чи йде за ним господиня, щоб дати йому цукор. І багато всячини він навчився; наймичка так говорила про нього: “Він тільки сам говорити не вміє, а що йому говориш, то геть усе розуміє”. Та навчився він і хитрувати. Наприклад, він любив лежати на ліжкові, а йому це заборонялося. І от він вигадав так робити. Як немає нікого в хаті, то розляжеться на ліжкові; а тільки почув ходу, ту ж мить стриб додолу, і як увійде хто в хату, то вже Коляда лежить долі на своїй плахті. І так він хитро це робив, що ніколи його не заставляли на ліжкові, але знать було, що він там лежав, бо постіль зім’ята.

МАВПИ

У Південній Америці на великій річці стояв край берега корабель на якорі. Берег поріс лісом. Вранці матроси виходили на чардак умиватися. А в лісі жили мавпи, і вони підгледіли, як матроси вмиваються і взагалі що роблять. Один матрос, умивавшись, завжди чистив щіточкою зуби. Одного разу, глянувши на ліс, він побачив мавпу, що удавала всі його рухи: ніби чистила зуби, виполіскувала в роті: одно слово, вдавала все, що робив матрос.

Так було щоранку, і матроси дуже сміялися, дивлячися на мавпу. За кілька днів на берег прийшла вже не одна мавпа, а ціла юрба. Всі вони посідали в ряд і сиділи тихесенько, поглядаючи на корабель. Видно було, що вони чогось дожидають. І от як тільки матрос узяв щіточку і заходився чистити зуби, вони всі позасували в роти палички і заходилися терти ними зуби.

Багато сміху було матросам з тих мавп.

В'ЯЗЕНЬ ТА МИША

Один в'язень, що сидів у тюрмі сам-один у малесенькій кімнатці, піймав мишу, але не вбив її, а як приносили йому їсти, то годував і мишу.

Незабаром в'язень і миша стали приятелями. Щодня, ідучи в двір на роботу, в'язень брав з собою і свою мишу, вона сиділа в його в кишені. Про це дізнався начальник, але він був не злий і не схотів одняти у в'язня його втіху.

Через якийсь час в'язень занедужав і не міг виходити з своєї кімнати. За цей час він багато чого навчив свою мишу і мав з неї велику втіху. Їли вони завжди вдвох, миша брала їжу з рук або їла просто на в'язневій руці. Наївшись, миша обчищала собі лапками мордочку, бо миші дуже охайні.

Миша мало коли їй одходила від свого приятеля-в'язня. А коли їй побіжить було в свою стару нірку, то аби в'язень погукав її, то вона зараз же прибіжить, бо голос його вона дуже добре знала.

І це не єдиний такий випадок, що в'язень товаришував з мишею. От, наприклад, у Франції була страшна тюрма Бастілія, то там тільки і втіхи було в'язням, що миші та пацюки. В'язні привчали їх до себе, годуючи їх крихтами з своєї мізерної їжі та гарно з ними поводяться, і була їм хоч та втіха, що мають вони щось живе біля себе, що можуть хоч до миші чи до пацюка словом озватися і бачать від їх прихильність до себе. Бідному в'язневі, що довгими роками сидить у страшній самотині, і це велика втіха.

Італійський письменник і патріот Сільвіо Пелліко мусив висидіти 15 років в австрійській тюрмі за те, що хотів, щоб його народ визволився з австрійської неволі. П'ятнадцять років висидів він у страшній самотині, і великою втіхою було йому приятелювати з павуком.

СТАРИЙ СУП

Старому Супові — так звали слона — було вже більш як сто років. Одного разу йому й іншим слонам загадано було носити на корабель мішки з рижем. Разом з слонами працювали й солдати. Трохи осторонь стояли хлопчик та дівчинка — діти майора Делі — і дивилися на слонів, як вони працюють. Слони йшли один за одним, несучи мішки з рижем, і кидали їх у трюм. Коли це один слон почав кидати мішки просто у воду; тоді кинувся туди, де стояли діти з нянькою. Вони насилу вскочили в хату. Тоді слон кинувся на солдатів, і лихо було б їм, якби не старий Суп. Побачивши, що слон збожеволів і кидається на людей, він заступив йому дорогу і почав з ним битися. Півтори години слони билися, і нарешті божевільний слон упав неживий. Але ж і старому Супові дався він узнаки: вуха йому порозривав, іклу переломив, у багатьох місцях поранив. Довгенько довелося Супові вичухуватися, та за те його всі ще дужче почали любити, бо якби не він, то божевільний слон багато лиха накоїв би.

Старий Суп дуже любив майорових дітей і часто з ними проходжувався: майор казав, що як діти бувають з старим Супом, то він спокійніший за них, ніж тоді, коли вони з нянькою.

Страшенно любив старий Суп вудити з дітьми рибу. Хлопчик насаджував черв'яків на гачки, а дівчинка знімала рибу, як піймається, а старий Суп держав вудлице хоботом і був дуже радий, як риба добре ловилася.

БУЙВОЛИ

В Сінгапурі хлопець, негрів син, пас кілька свійських буйволів. Одного разу, в обід, він гнав буйволів додому, коли це на узлісся вискочив тигр. Він угледів хлопця, кинувся до нього і неминуче потяг би в ліс, та хлопець, побачивши тигра, страшно скрикнув, буйволи озирнулися, побачили, що тигр напав на хлопця, наставили роги і кинулися на тигра. Тигр кинув хлопця і подався в ліс.

А дома ждали-ждали хлопця обідати, та й не діждалися, і батько пішов туди, де хлопець пас буйволів довідатися, що сталося. Ще не дійшовши до пасовища, побачив він своїх буйволів, а далі знайшов і свого сина: бідне хлоп'я поранене лежало на траві непритомне і з переляку, і з болю, а біля нього стояли два буйволи, наче вартові. Інші ж буйволи паслися недалеко. Батько забрав сина додому, а як хлопець опритомнів, то розп'яв про свою пригоду.

МАВПИ І ЗАЛІЗНИЦЯ

Якось в Індії будували залізницю. Колія йшла лісом, а в лісі було дуже багато мавп. От їх тая колія дуже зацікавила, ніколи бо вони нічого такого не бачили. Вони й заходилися біля неї: то землю розгребуть, то гайки повідкручують, то ще яку шкоду зроблять. Як їде поїзд, то вони не тікають, а посходять з колії, посідають і дожидають, поки поїзд проїде, а тоді знову до колії та й починають її руйнувати.

Одного разу одна мавпа не зійшла чомусь із колії, як їхав поїзд; усі відійшли набік, а вона сидить на колії, а поїзд уже зовсім близько. Тоді товаришки підбігли і стягли її з колії за хвіст.

ПТАХИ-ГРАБІЖНИКИ

Є такі птахи, що не люблять самі працювати, вишукуючи собі їжу, а так і дивляться, де б поживитися на дурничку. От, скажімо, чайка. Вона й сама прегарно ловить рибу собі на їжу. Але як тільки вона помітила, що інший птах, кайра, пірнув по рибу, то вже вона й пильнує. Скоро випірне кайра з рибою, зараз чайка кинеється і вхопить рибу.

Морські ластівки страшно бояться свого родича-поморника, бо він сам зовсім не хоче здобувати собі їжу, а однімає її у ластівок. Білоголовий орел теж добрий грабіжник. Угледить він, що яструб летить на здобитки, він за ним назирці. Тільки яструб упіймав собі щось, зараз орел кинувся на його і відняв. Так само пильнує він орла-рибалку. Піймає орел-рибалка рибу і несе її до себе в гніздо своїм дітям. Аж тут уже білоголовий над ним шумить крилами. Рибалка силкується втекти, але білоголовий своїми кігтями страшними та носом закандзюбленим такого страху на його нажене, що він мерщій кидає рибу і тікає, а білоголовий хапає рибу і несе своїм дітям.

А фрегат не тільки однімає в баклана ту рибу, що той несе, а ще примушує викинути й ту, яку той ковтнув. Він насяде на фрегата і почне його носом довбати, аж поки той викине йому рибу.

МИЛОСЕРДНІ ПТАХИ

Є птиця пелікан, дивна тим, що в неї під дзьобом висить шкура так, ніби торба. Пелікан годується рибою. Він ловить рибу і ніби ковтає; але ж він не всю ковтає, а вона залишається в тій торбі, пелікан складає її туди, щоб понести дітям. То в Мексиці люди надумали користуватися з тієї риби. Ловлять пелікана, перебивають йому крило і прив'язують скаліченого птаха до дерева. Той кричить і з болю, і з того, що прив'язаний. Пелікани, почувши той крик, прилітають і, побачивши бідолашного товариша, виявляють свою ласку до його тим, що викидають йому рибу з своїх торбинок. Тут прибігають люди, що сиділи в засідці. Пелікани тікають, а люди дають трохи риби скаліченому птахові, а решту забирають собі.

Привезено було здалека гусака і пущено межі гуси, але вони не схотіли його прийняти, били і гнали геть. То він і терся здебільшого біля людей. Аж тут осліпла гуска, то й її гуси почали гнати від себе. Тоді той привезений гусак потоваришував із нею. Все вони були вдвох. Іноді гусак брав гуску носом за шию і вів до води і на воді пильнував, щоб їй лиха якого не сталося. Наплававшись, гусак знову брав гуску носом за шию і виводив на берег. Так і товаришували собі гусак із гускою. А як вилупилися гусенята, то довелося теж гусакові їх доглядати, бо сліпа гуска не могла дати їм ради. І гусак не спускав з очей гусенят, а як котре падало в ямку, то обережно підсував під його свій широкий ніс і витягав з ямки.

ЖУРБА У ПТАХІВ

Голуби літали пастися на горох. Щоб їх однадити, хазяїн застрелив одного старого голуба і почепив на стовпчиківі, щоб інші голуби боялися. Голубка того голуба страшно засумувала. Вона не покидала свого неживого товариша: то ходила круг стовпа, на якому він висів, то злітала до його. Круг стовпа вона протоптала вже стежечку і вже так змучилася, що насилу могла дибати, але все ж не покидала свого голуба. Тоді мертвого голуба зняли з стовпа, і тільки тоді засмучена голубка вернулася в голубник.

У Парижі в неволі жила пара струсів. Як умерла самиця, то струсь тяжко зажурився і дуже недовго пожив без неї — і сам умер.

Про качку і про лебедя оповідають, що, втративши своїх самців, вони хоч і не померли самі, але тяжко сумували і сиділи в самотині, не йдучи до товариства.

А ось що оповідав Франклін про папугу. У клітці жили папуги — самець і самиця. Прожили вони вдвох чотири роки. На п'ятий рік самиця занедужала і ноги в неї попухли. Дійшлося нарешті до того, що вже вона не могла злазити з жердки

їсти, і самець почав носити їй їсти в своєму дзьобі. Чотири місяці він так годував її. Потім уже не змогла вона сидіти на жердці, впала вниз і сиділа в клітці в куточку. Але все ж іноді їй таки хотілося злізти на жердку, і вона починала туди видиратися, а самець щиро пособляв їй, тягнучи її за дзьоб або за крило.

Нарешті хворій прийшов кінець: вона вмирала; а бідний папуга засмучений ходив коло неї і силкувався щось зробити їй, якось допомогти. Він навіть розкривав їй дзьоб і клав туди їжу. Але вона не могла їсти. Папуга то журливо дивився на неї, то починав жалібно кричати.

Після смерті своєї товаришки папуга все сидів зажурений, а через кілька тижнів і сам умер.

ЗВІРІ ДОКОРЯЮТЬ

Це було в Африці, там, де живуть мавпи. Кілька солдатів та офіцерів під'їхали до хутора і попросилися спочити. Коней вони поприв'язували в гаю, і кілька солдатів zostалися біля їх; а останніх подорожніх покликали обідати на хутір. Під час обіду прийшов солдат і сказав, що по деревах лазять мавпи, а коні їх лякаються. По обіді офіцер пішов у гай подивитися, що там робиться і, побачивши мавп, стрельнув. Куля влучила в мавпу. Поранена мавпа швидко полізла з горішніх гілок на нижню. Офіцер думав, що мавпа хоче на його кинутися, але помилився. Мавпа не кинулася на нього, а стала на гілці, притулила руку до рани, тоді показала її офіцерові всю закривавлену і так докірливо подивилася на нього, наче казала: "Нащо ти це зробив?" Офіцерові страшно боляче стало, він повернувся мовчки і пішов на хутір. Трохи згодом прибіг солдат сказати, що мавпа вмерла. Солдатові було сказано, щоб приніс мертву мавпу. Але як солдат прийшов у гай, то мертвої мавпи вже не було: інші мавпи забрали її й понесли. І ні одна вже не вернулася.

Другий випадок був такий: знову ж таки офіцер, тільки вже інший і в іншому місці, побачив мавпу: ішла, пригорнувши до себе свою дитину. Офіцер стрельнув, і мавпа впала. Офіцер підійшов до неї ближче. Мавпа однією рукою пригортала до себе дитину, а другою показала офіцерові на свою рану; тоді помочила палець у кров і показала кров офіцерові, а потім показала на свою дитину, наче хотіла сказати: "На що ти відняв у його матір?"

ЗВІРІ МСТЯТЬСЯ

На місі Доброї Надії один офіцер часто дратував мавпу-павіана. І одного разу павіан за це помстився. Якось у неділю офіцер у святковому вбранні йшов на військовий парад. Павіан, забачивши його, мерщій налив у ямку води, змісив грязі і дуже влучно ляпнув нею на офіцера так, що геть забруднив йому святкове вбрання.

Після того вже офіцер павіана не займав, але павіан, побачивши офіцера, щоразу вельми сміявся.

Капітан Шип хотів упевнитися, чи правда, що слони довго пам'ятають заповідяну їм кривду і мстяться. Він намазав шматок хліба маслом, зверху густо посипав перцем і дав слонові. Ну звісно ж, слонові добре пекло в роті після такого гостинця. Через шість тижнів капітан знову прийшов до слона, почав говорити до його ласкаво, лащив рукою. Слон наче нітрохи не гнівався, і капітан уже подумав, що слон забув про перець. Але помилився: слон вибрав зручну хвилинку, набрав повен хобот каламутної води і облив нею капітана.

Одного разу до великої копанки підійшло два поводитирі зі своїми слонами. Один слон був дуже великий, другий менший. Менший ніс хоботом відро. Великий слон узяв і одняв те відро. Малому слонові це було прикро, але він розумів, мабуть, що не зможе відняти відро, то й не починав цієї справи. А поводитир меншого слона подумав, що великому слонові звелів одняти відро його поводитир, і він почав його лаяти, а згодом завелися битися. Тим часом великий слон став боком до копанки. Тоді малий поступився трохи назад, раптом кинувся на великого, вдарив його головою в бік, і той шубовснув у копанку.

У звіринці до слонів клітки підійшов якийсь паничик і показав слонові яблуко, а як той його брав хоботом, то він уштрикнув йому в хобот шпильку, а сам пішов далі, дражнячи інших звірів. Походивши з півгодини, він знову вернувся і підійшов до якоїсь клітки, що була недалеко від слонів. Слон його пізнав, просунув хобот крізь ґрати, схопив з паничика бриля, пошматував і кинув йому в обличчя, а сам радісно заревів.

ЗВІРІ ДЯКУЮТЬ ЛІКАРЯМ ЗА ПОМІЧ

У свійського слона дуже заболіли очі, так що він зовсім не міг дивитися. Тоді хазяїн покликав до слона лікаря. Лікар подивився на хворі слонові очі і сказав, що треба закрapati очі чимсь таким, що від його слонові дуже боляче буде. Хазяїн звелів слонові лягти, і тоді лікар закрapaв йому одне око. Слон страшно заревів, бо від ліків дуже заболіло око. Але ж трохи згодом він став на те око трохи бачити. Другого дня лікар прийшов закрapati друге око. Думали, що буде морока з слонем, що не даватиметься він закрapati. Аж вийшло, що помилилися, так думаючи. Почувши голос лікаря, слон покірно ліг набік і дозволив лікареві робити з оком все, що було треба. І навіть не заревів з болю, а тільки зітхнув тяжко; а потім, як усе скінчилось, слон почав робити хоботом такі рухи, що, очевидно, дякував лікареві. Розумний звір зрозумів, що то лікар так зробив, що він знову може бачити.

У мавпи зіпсувався зуб. і біля нього на яснах зробився пухир. Мавпі було дуже боляче, і через те треба було розрізати пухир і вирвати зуб. Думали-думали, як це зробити? Мавпа була сердита і не далась би зробити що треба та ще й подряпала й покусала б людей. Надумалися спершу посадити її в мішок і зашморгнути його коло шиї. На превелику силу змогли це зробити, бо мавпа вищала,

кусалась і дряпалась. Тоді придержали її, лікар розрізав пухир, і мавпі зразу ж стало не так боліти. Тоді мавга зрозуміла, що хочуть зробити так, щоб їй не боліло, розкрила рота і дозволила лікареві порядкувати їй у роті і навіть вирвати зуб. І потім, очевидно, була вдячна лікареві за поміч.

ЗВІРІ ДЗВОНЯТЬ АБО СТУКАЮТЬ У ДВЕРІ

До дверей приробляють дзвінки або молотки; хто прийде, то подзвонить чи постукає, і його впустять у хату. Собаки і кішки бачать, що люди сіпають за дзвоник чи стукають молотком і їх упускають у хату, то вони й собі навчаються так робити. От, наприклад, що бачив один чоловік. Бувши він у знайомих, почув, що хтось стукає в двері, і йому сказали, що то кіт проситься в хату. Він не повірив і визирнув у вікно. І бачить, що то правду йому сказано: кіт підстрибнув, учепився однією лапою за двері, а другою за молоток і двічі стукнув.

Один француз оповідав про свою собаку-таксу. В тій господі, де вона зроста, не було коло дверей ні дзвоника, ні молотка. Потім привезено її в Париж. Одного разу собака хотів увійти в хату і гавкав коло дверей, але його не впускали, бо не здогадалися, мабуть, що він хоче в хату. В цей час прийшов до хазяїнів знайомий, постукав у двері молотком і йому відчинили. Собака увійшов слідом за ним. Після цього, просячися в хату, він вже не гавкав коло дверей, а стукав молотком.

В одній англійській господі теж таксу навчили дзвонити в дзвоник, щоб прийшов слуга. Одного разу хотіли вивірити, чи знає вона, нащо дзвонить, і звеліли їй подзвонити тоді, як слуга був у цій же хаті. Собака глянув на господиню, тоді на слугу і не сіпнув за дзвоник. Господиня кілька разів звеліла йому подзвонити, але він не послухав. Як же слуга вийшов із хати, і господиня знову звеліла подзвонити, тоді подзвонив. Таким чином упевнилася, що собака розуміє, нащо дзвонить.

Один чоловік у Неаполі ходив у бібліотеку читати книжки і брав туди з собою свою собаку Клауді. Та Клауді не мирився із бібліотекаревою собакою, і через те звелено було не пускати його в бібліотеку. Тоді Клауді пішов до голови по розум і вимудрував, що робити. Він бачив не раз, що, підійшовши до дверей, люди сіпали за кільце, і тоді двері відчинялися. Так і він зробив. Одного разу в бібліотеці задзвонено біля дверей. Одчинили двері, в хату вбіг Клауді, а біля дверей не було більш нікого. Так було кілька разів. Тоді почали пильнувати і побачили, що Клауді ставав на задні лапи, а передньою сіпав за кільце від дзвоника, а сіпнувши, одбігав від дверей і дожидав. Як двері одчиняться, то він зараз і вскочить у хату.

Якщо будинок стоїть у дворі і дротину з дзвоника протягнуто від хвіртки через двір, то кішки навчаються стрибати на дротину, щоб дзвоник задзвонив і кішку впустили в хату. Навчаються вони цього, мабуть, так: не раз кішка бачила, що як дротина захитається, то після того одчиняються двері. От кішка й зрозуміла теж хитати дротину, щоб одчинилися двері і вона могла ввійти в хату.

Був такий випадок, що й коза навчилася дзвонити. Вона з козенятами внадилася ходити до однієї господи, бо там їй давали їсти. Одного разу господиня почувла, що хтось стукає в двері. Одчинила, аж то коза стукає рогами, сповіщаючи, що

прийшла в гостину. Через кілька днів вона сповістила про себе ще краще. Хвіртка була защеплена, і до господині задзвонили. Вона вийшла, але біля хвіртки нікого немає, окрім кози з козенятами. Господиня подумала, що то хлоп'я якийсь бігло й сіпнуло за дзвоник. Козу й козенят вона впустила в двір і дала їсти. Через кілька днів, як хвіртка була защеплена, знову задзвонили, і знову біля хвіртки була тільки коза з козенятами. Так було не раз. Нарешті допильнували, що то дзвонить коза. Як не одчиняється хвіртка, то вона сіпне рогом за дротину, і дзвоник задзвонить. Вона, певне, не раз бачила, що як сіпне хтось за дротину, то після того хвіртку одчинять, тоді додумалась й собі сіпати.

Собаки й кішки додумуються не тільки до того, щоб стукати в двері чи сіпати за дзвоник, а ще й до того, що самі примудрюються одчиняти двері. Помічаючи, як це роблять люди, вони й собі навчаються притискати клямку і одчиняти двері. Таких випадків чимало буває, і часом зовсім даремнісінько ремствують на дітей, що вони не зачинили дверей і впустили в хату собаку чи кішку. І собака, й кішка можуть часом і самі собі відчинити. Був, наприклад, один собака, що не тільки вмів одчиняти двері в кухню, а й висував за кільце шухляду з столу і брав звідти хліб.

ЗВІРІ МУДРІШІ ЗА ЛЮДЕЙ

Люди ставлять на звірів пастки. Звірі гарно ловляться доти, доки ще не знають добре, що то за штука пастка. А вже як довідаються, то не дуже ловляться. І не тільки не ловляться, а часто ще й принаду з'їдять. Це дуже добре вміють робити лисиці. Ось, наприклад, один американець оповідав, як він та ще один мисливець хотіли піймати пасткою лисицю. Вони вже всяко мудрували з тією пасткою, і все ж лисиця перемудрувала їх. Щодня вранці бачили вони, що принаду з'їдено, а в пастці нікого немає. Ще й пастку зачинено. Товариш упевняв американця, що лисиця підкопується під пастку і витягає лапою принаду з-під пружини. А як витягне, то пастка й зачиняється. З усього видно було, що це справді так; але американець не хотів вірити, що лис може так примудритися. Та через якийсь час, полюючи вже в іншому краї, він упевнився, що це справді так. Один старий мисливець розказав йому, що лисиці справді так роблять; але старий таки добрав способу на це. Він почав становити пастки навгаки, цебто почав їх перевертати. Тоді лисиця, підкопавшись під таку перевернену пастку і простягнувши лапу до принади, звичайно ловилася в пастку. Але напевне й з цим недовго щастило старому.

Один учений, приїхавши в північний край, хотів там піймати собі кілька північних лисиць. Він ставив усякі пастки, але ні одна лисиця не піймалася, бо пастки були їм відомі і вони їх або обминали, або витягали принаду. Тоді він вигадав таку штуку: на сохах примостив набиту рушницю і до курка прив'язав мотузок, а другий кінець мотузка прив'язав до принади, покладеної на сніг, і мотузок присипав снігом. Думав він так, що як лисиця вхопить принаду, то мотузок сіпне за курок, рушниця стрельне і вб'є лисицю. І справді, як пристроїв він так рушницю, то того ж дня згайшов біля принади вбиту лисицю. Але більше ні одна лисиця не

дала себе піддурити. Вони або перегризали мотузок біля рушниці, або підкопувалися до принади, і тоді хоч рушниця й стріляла, але в лисицю не влучала. Після того, як було вбито першу лисицю і знову покладено принаду, коло рушниці знайдено дуже багато слідів лисячих. Видно було, що лисиця, побачивши вбиту товаришку, догадалася, що причиною смерті її був новий пристрій, якого до того часу вона не бачила. І от вона довго тупцялася біля нього, роздивляючись та міркуючи і нарешті доміркувалася, як зробити, щоб і принаду з'їсти, і головою своєю за те не накласти.

Той же таки вчений пише, що так само примудровуються перегризати мотузки і брати принаду вовки і росوماхи. Йому ж оповідали про вовків ще й таке. Там узимку ловлять рибу в озері на принаду: рубають ополонку, в ополонку пускають вудку з принадою, прив'язану до дрючка, а дрючок кладуть упоперек ополонки. От рибалки скінчать своє діло та й підуть, а тоді буває часом так: приходить до озера вовк, бере в зуби дрючок і біжить, аж поки витягне з ополонки вудку з принадою. Тоді принаду з'їсть; а як уже піймалася риба, то й рибу з'їсть.

ЗВІРІ ЖАЛУЮТЬ

В зоологічному саду поруч стояло дві клітки з мавпами; в одній сиділи дві маленькі, а в другій один великий і дуже злий павіан. Одного разу великий павіан поклав горіх біля ґраток, мабуть, навмисне задля принади, а сам сів і відвернувся, наче зовсім і не бачить того горіха. Тоді маленька мавпочка з суміжної клітки просунула лапу крізь ґрати і взяла горіх. Тут великий павіан метнувся і вчепився їй зубами в лапу. Маленька мавпочка страшенно закричала з великого болю. Прибій доглядач і мусив добре луснути великого павіана, щоб той випустив лапу з зубів. Маленька мавпочка жалібно стогнала і гладила покусану лапу. Тоді друга мавпа, що жила з нею в клітці, підійшла до пораненої товаришки, обняла її і почала лашити лапами; при цьому вона видавала якісь ласкаві звуки, — очевидно, заспокоювала й голубила мавпочку; а та бідна пригорнулася до неї і дедалі то все менше стогнала і нарешті зовсім заспокоїлась і затихла. Мавпи ці не були між собою родичі, а зовсім чужі одна одній, бо навіть не з одного краю було привезено їх.

Один англієць оповідає про подію, яку сам бачив, їдучи пароплавом. Тим же пароплавом везли й двох мавп: більшу й меншу; але вони не були родичі. Одного разу менша мавпа якось не вбереглася і впала в море. Більша мавпа страшенно стурбувалася, вкинула мотузок у воду, очевидно, для того, щоб мала мавпочка могла за нього вхопитися. Але мотузок був занадто короткий. Тим часом матрос кинув у море довгий мотуз, мавпочка вхопилася за нього, і її витягли.

А то ще так було. Кораблем везли мавп усякої породи великих і малих. І серед них була одна мавпочка малесенька і дуже втішна. Всі мавпи її дуже любили, втішались нею і прощали їй усякі пустощі, яких звичайно мавпи одна одній не дарують. І от та мавпа занедужала. Тоді всі мавпи ще дужче стали піклуватися нею. Вони навіть билися за те, кому носити мавпочку на руках. Вони голубили її,

плакали над нею; крали всяку їжу і ласощі і несли їй, не доторкаючись самі ні до чого, хоч і були вони всі великі ласійки і напевне хотілося їм покуштувати солоденького. Мавпочка, видимо, дуже вдячна була і своїм товаришкам, і людям за піклування. Але все наше піклування було ні до чого. Хвороба брала гору, і бідна звіринка жалібно дивилася на нас сумними оченятами, ніби прохала порятунку, і вона вмерла, наробивши великого жалю своїм товаришкам.

Мавпи-матері дуже журяться, втративши дитину, а є деякі породи такі, що мати неминує вмирати, втративши дитину. А якщо мавпа вмере і зостанеться дитина, то про неї дуже піклуються і виховують її інші мавпи.

ЗВІРЯЧІ СПІЛКИ

Вовки та інші звірі тієї ж породи: шакали, собаки, лисиці заводять щось ніби спілки, щоб гуртом здобувати їжу.

Один англієць бачив, як два вовки полювали на антилопу. Він побачив спершу, що двоє вовків стоять поруч: потім один вовк сховався в рівчачку, а другий пішов долиною. Англієць пішов за ним назирці. Оддалік паслася череда антилоп. Вовк зайшов ззаду, тоді вискочив. Антилопи полякалися і кинулися тікати від вовка, а він біг слідом за ними і гнав їх саме на той рівчачок, де лежав другий вовк. Як антилопи добігли до рівчачка, вовк вискочив і захопив одну. Тоді той вовк, що гнав антилоп, побіг до нього, і вони вдвох заходилися коло антилопи.

Ньюфаундлендські вовки так ловлять оленів. Кілька вовків засідають так, щоб вітер не ніс од них духу до оленів, кілька заходять так, щоб вітер дув на оленів, олені кидаються навітки, і ці вовки женуть їх на тих, що сидять у засідці. Тоді ті вискакують і хапають оленів.

А ось як полювали дві лисиці. На високій крутій скелі жили зайці й лисиці; вечорами вони сходили з скелі в долину на здобитки. Біжачи зі скелі, дощова вода промила дві канази. Одного вечора два мисливці засіли край однієї канази на зайців. Скоро вони побачили, що канавою сходять із скелі два лиси. Дійшовши до каменюки, що стирчала в канаві, один лис сховався за неї, а другий пішов назад на скелю. Мисливці зацікавилися і не займали лисів, дожидалися, що далі буде. Коли бачать, біжить з гори заєць, а за ним лис. Заєць біжить канавою просто до того каменю, за яким засів другий лис. Тільки добіг до каменю, лис вискочив і кинувся на нього, але не вгадав стрибнути, перестрибнув, і заєць утік. Тут підбіг той лис, що гнав зайця. Побачивши, що товариш упустив здобич, він розлютувався і кинувся на нього, і зчинилася страшна бійка.

І свійські собаки теж часом спілки заводять. У одного чоловіка були маленька такса і велика собака якоїсь іншої породи. І вони ходили вдвох на полювання в ліс. Маленька дуже добре чула носом, бо вона винюхувала зайців та кролів і виганяла, а велика дуже прудко бігала, то та наздоганяла. А тоді вже їли вдвох.

ГРОМАДСЬКЕ ГНІЗДО

В Африці живе пташка ткач. Ткачі живуть не по парі, а громадами, і гніздо в них громадське. Вони гуртом роблять на дереві велику круглу покрівлю з самої трави і так щільно її збивають, що ніколи вода крізь неї не пройде. Покрівлю вони роблять похилу, так що як іде дощ, то вода стікає з покрівлі геть. А зі споду вже ліплять до покрівлі гніздечка. Один чоловік бачив під однією покрівлею 320 гніздечок.

ПТАХИ ГУРТОМ ПРОГАНЯЮТЬ ЛИСИЦЮ

Колись в Англії двоє мисливців ішли полем і побачили диво: полем бігла лисиця, а над нею летіла зграя граків та гав. Птахи були сердиті і раз у раз кидалися на лисицю і били її дзьобами. Так було, аж поки добре покльована лисиця добігла до якоїсь будівлі і там сховалася. Птахи покружляли трохи над тим місцем, де сховалась лисиця, а тоді полетіли геть. Мабуть, та лисиця добиралася до гнізд, а птахи гуртом прогнали її та ще й покарали.

СОБАКИ ЗМОВЛЯЮТЬСЯ

Собаки якось уміють розуміти один одного. Вони торкають один одного головою і таким чином якось порозуміваються. От що оповідає один англієць. Одного разу стара такса спала у нього в хаті, а син її лежав на мурі, що ним обмуровано було садок від шляху. Молодий собака ніколи не нападав на інших собак сам: боявся, але вдвох із матір'ю гризлися з чужими дуже завзято. І тепер, як він лежав на мурі, то не зваживався напасти на чужого собаку, що пробігав шляхом. Але тут прокинулася стара такса і напівсонна ліниво зійшла зі сходів. Ледве з'явилася вона на порозі, молодий підбіг до неї і торкнувся головою до голови. У ту ж мить де й подівся і сон, і лінь у старої такси. Обидва перестрибнули через мур і чимдуж побігли шляхом, очевидячки наздоганяти чужого собаку. Його вже не було видно, і стара такса не могла його побачити, але, мабуть, молодий собака якось "сказав" їй про того собаку.

БАТЬКИ ПІКЛЮЮТЬСЯ ПРО ДІТЕЙ

У дослідувача Бекера був акваріум, себто скляний басейн з водою. В акваріумі жило кілька риб, і Бекер пильнував їх життя. Були в акваріумі між іншими маленькі рибки — колюшки. У них ось які звичаї. Самець будує гніздо, самиця випускає

туди кашку, з якої мають виплодитися діти. Випустивши кашку, самиця попливла собі геть, а самець спинився вгорі над гніздом і помалу ворухився, щоб вода не стояла над гніздом із кашкою, а помалу хвилювалася. Так було днів із десять. Тоді самець зруйнував гніздо і шматки з нього одніс геть. З кашки ж виплодилися малесенькі колюшки і кумедно вовтузилися у воді, а батько плавав круг них, бережучи їх од усякого лиха. А лихо чигало, бо два лини та короп підпливли, щоб пожитися малечею. Кожен з цих нападників був, може, в двадцятіро більше за батька тієї малечі, але він того не лякався. Він бив великих риб по головах та по очах, хапав за пера і відтягав геть від своїх дітей. А діти оговтувалися у воді і розпливалися далі, ніж на батькову думку було можна. Батько хапав їх ротом і зносив докупи. І так піклувався він дітьми, аж поки вони попідростали і могли вже самі про себе дбати.

МАТИ-ПАВУЧИХА

Павуки виводяться з яєчок, а яєчка лежать так ніби в торбинці, яку павучиха завжди тягне за собою. Одного разу дослідувач Бонне піймав павучиху з такою торбинкою і кинув її в нірку до мурашкоїда. Той зараз же вирвав у неї торбинку з яєчками, а Бонне витяг павучиху з нірки. Але вона побігла знову назад у нірку до своїх дітей, та вже й не вийшла звідти.

Другий дослідувач, Джессе, взяв павучиху з її торбинкою, посадив на мармурову дошку і накрит скляним дашком. То павучиха догадалася, мабуть, що її яєчкам недобре лежати на холодному мармурі, і вона примудрувалася захистити їх від холоду: обплела торбинку павутинням і на ниточках з павутиння, приліпивши їх до скляного дашка, підняла торбинку з яєчками так, щоб вона не торкалася до холодної мармурової дошки.

ЖУКИ ДБАЮТЬ ПРО СВОЇХ ДІТЕЙ

Всі жуки виплоджуються з гробаків. Жуки кладуть свої яєчка звичайно так, щоб гробакам, які з них вилуплюються, було що їсти. Одна порода жуків так готує їжу своїм гробакам. Знайшовши якусь неживу невеличку тваринку: мишу, жабу, пташку, зінське щеня тощо, жуки кладуть у неї яєчка і тоді гуртом заходжуються ховати тваринку в землю. Вони дрібнесенькими грудочками виймають з-під тваринки землю; а як виймають землі стільки, що вже тваринка опиниться не на рівному, а в ямці, тоді ямку загребуть землею. З яєчок у тваринці виплодяться гробачки і мають собі готову їжу. А коли б жуки, поклавши в тваринку яєчка, не закопали її в землю, то тваринка або зогнила б швидко, або висохла, а то й поласував би хтось нею, і жуки не мали б дітей.

КІШКА ОБРЯТУВАЛА СВОЮ ДИТИНУ

Одного разу сталася така подія. Кішка гралася на вигоні з своїми кошенятами. Зненацька щось зашуміло вгорі. То налетів великий орел. Він угледів кішку з кошенятами, враз кинувся вниз і вхопив кошеня, але не встиг знятися з ним угору, бо кішка кинулась на нього. Орел кинув кошеня і почав битися з кішкою.

У орла були великі дужі крила, гострий закандзюблений дзьоб та лапи з великими кривими кігтями. Він бив кішку крилами, рвав їй тіло кігтями і виклював одне око. Але й кішка завзято оборонялась. Вона вгородила в орла свої гострі кігті і погризла йому праве крило. Тоді з останньої сили стрибнула на орла, вчепилася зубами в шию і почала гризти. Орел уже не здужав оборонятися і трохи згодом уже лежав неживий. Кішка була дуже покалічена і вся в крові. Але, визволившись від орла, зараз же почала зализувати рани своєму кошеняті.

МАТИ-ВЕДМЕДИХА

Це було в північних краях. З корабля на кригу зійшло кілька матросів. Побачили вони білу ведмедику з двома ведмежатами і хотіли їх повбивати, бо ведмежина дуже смачна. І ведмедиха їх побачила і кинулася втікати. Будь вона сама, то втекла б швидко, бо ведмеді добре бігають. Але з нею були діти, а вони ще були малі і не могли швидко бігти. Не могла ж мати кинути своїх дітей. Вона підгонила їх, підштовхувала, кусала навіть; але діти не могли швидше бігти. Бачивши тоді ведмедику, що матроси чаздоганяють її, добрала іншого способу; вона хапала ведмежат лапами і якимось дуже зручно кидала наперед то того, то того — по черзі. І кидала якимось так, що ведмежатам не дуже боляче було: упаде ведмежа та зараз схопиться і ще само трохи пробіжить, поки мати кине друге і знову прибіжить до першого. І таким чином ведмедиха обрятувалася сама і дітей обрятувала.

А іншій ведмедисі не пощастило дітей своїх обрятувати. Один корабель зазимував у північному морі серед криги. Матроси нудьгували і вже не знали що їм робити з нудьги. Одного разу вбили вони моржа і заходилися пекти його на вогні. Ведмедиха почула, що пахне печеною моржатиною і пішла з своїми дітьми туди, відкіля пахне. Матроси побачили ведмедику з дітьми і почали кидати їй печену моржатину. Ведмедиха брала їжу і односила своїм дітям, а ті їли. Матроси стрельнули з рушниць і повбивали обох ведмежат, а стару ведмедику тяжко поранили. То вона ніби й не почула, що її поранено; а кинулася до своїх дітей, обнімала їх, пестила і все намагалась забрати їх, щоб однести геть, заховати від небезпеки, та вже не мала сили. Тоді бідна мати повернулася до корабля і завила так сумно і жалібно, наче докоряла злим людям за те, що повбивали її любих дітей. Матроси знову стрельнули, і ведмедиха впала біля своїх дітей. Але і вмираючи, вона їх не покинула жалувати і вмерла, зализуючи їм рани.

ЩО Є В КНИЗІ:

Розум та почування у живої тварі	3
Бджоли — будівничі.	14
Бджоли захищаються.	14
Бджоли грабують	14
Бджоли прохолоджують вулики.	14
Мудрі оси	14
Мурашки пізнають своїх	15
Мурашки розуміють небезпеку	16
Мурашки-пані	17
Мурашки воюють	17
Мурашки та їх “корови”	18
Мурашки сплять, чепуряться, бавляться	19
Мурашині городи	19
Мурашиний похорон	20
Вірний слимак	21
Щипавка	21
Свійські мухи.	21
Мудрі павуки	22
Павук гнівається.	22
Свійський кажан.	22
Про крабів	23
Омар вартує	23
Свійські жабка та черепаха.	23
Жуки ховають їжу на далі	24
Крокодиленя та кішка.	24
Свійські змії	24
Кози	25
Мудрий лис	25
Лисиця ловить крабів.	26
Росомаха-зłodійка	26
Коник хоче підкуватися.	26
Кінь наливає собі води	26
Кінь довго пам’ятає	27
Кінь рятує жінку.	27
Муштрований коник	27
Зайчик.	27

Кішка вірить своєму хазяїнові	28
Папуга та горобець	28
Кішка та папуга.	29
Кішка кличе рятувати папугу	29
Собака сухарі розмочує.	29
Кішка приятелює з собакою	29
Собаки скорочують собі шлях	30
Собака та кінь.	30
Собака гріється	31
Догадливі собаки	31
Хитрий Карло	31
Собака їздив залізницею	32
Собаки пізнають людей на портретах	32
Собака довідується, чи дома хазяїн	33
Собака поросят збирає.	33
Вдячний ньюфаундленд	33
Собака обрятувала.	34
Собака жартує з сорокою	34
Благородний собака.	34
Собака рятує хазяїна	35
Собаки нагадують про себе.	35
Собака вимагає справедливості	35
Собаки хитрують	36
Собаки не люблять, щоб з них глузували	37
Собаки заздять	37
Улюблений собака	38
Собаці тяжка неласка	38
Собаки довго пам'ятають.	38
Жалісливі пацюки	39
Як пацюк обрятувався	39
Свиня яблука трусить.	39
Велика бура собака	40
Як ведмідь добув з води паляничку	40
Кицька грає.	41
Слон жаліє товариша	41
Вдячний сон	41
Слони дають собі раду	42
Пам'ять у слонів	42

Обачні слони	43
Риби приятелюють.	44
Заздрий гусак.	44
Моторна білочка	44
Як гави їдять устриць та крабів	44
Хитра капра.	45
Війна з мавпами.	45
Свійський журавель	45
Галка нагадує.	45
Уважні пташки	46
Пташиний суд	46
Про граків.	46
Кара злодіям	47
Пташка-чепурушка	47
Дбайливий ятлик	47
Пташки переносять яєчка	48
Пташка-шрачка.	48
Чабанська собака	48
Вдячні лелеки	49
Мавпа обрятувала дитину	49
Собака й вівці	50
Як учать собак	50
Розумний Джек	51
Собаки ховають хвойдину	51
Свійська риба.	52
Свійський тюлень	52
Свійський вовк	53
Кішки приманюють пташок	53
Мавпа карає собаку	54
Некликані гості	54
Як тигра лікували	55
Собача прихильність	55
Як мавпа знайшлася	56
Хитрощі	57
Мудра кицька.	57
Жаліслива собака	57
Гайворон пізнає людину	58
Про куликів.	58

Курка і миші.	58
Догадливий собака	59
Розумна кицька.	59
Лев та хлопчик	59
Собака і жаби	60
Кішка і курча	60
Розумна вівця.	61
Не всі разом, панове!”	61
Хитрий Коляда	62
Мавпи	62
В'язень та миша	62
Старий Суп	63
Буйволи.	64
Мавпи і залізниця	64
Птахи-грабіжники.	64
Милосердні птахи	65
Журба у птахів	65
Звірі докоряють	66
Звірі мстяться	66
Звірі дякують лікарям за поміч	67
Звірі дзвонять або стукають у двері	68
Звірі мудріші за людей	69
Звірі жалують	70
Звірячі спілки	71
Громадське гніздо.	72
Птахи гуртом проганяють лисицю	72
Собаки змовляються	72
Батьки піклуються про дітей	72
Мати-павучиха	73
Жуки дбають про своїх дітей	73
Кішка обрятувала свою дитину	74
Мати-ведмедиха	74

Літературно-художнє видання

Борис Грінченко

Розум та почування у живої тварі

Відповідальні за випуск *Л.Колодій, Б.Логінов*
Технічний редактор *Б.Полонський*
Коректор *Г.Аксельруд*
Комп'ютерна верстка *С.Шаблієнко*

Здано до набору 30.11.93. Підписано до друку 19.01.94. Формат 84x108 1/16. Папір друк. кн.журнальн.
Друк офсетний. Ум. др. арк. 10,08. Ум. фарбо-відб. 15,12. Обл.-вид.арк. 10,2. Зам. № 5966.

ТОВ "Богдана". 252160, Київ-160, а/с 466/1.

Фірма "ВПІОЛ". 252151, Київ, вул. Волинська, 60.